

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

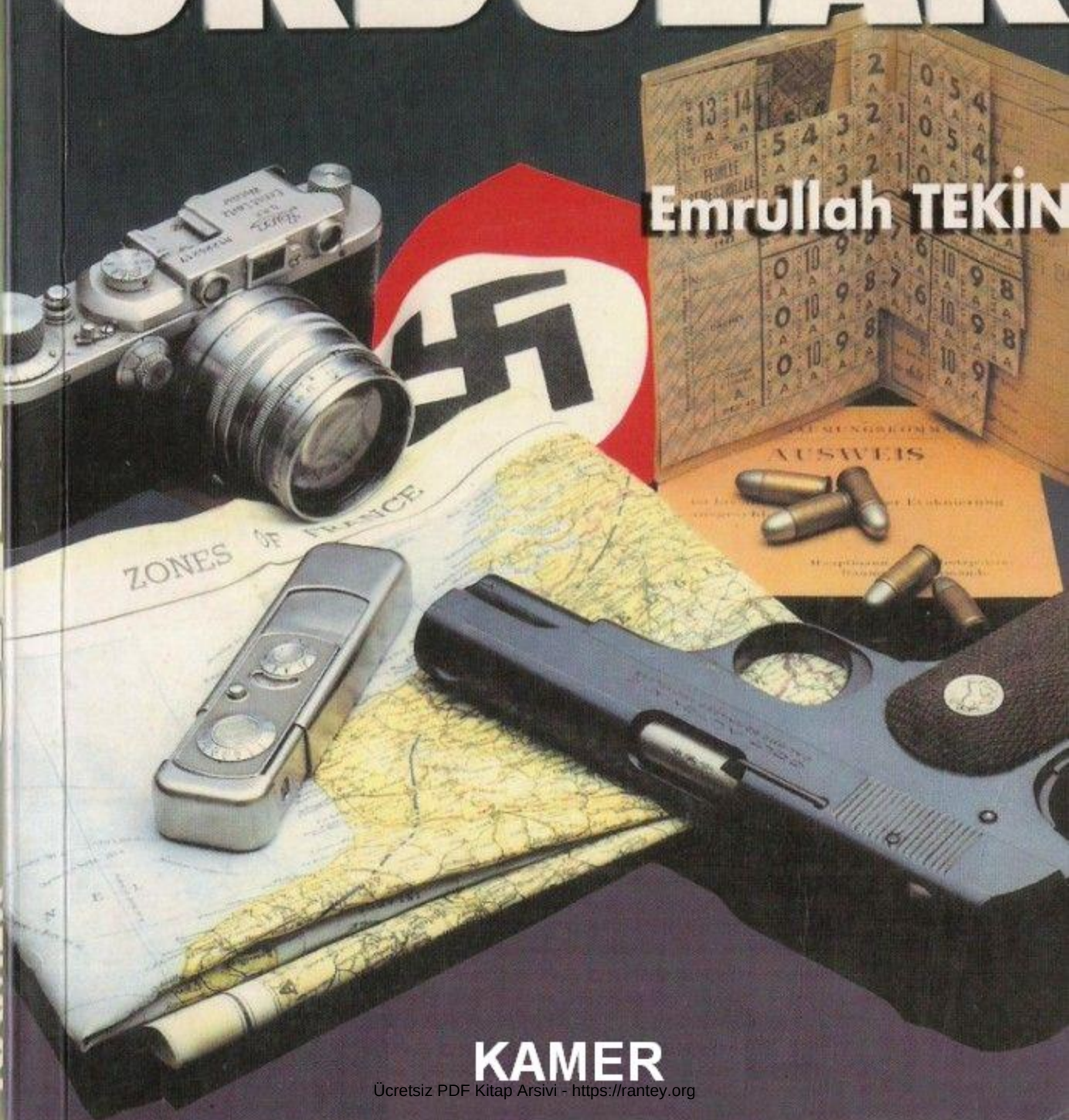
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GiS Li ORDULAR

Emrullah TEKİN

KAMER

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

GİZLİ

ORDULAR

EMRULLAH TEKİN

Ekim-2001

*- Beşiktaş -
Kitap fuarı*

KAMER

Kamer Yayınları

İstanbul - 1998

Yayın No: 124

ISBN-975-69-46-53-3

CUMHURİYETİMİZİN

YILINA ARMAĞAN

© Kamer Yayınları, 1998

Eserin tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

GİZLİ ORDULAR

EMRULLAH TEKİN

KAMER

EMRULLAH TEKİN

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Uluslararası İlişkiler üzerine master yapmıştır. Türk ve dünya siyasi tarihi konularında çeşitli araştırma ve makaleleri çeşitli dergilerde yayınlanmıştır.

Yayınlanmış kitapları:

- *Timur Benim Devletim*
- *Kâzım Karabekir, İstihbarat*
- *Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Gizli Servisi (Çev.)*

Yayın Sorumlusu

İlhan BAHAR

Teknik Yönetim

Latif UĞURTEKİN

Kapak Tasarım

Arman TOROSYAN

İç Montaj

Alper Tunga ARISAN

Baskı

EKO Matbaası

Cilt

EKO Cilt Evi

Kamer Yayınları

Tel: (0212) 638 87 20

Belge Geçer: (0212) 638 87 20

İ Ç İ N D E K İ L E R

Birinci Bölüm

ALMAN İSTİHBARATI

Alman Genelkurmayının III/B Servisi	11
Prusya Haberalma Örgütü	12
Almanya Ve Ekonomik İstihbarat	14
Welt-politik Özel Faaliyetleri	15
Wassmuss'un Faaliyetleri	20
Wassmuss: Göçebeler Kralı İdealist Casus	35
Lawrence'a Karşı Niedermayer	37
İki Alman Ajanının Savaş Hileleri	38
Bir Alman Casusunun Hatıraları	39

İkinci Bölüm

TÜRKLER VE ALMANLAR

Birinci Dünya Savaşında	
Alman Propaganda Faaliyetleri	47
Alman Politikası	58
Panislâmizm, Pantürkizm Ve Almanlar	62
Türkiye İle Almanya Arasında	
Kafkaslar'daki Gerginlikler	64
Azerbaycan Ve Almanya	70
Almanlar Ve Subaylarımız	71
Enver Paşa Ve Almanlar	78
Enver Paşa'nın Şifresi	81

Mahmud Şevket Paşa Ve Almanlar	82
Birinci Dünya Savaşında	
Almanya'nın Kullanımında Türkiye	83
Almanya'nın Dünya Politikası Ve Türkiye	89
Mareşal Liman Von Sanders'in Hatıralardan	91
Alman Filozofu Leibnitz'in	
Türkleri İmha Plânı	93

Üçüncü Bölüm

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE ALMANLAR	
Arşiv Belgelerine Göre Almanlar	97
Colmar Von Der Goltz	108
Von Der Goltz'dan Sonra	
Türkiye'deki Faaliyetler	114
Gizli Protokol	117
Kararın Değerlendirilmesi	120
Alman Emperyalizmi	121
Almanlar Kafkasya'yı Koruyorlar	122
Albay V. Walther Nikolay	123
Avrupa İstihbaratının Kısa Gelişme Tarihi	126
Walther Nikolay'ın Kitabında Türkiye	133

Dördüncü Bölüm

İKİNCİ DÜNYA HARBİNDE	
ALMAN GİZLİ FAALİYETLERİ	
İkinci Dünya Harbinde	
Alman Gizli Faaliyetleri	137
İkinci Dünya Harbinde	
Kafkasya'da Yanıltma Teşebbüsleri	156
İkinci Dünya Savaşında	
Orta Asya'da Yanıltma Teşebbüsleri	164
Alman Elçisi Franz Von Papen'in	
Faaliyetleri	182
Franz Von Papen:	
Belgelerini Kaybeden Diplomat-Casus	187
Sonuç	190

B İ B L İ Y O G R A F Y A

1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, İlber ORTAYLI, Kaynak Yay. İstanbul 1983.
2. Bir Askeri Yardımın Anatomisi, J. L. WALLACH (Çev. F. ÇELİKER) Gnkur.yay. Ankara 1977.
3. Gamalı Haç ile Kızılyıldız Arasında, Patrik von Zur MÜHLEN (Çev.E.B. ÖZBİLEN) Mavi yay. Ankara 1984.
4. İkinci Dünya Harbinde Casuslar ve Hainler, Kurt SINGER (Çev. C. CEM) Başkan yay. İstanbul 1982.
5. Tilkiler Savaşı, Ladislas FARAGO (Çev. A. GUVEN) İstanbul 1971, 2-cilt.
6. Türkiye'yi Parçalamak İçin Yüz Plân, T. G. DJU-
VARA, E. ŞEKİP (Çev. Y. ÜSTÜN) Damla yay. İstanbul 1979.
7. Başverenler Başkaldıranlar, E. HİÇYILMAZ, Altın yay. İstanbul 1993.
8. Panislâmist Faaliyetler, Metin HÜLAGU, Boğaziçi yay. İstanbul 1994.
9. Osmanlı İhtilallerinde Yabancı Parmağı, Süleyman KOCABAŞ Vatan yay. İstanbul 1988.

10. Türkler ve Almanlar, Süleyman KOCABAŞ, Vatan yay. İstanbul 1988.
11. Türkiye'deki Alman Politikası (1941-43) Alman Dışişleri Dairesi belgeleri (Çev.Levent KONYAR), Havas yay. İst. 1977.
12. Dünya Casusluk Tarihi, C-1 Artel yay. İstanbul 1974.
13. Türkiye'de Beş Sene, Liman von SANDERS, İstanbul 1937.

DERGİLER

1. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:12.
2. Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 1965 Şubat, 1968 Nisan, 1970 Eylül.

OSMANLICA BASILMAMIŞ KİTAPLAR

1. Gizli Kuvvetler. W. NIKOLAY (Çev.M. NİHAD) Matbaa-i Askeriye İstanbul 1341 (1925.)
2. Yıldırım, H.Emir ERKİLET, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1337
3. Irak Seferi, Binbaşı Cemal, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1928, Arşivi Belgeleri
4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ; O.V. İrade Müteferrik Evrak 2- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Yıldız Evrakı.
5. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ; Hariciye Nezareti, İstihbarat-ı Umumiye Mecmuası
6. Basılmış Alman Arşiv Belgeleri; (Yazıda belirtilmiştir.)

—I—

ALMAN İSTİHBARATI

Alman Genelkurmayının III/B Servisi
Prusya Haberalma Örgütü:

“Nachrichten-Bureau”

Almanya Ve Ekonomik İstihbarat

Welt-politik Özel Faaliyetleri

Hindistan'da ve Orta Doğu'da

Şaşırtıcı Olaylar

Wasmuss'un Faaliyetleri

Wasmuss: Göçebeler Kralı

İdealist Bir Casus

Lawrence'a Karşı Niedermayer

İki Alman Ajanının Savaş Hileleri

Bir Alman Casusunun Hatıraları

ALMAN GENELKURMAYININ III/B SERVİSİ

Alman Genelkurmayının III/B servisinin merkezi **Berlin**'de, **Köenigsplatr**'daydı. Savaş süresince **Belçika**'ya, **Ludendorff**un **Spa**'daki genel karargâhına taşınan III/B'nin kuruluşu açısından bir olağanüstülüğü yoktu. Coğrafi bölgelere göre düzenlenmiş, klâsik bir görev dağılımına ve inceden inceye belirlenmiş bir iş bölümüne dayanıyordu. III/B'nin değişik yönü, yabancı ülkelerde ajan çalıştırmak için uyguladığı yöntemlerdi. Ajanlar ve haber alma subayları dış ülkelerde ticaret şirketlerine giriyor, gezici satış görevlileri olarak sanayi merkezlerini dolaşıyor, sorular soruyor, fotoğraflar çekiyor, dostluklar kuruyorlardı. Bavulları, III/B merkezlerine sunulacak plânlarla ve raporlarla dolu oluyordu. Yüksek rütbeli subaylar turistik geziler yapıyor, **Polonya** ve **Fransa**'da daha sonra askerî harekâtlara girişecekleri bölgelerde dolaşıyorlardı. Bu yüzden de bu ülkeler işgal edilince yerli halk, Alman Genelkurmayının subayları arasında, çoğu kez bildik yüzlerle karşılaşınca çok şaşıırıyordu.

Gizli Ordular 11

1914 Ağustosunda, doğu ve batı Avrupa'daki yüzlerce "**ticaret bürosu**", yerlerini gizli ajan şebekelerine bırakarak sırra kadem bastılar. **İtalya**'da dört ticaret bürosu vardı. Bunlardan **Milano**, **Cenova** ve **Torino**'da olanlar ülkenin kuzeyiyle, **Napoli**'de olan da güneyiyle ilgiliydi. Bir araştırma yapıldığında, ortaya silâh fabrikaları ve savaşa yönelik üretimin gelişimiyle ilgili belgeler çıktı; "**ticaret büroları**"nın askerî casusluk yaptığı anlaşılmıştı.

Berlin'den yönetilen bir başka özel örgüt de, birinci sınıf otellerin personelini teşkilâtlandırdı. Bu örgütün çeşitli ülkelerde yarısı Alman olan 20.000 kadar üyesi vardı. Aralarında tercümanlar, kapıcılar ve zengin bir müşteri tabakası ile sürekli temas halinde bulunan daha başka görevliler bulunuyordu. **Fransa**'da bu örgütün üyelerinden olan 1.500 kadar Alman, uluslararası otellerde ya da lüks yerli otellerde çalışıyordu. İçlerinde çok sayıda casus vardı. **La Haye**'de, **Indes Oteli**'nin kapıcısı **Baron von Wangenheim**'di. **Hollanda** istihbaratından sorumlu kişilerden biri olan **Baron, Nikolay**'ın da dostuydu; kardeşi ise **Almanya**'nın **Türkiye**'deki büyük elçisiydi. **III/B**, önüne çıkan hiçbir fırsatı kaçırmıyordu.¹

PRUSYA HABERALMA ÖRGÜTÜ: **"Nachrichten-Bureau"**

Prusya Genelkurmay Başkanına bağlıydı ve üç bölümden meydana geliyordu: Bir numaralı bölüm **Avusturya-Macaristan**, **Rusya**, **İsveç**, **Norveç**,

¹ *Dünya Casusluk Tarihi, Artel Yayınları, İstanbul 1974, s.70.*

Danimarka, Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan ve Asya sorunlarıyla görevliydi. İki numaralı bölüm **Almanya, İtalya, İsviçre** sorunlarıyla ilgilieniyordu. Üç numaralı bölüm ise, Batı Avrupa devletleri (**Fransa, Büyük Britanya, İspanya, Portekiz, Belçika, Hollanda**) ve ABD ile ilgiliydi. Bûronun kalabalık bir personel kadrosu vardı.

General Bronasrc von Schellendorff, Prusya'nın askerî haberalmadan ne anladığını şöyle belirtmişti: *“Bu üç bölüm, gerek yurt içinde, gerek yurt dışında olup biten ilgi çekici askerî olayların tümünü dikkatle izleyecektir. Bölümler, öteki devletler ordularının donatımları, silâhlanmaları, asker alma örgütleri, çeşitli devletlerin askerî coğrafyaları, eski istihkâmların kaldırılıp yenilerinin kuruluşu; kanallar, demiryolları ve karayolu şebekelerinin gelişimi konusunda bilgi edinmelidir.”*

1 Ekim 1894 tarihli reform, bu bölümlere yüklenen görevlerde değişiklikler yaptı. Bu tarihten sonra **Rusya ve İskandinav** devletleri birinci bölümün kapsamından çıkarıldı. Buna karşılık ikinci bölüm sadece **Almanya** işleriyle uğraşmakla görevli kılındı; **Avusturya-Macaristan, İtalya ve Balkanlar** ile ilgili ayrı bir bölüm kuruldu.

Nachrichten-Bureau Alman Genelkurmayının merkez bölümü **“Zentral-Abteilung”**a bağlı özerk bir kuruluştı. Genelkurmayın başka bölümleriyle doğrudan doğruya ilişkiler kurabiliyordu.

II. Wilhelm, sık sık **Nachrichten-Bureau**'ya (kısa adıyla **N.B.**) uğruyor; **Rusya** uzmanı **Albay Bröse** ile **Fransa** uzmanı **Binbaşı Dame**'den bilgi alıyordu.²

² *Dünya Casusluk Tarihi*, s. 68.

ALMANYA VE EKONOMİK İSTİHBARAT

Alman yönetimi, savaşın zorunlu kıldığı bu ekonomik bağlardan ayrı olarak savaş sonrası için ekonomik niyetlerini de göz önünde tutuyordu. **General Ludendorff**un 8 Haziran 1917'de **General Liman von Sanders**'e çekmiş olduğu telgraf, bunu açıkça dile getiriyor:

*“Şimdiki doğu politikamız, hiç kuşkusuz harpten sonra da devam edecektir. Bu nedenle; **Türkiye**'deki –kuvvetlenmesiyle ilgilendiğimiz– ekonomik koşulların bilinmesi büyük önem kazanıyor. Ekselânslarının bu alandaki zengin tecrübelerinden de yararlanmak için yardımlarınızı rica ediyorum. Değişik bölgelerdeki ekonomik gözlemlerini, bu bölgelerin gelişme olanaklarını ve istenilen ilerlemenin sağlanması için gerekli ön koşulları bildirmeleri için emrinizdeki subaylara ve diğer personele talimat verecek olursanız, size teşekkür borçlu olurum. Eğer Ekselânsları bu raporlara kişisel görüşlerini de ekleyerek bana gönderecek olurlarsa çok müteşekkirim. Halen **Türkiye**'de bulunan subayların ve diğer personelin bu amaçla kullanılmaya uygun olduklarını sanıyorum. Orada bulunan bütün subaylar ve diğer personel politik amaçlarımız ve ülkenin kuvvetlendirilmesindeki ekonomik çıkarlarımız hakkında aydınlatılacak olurlarsa, bunun **Türkiye** ile bugünkü ve gelecekteki ilişkilerimizin gelişmesinde yararlı olacağını burada belirtmek isterim.”*

Ayrıca **Mezopotamya**'ya gönderilmiş olan Alman birliklerin askerî coğrafya derslerinde, petrol ve asfalt rezervlerine, bu petrol bölgesinin parlak geleceğine inanıldığı da eklenerek işaret edilmişti.

14 Gizli Ordular

Almanya'dan gönderilen kömürün miktarını azaltmak için savaşın çıkışından beri hareketsiz duran Almanlar'ın yönetimindeki Türk kömür grubu yeniden faaliyete geçirildi. Fakat bu girişim büyük güçlüklerle karşılaştı. Buna rağmen Türk kömür grubunun sömürülmesini sürdürmek için Alman makamları, kömür üretiminde etkin önlemler alıncaya kadar **Türkiye'ye** verilen kredileri kestiler.

Alman teşkilâtının **Ön Asya'ya** yayılması karşısında Türkler'in duyduğu güvensizlik harp uzadıkça daha çok arttı ve Almanlar'ın ekonomik olanaklardan yararlanması gittikçe artan gizli bir direnişle karşılaştı. **Avusturya'ya** ekonomik çıkar sağlamak için çalışmış olan **Pomiankowski** "*Birçok Alman, Türkiye'yi sırf kendi yayılma sahaları olarak görüyordu. Ama bu görüşü Türkler, kesinlikle paylaşmıyorlardı,*" demekte tamamen haklıdır.³

WELT-POLİTİK ÖZEL FAALİYETLERİ

Hindistan'da Ve Orta Doğu'da

Şaşırtıcı Olaylar

Almanlar, silâhlarının ulaşamadığı İngiliz egemenliği altındaki Hint topraklarında bozguncu stratejiyi uygulamaya koyuldular. Tıpkı **İspanya'da** devrimcileri, **Fas'ta Abdu'l-Malik'i** destekledikleri gibi, **Hindistan'da** da Müslüman milliyetçiler ile Hindular'ı ayaklandırmayı denediler. Bu amaçla **İsviçre'de** sürgünde yaşayan Hintli milliyetçi önder-

³ J. L. Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, Gnkur. Yayınları, Ankara, s.234-235.

lerden **Har Dayal** ile **Chaddopadda** **Berlin**'e çağırıldı. Alman gizli ajanları tarafından örgütlenen bir "**Hindu Komitesi**" **Hindistan**'da bir iç savaş başlatmak üzere plânlar hazırladıysa da ilk deneme, tam bir kargaşalık içinde son buldu.

1915 yılı başında **Pertabr** adlı bir Hintli **Marsilya**'ya geldi. Orada **İsviçre**'deki Alman otoriteleri ile ve "**Hindu Komitesi**" ile temasa geçti, daha sonra da doğu hayranı olan Alman uzmanlar ile birkaç Hindudan kurulu bir heyet **İstanbul**'dan geçip, **Hindistan**'ın yolunu tuttu: Amaç **Hindistan**'da isyan çıkarmaktı. Heyet **İran**'da kutsal savaşı başlatmak ile görevli **Wassmuss** ve **Niedermayer**'in dağınık grupları arasına karıştı. Ama hastalıklar görevlileri yenilgiye uğrattı; heyet **Afganistan** yolunda kırılıp gitti.

Bir başka girişim, **Berlin**'deki "**Hindu Komitesi**"nin Hintli prenlere Alman İmparatorundan bir mektup gönderilmesini sağlamasıyla başladı. Mektupta Hintli prenlere İngilizler'i ülkelerinden kovmaya teşvik ediliyordu. Bu mektup bir fotokopi biçiminde, madenî bir kılıfa yerleştirilmişti. Mektubu götüren kurye tam bir güvenlik sağlamak amacıyla madenî kılıfı rektuma koymuştu. Alman İmparatorundan **Hindistan**'ın güçlü derebey prenlere yazılan cıfcaflı bir mektup için hayli garip bir taşıma biçimiydi bu!..

Öte yandan **Hindistanlı Müslümanlar** **Rus Çarına** ipek üzerine yazılmış bir mektup gönderdiler. Bunların da önderliğini Alman gizli servislerinin adamı olan **Galip Paşa**'nın yönettiği **Türkler** yapıyordu. Müslüman Hintliler **Çar**'dan, İngilizler'le ittifaktan vazgeçmesini, **Almanya** ile anlaşmasını,

16 Gizli Ordular

ve **İran**'dan ve **Afganistan**'dan geçip **Hindistan**'a gelerek, kendisini "Hindistan İmparatoru" ilân etmesini istiyorlardı. Mektup Çar'a som altından bir tepsi içinde sunulmuştu. Çar mektuba cevap vermedi ama muhteşem armağanı alıkoymayı da ihmal etmedi.

Öte yandan **Amerika Birleşik Devletleri**'ndeki Alman casusluk örgütü **Kaliforniya**'da, **Berkeley**'deki Hindu devrimcilerin genel karargâhına para yardımı yapıyordu. Örgüt burada "**Ghadr**" (Devrim) adlı bir gazete çıkarıyordu. Amaç, **Hindistan**'daki dağlı halkı askerî eğitimden geçirip onları kuzeyin zenginlikten dolup taşan büyük şehirlerini yağmaya sürüklemektir.

Bu, gönüllüsü çok olan cazip bir serüvendi. Silâh dolu iki gemi **Hindistan**'a doğru yola çıktı. Bu iki gemiden birinde ("**Maverick**" adlı Alman gemisinde) 30.000 mavzer, 10.000.000 fişek ve 10.000 İngiliz lirası değerinde Hint parası, bir yığın da ajan vardı. **Siam**'daki Alman konsolosu tarafından kiralanmış olan ikinci yük gemisinde ise, 5.000 tüfek ve gene ötekine eş çeşitli malzeme bulunuyordu.

Orta Doğu'da **III/B**'nin gizli savaşı müttefikleri Osmanlılarca kolaylaştırılıyor, ama Osmanlı Genelkurmayının ve gizli servisinin sürekli entrikalarıyla durum durmadan karışıyordu. Askerî harekâtın hedefi **Mısır** ve **Mezopotamya** idi. **Çanakkale**'ye yapılan müttefik çıkartması bunu engelledi.

Türk sınırlarının ötesi ise ünlü **Dr. Preusser**'in nüfuz bölgesi durumundaydı. **Heidelberg Üniversitesi**'nden mezun olan **Dr. Preusser** sömürge ülkeleri hastalıklarıyla ilgili önemli incelemeler yapmıştı, ama, gerçek başarısı başka alandaydı.

Gizli Ordular 17

Kutü'l-Amare'deki İngiliz yenilgisinden sonra **Mezopotamya**'da çılgınca bir cesaret isteyen işler çevirmiş, baskınlar yaparak erzak konvoylarını ele geçirmiş, hareket halindeki birliklerin arasına, İngiliz irtibat subayı üniforması giyerek karışmış, onları sonunda yok olacakları tuzaklara düşürmüştü. **Filistin**'de Avusturyalı bir general kılığına bürünerek birlikleri denetlemiş, onlara emirler vermiş, sonunda **Türkler**'in arasına karışmıştı.

Preusser bütün bunları yaparken hiç heyecanlanmıyor, kılı bile kıpırdamıyordu. **Türk müttefikleri** ona "**Bedevî**" diyorlardı. İngiliz hatlarını ziyaret ediyor, şehir halkını ve askerleri sorguya çekiyordu. İngilizler onun, **Kahire**'deki genel karargâhlarını üç kez denetlediğini duydukları zaman deliye döndüler. Bölgesel dilleri ana dili gibi konuşuyor, Arap çevrelerinin göreneklerini biliyor, sırtındaki göçebe kıyafetiyle **Türkler**'e karşı ayaklanmış olan Arap kabileleri içine hiç korkmadan sokulabiliyordu. Eşsiz bir aktör, seçkin bir milis komutanı, usta bir casustu.

Bu yetenekleri taşıyan bir başka Alman ajanı da **Francks**'dı. Arap lehçelerine olan nüfuzu ile düşmanın askerî araçları üzerindeki derin bilgisini birleştiriyordu. O da, çoğu kez sırtına bir İngiliz subayı üniforması giyiyor, İngiliz birliklerini denetliyor, dilediği belgelerin kendisine getirilmesini istiyor, manevra hazırlıklarına katılıyordu. Birçok kez yakayı ele verdiyse de, hepsinde bir yolunu bulup kaçmış, cephenin başka bir kesiminde faaliyetlerine yeniden başlamıştı. Cesareti ve dünyayı umursamazlığıyla düşmanlarının bile hayranlığını kazandı. **Kahire**'de ona "**Binbaşı**" **Francks** deniyordu.

18 Gizli Ordular

Ama başka taraflarda işler **III/B** için bu ölçüde yolunda gitmiyordu. Alman gizli servisi **Libya**'da **Cafer Paşa** aracılığıyla **Senûsî** isyanını hazırlamıştı. İngilizler'e karşı ayaklanan Arap kabilelerine uzman ve silâh temin etmişti. 1915 yılının Ekim ayında İngilizler'in **Intelligence Service**'i **Jön Türkler**'in Alman taraftarı önderlerinden **Enver Paşa**'nın eski yaveri ve "**ölüm süvarileri**" adlı süvari birliğinin komutanı olan **Otto von Gumpenberg**'i tutukladı.

Selânik kaynıyordu. Herkes birbirine tuzak kuruyor, birbirini mahvetmeye çalışıyordu. Haber alış-verişi Almanlar'ın **Chio** ve **Mytilono**'dan topladıkları güzel fahişeler aracılığıyla yapıyordu. Yunan casuslarının ustaca yönettikleri bu güzel kızlar, kendilerine bol para verilince, **III/B**'ye yararlı olacak yığınla ayrıntılı bilgi getiriyorlardı. Müttefik karşı-casusluk örgütü bu işi yürüten evlerin patronlarıyla temasa geçti. Bunlar müttefiklerle işbirliğini kabul ettiler. Ama **III/B** kendilerine daha iyi para verdiği için müttefiklere verilen bilgiler, sadece Alman karşı-casusluk servislerince hazırlanmış bilgiler oldu.

1917 yılında **Von Papen**, **Filistin**'de yarı askerî, yarı siyasî bir casusluk servisinin sistemli olarak örgütlenmesi işine girişti. Doğuda göze görünmez güçlüklerle karşılaştı. Bunlar **Lawrence**'in dehasının bile çaresiz kaldığı güçlüklerdi. Sonunda gizli belgelerini İngilizler'e bırakmak zorunda kaldı.

Filistin'deki İngiliz yetkililerine gelen telgrafta şöyle deniyordu. "*Bize gönderdiğiniz belgeleri iade ediyoruz. Eğer **Von Papen**'i ele geçirecek olursanız, kendisini en yakın tımarhaneye kapayın.*"

Gizli Ordular 19

III/B'nin en iyi elemanlarının bireysel başarılarına rağmen **Orta Doğu**'daki gizli serüven hiç de parlak bir sonuç vermedi.

Alman-Türk harekâtını yöneten süvari generali **Liman von Sanders**'in bu başarısızlığa bulduğu gerekçe şuydu:

*“Türkler'in kendi kuvvetleriyle neler sağlayabilecekleri konusunda **Almanya**'da açık, soğukkanlı ve tarafsız bir fikre varılamamış olması eleştirilebilir. Binbir Gece Masalları'nın ya da Arap çölü seraplarının, aslında çok daha açık görüşlü olan yurttaşlarımızın düşüncelerini etkilemiş olması akla yakın geliyor.”*

Ama başarısızlıklar bir düşünce yanlışlığına bağlanmamalıydı. **Hindistan**'da, **İran**'da ya da müttefik kolonilerinde olduğu gibi tatbikat alanlarının uzak oluşu ve İngilizler'in denizlerdeki üstünlüğü, gerekli araçların oralara gönderilmesini engelliyordu. Bu araçlar sağlandığında ise III/B gizli güçleri harekete geçirmeyi ve Alman Genelkurmayında öğretilmiş olan **“Welt-politik”**i eşsiz bir biçimde başarıya ulaştırmayı bilmişti.⁴

WASSMUSS'UN FAALİYETLERİ

Thomas Edward Lawrence Intelligence Service hesabına olağanüstü bir geziye başlıyordu. Bütün **Arabistan**'ı boydan boya, **Haleb**'den **Cidde**'ye kadar yapayalnız ve ihtişamla geçecekti. Ama bu taçsız kral bir hayalin ardından koşuyordu; hayatı avuçlarından bir su gibi akıp gidiverecekti.

⁴ *Dünya Casusluk Tarihi*, s.85-88.

Bu sırada 1250 kilometre uzakta, ıssız bir yerde, **Kaiser**'in casusluk örgütlerinin ajanı olan bir Alman da aynı şeyleri yapmaktaydı. İngiliz'in deniz ufku Kızıldeniz idi; Alman'ın deniz ufku ise İran Körfezi idi.

Alman da şeyh kılığına girmişti; o da bir başka çöle tutkundu. İngiliz ufak tefek ve cılızdı. Kocaman bir ağzı vardı. Alman ise iri yarıydı, yüz çizgileri yumuşaktı. Ama bu iki düşmanın da mutlak peşinde koşanlara özgü olduğu söylenen mavi gözleri vardı.

Alman'ın adı **Wassmuss**'tu. Orta Doğu'daki casusluk savaşında İngiliz'in Arap yarımadasının öte yanında sürdüğü egemenliğe karşı **Wassmuss**'un nüfuz bölgesi **İran**'dı.

İran büyük devletlerin satranç tahtasında gü-rültülere yol açan bir taşı. **İran**, yüzyıllardan beri uzun süren karışıklıklar ve yoksulluklarla çalkalanıp durmuştu. Geçmişin bu büyük imparatorluğu içinde bulunduğumuz yüzyılın başından beri parçalanıyordu.

Kafile seçilmiş olan casuslara verilmişti. Tasarı **İran** uygarlığı ve tarihine hayranlık duyan bu casusları çok sevindirmişe benziyordu. Çok geçmeden bu silâhsız, ikna etmekten başka güçleri olmayan bir avuç Alman, İngiliz İmparatorluğu'yla müttefik ordularına karşı yıllarca meydan okuyacaktı.

Bunlar arasında mistik bir coşkuyla davranan birinin casus kişiliği, efsanevî bir kahraman gibi dilden dile dolaşacaktı. Bu adam **Wassmuss**'tu.

Wassmuss Alman konsolosu olarak 1906'da İran Körfezi'nde küçük bir liman olan **Buşir**'e gelmişti. İngilizler'e karşı olan düşmanlığını da gizlemiyordu. **Buşir**'de göreve başlar başlamaz kuvvetlerine de,

Gizli Ordular 21

Britanya İmparatorluğu'nun gemilerine verilmiş olan haklara eşit haklar verilmesi isteğinde bulundu. Konuşma ve davranışlarında kasten beceriksiz görünen **Wassmuss** görevini saklamıyordu: Bu görev ezilmiş İranlılar'ın savunucusu görünmektir.

Büyük devletler **İran**'ın bu çöküşüne yardımcı oluyorlar ve soğuk kanlılıkla bu ülkeden elde edebilecekleri çıkarların hesabını yapıyorlardı. 1914'te savaş baş gösterince savaşa katılan devletler **İran**'dan savaş stratejileri için bir sıçrama tahtası olarak yararlanmayı düşünmüşlerdi.

Bir yandan **Almanya**, **İngiltere**'ye karşı savaşı **İran** içlerine kadar yaymak çabası içindeydi. Bu **Berlin**'deki Dışişleri Bakanlığının bürolarında tasarlanmış olan büyük ve romantik bir projeydi; gerçekleştirilme amacı ise **İngiltere**'nin İran Körfezi'nde ağır basan rolü konusunda kuşkular uyandırmaktı. **Wassmuss** nobran ve titiz kişiliğiyle Britanya yetkililerini çileden çıkarıyordu ama, davranışları İranlılar'ın hoşuna gitmiyor değildi. Ardı ardına kazandığı başarılar İngilizler'in ona karşı duydukları öfkenin daha da artmasına yol açtı.

1910'da haberalma görevini bitirdikten sonra **Buşir**'den ayrıldıysa da 1913'te yeniden **Buşir**'e döndü. Gelir gelmez eski alışkanlığına uyarak ülkeyi dolaşmaya başladı. Bu bomboş ülkede başı boş dolaşan ve **Buşir** tepelerinde yaşayan yoksul **Tan-gistan** göçebeleriyle içli dışlı oldu. Sürekli olarak vurgun ve yağma ardında koşan yerli şeyhler **Wassmuss**'un dostları oldular. Bu kumral Alman'a karşı garip bir dürüstlikle davranıyorlardı; gökyüzünden ayırmadığı temiz bakışlı mavi gözleri onları büyülüyordu.

22 Gizli Ordular

Wassmuss, halktan kişilerin arasına girip onları dinlemekten, onlara öğüt vermekten çekinmiyordu. Yeni dostlarını görmeye giderken zayıf, ama çevik bir ufak ata biniyordu. Gezilerini giderek daha da sıklaştırdı. Dağlarda tek başına dolaşıyor. Avrupalıların ayak basmadıkları şehirlere gidiyordu. Güler yüzle karşılanıyor, bilge bir kişi olduğu konusundaki ünü gittikçe yayılıyordu. Giderek bir İranlı sayılmaya başlandı. Yerli kılığına uygun olarak giyiniyordu.

İngiltere'ye karşı propaganda çalışmalarına titizlikle ve ihtiyatla başladı. İlk propaganda fırsatını **Buşir**'de, bu küçük limanda yaşayan birkaç Avrupalının hayatını güven altına almak gerekçesiyle bir deniz silâh-endaz bölüğü çıkaran İngilizler verdi. Bu birliğin vali tarafından kışkırtılan komutanı, ülkenin içinde çapulculuk eylemlerine son vermek için silâhlı saldırılara girişti.

Bu müdahale **Wassmuss**'a makamında **İran** örneklerine uygun olarak ağırladığı bölge şeyhlerine bir doğulu hayal gücüyle işlediği bitip tükenmez bir konu sağlamış oldu.

Wassmuss, bölge lehçelerini incelemeye ve ilişkilerini genişletmeye devam ediyordu. Dış görünüşünün saflığı ve eski **İran** hikâyelerinden alıntılarla dolu renkli konuşması dinleyenleri hayran bırakıyordu. Sözleri, yaşlı bir filozofun ya da bir bilgenin sözlerini dinler gibi neredeyse dinsel bir saygıyla dinleniyordu.

Savaşın ilânı bu gürültüsüz patırtısız hayata ara verdi. 1914 Ağustosunun ortasına doğru **Wassmuss** **İran**'dan ayrıldı, askere alındı ve Orta Doğu'nun politika sahnesinden çekildi.

Gizli Ordular 23

Bu aslında sahte bir çekilişti. İki ay sonra **Wassmuss** Birinci Dünya Savaşı'nın en inanılmaz casusluk görevini gerçekleştirmek için yeniden **İran'a** dönecekti.

Türkler'in denetimi altında bulunan birkaç şehirden başlamak üzere Kutsal Savaş "Cihad"ı başlatmak ve bu savaşı özel görevli casusların çalışmalarıyla bütün İslâm dünyasına yaymak söz konusuydu. "**Jön Türkler**" hareketinin başı olan **Enver Paşa** bu girişimin uygulayıcısı oldu: Bir Türk silâhlı savaş seferiyle **Bağdad'dan** başlayarak **İran'ın** ortasından geçen ve **Afganistan'la Hindistan'a** kadar uzanan bir yol açılacaktı. .

İstanbul'da büyük bir titizlik içinde bir Alman misyonu hazırlandı. **Berlin**; İngiliz İmparatorluğu'nun parça parça olmasına yol açacak çok sayıda müttefik ordularını buraya çekeceğini düşündüğü Arap ayaklanmalarına büyük umut bağlıyordu. Bir avuç casus, **Orta Doğu'daki** bu "**Drang Nach Osten**" politikası ile Batı cephesinde sürüp giden savaşın kazanılmasını sağlayacaktı.

Tasarı öylesine inanılmaz ve öylesine gerçekten uzaktı ki bu tasarıyı uygulamakla görevlendirilen **Wassmuss** yıldırımla vurulmuşa döndü. Alman büyükelçiliğinin gizlice beslediği siyasal casusları yönetmek üzere **İstanbul'a** gelince, o sırada bir Alman sömürgesi olan **Doğu Afrika'dan** getirilmiş bir sürü taşkın, zıpçıktı ve ayyaş gençle karşılaşp büsbütün tedirgin oldu. **Berlin'in** büyük hayali ters bir çıkışla başlamıştı. **Wassmuss'la** birlikte **İran'ı** iyi tanıyan birkaç sadık dostunun artık tek bir düşünceleri vardı. O da her ne pahasına olursa olsun bu "**Afrikalılar**"dan bir an önce yakayı sıyırmaktı.

24 Gizli Ordular

Güçlükler ard arda geliyordu. Alman ajanlarının davranışları karşısında büyük bir öfkeye kapılmış olan Türkler, onları Osmanlı ordusunun üniformasını giymeye zorluyorlardı. İngilizler’le Almanlar arasında çetin bir siyasal oyuna girişmiş olan Türkler, henüz **Berlin**’le tam bir ittifaka girmemiş olduklarından **Orta Doğu**’da büyük bir bilgisizlikle düzenlenmiş olan bu görevin sorumluluğunu Alman elçiliğine yüklediler.

Beklenmedik yeni terslikler ortaya çıktı: **Berlin**’de hazırlanan büyük seferin bagajları, **Romanya** gümrüğünde alıkonmuştu. “**Gezginci Sirk**” yaftası kuşku uyandırmaktan öteye geçmemiş; silâhlara, belgelere ve sabotaj gereçlerine el konmuştu.

Wassmuss ve yardımcısı **Niedermayer**, İran Körfezi’nin ucundaki **Abadan** petrol rafinerilerinin havaya uçurulması teklifini **Berlin**’in kabul etmesi üzerine karamsarlığa kapılmışlardı. Oysa **Yüzbaşı Klein** bu iş için her şeyi hazırlamıştı. Görevlerinden istifa etmeyi düşündüler. En sonunda “**Afrikalılar**” **Almanya**’ya geri gönderildi. 13 Aralık 1914’te küçük bir birliğin hiç eksiksiz olarak toplanmış bulunduğu **Haleb**’e yeni bir “**Gezginci Sirk**” yollandı. Bereket versin bu topluluğa **Voigt Wagner** ve **Seller** gibi bazı seçkin ajanlar da katılmışlardı. Bunlar gelecekte, hayranlık uyandıracak işler başaran birer casus olacaklardı.

Çok zaman kaybedilmişti. İngiliz casusluk örgütleri durumu keşfetmişler, karşı tedbirler almaya başlamışlardı. Öte yandan müttefiklerin bu gizli sefer teşebbüsünün önünü almak isteyen Osmanlılar iki taraflı ve kurnazca bir siyaset güdüyorlardı. Alman casuslarını **Haleb**’de yok ettiler, bu sırada

Gizli Ordular 25

da **Ubeydullah Efendi** komutasında **Afganistan**'a bir ordu gönderildiyse de bu ordu **İran**'da ele geçirildi.

İlk plânda değişiklik yapmak gerekti. Uzun tartışmalardan sonra **Wassmuss** yalnız başına hareket etmeyi, kolay kolay geçit vermeyen dağ yollarından geçerek dostları ile buluşmayı ve **Afganistan**'a varmadan önce **Farsistan** kabilelerini ayaklandırmayı daha uygun buldu. O zamanlar **İran**'ın güney bölgesi, hükümetle sürekli bir çatışma içinde bulunuyordu. Ortaya çıkan güçlükler **Wassmuss**'un bu seferin komutasını, yardımcısı **Niedermayer**'e bırakmaya karar vermesinin nedeni oldu.

21 Ocak 1915'te uzun bir kervan **Bağdad**'a gitmek üzere **Haleb**'den yola çıktı. Almanlar'ın hayali gerçekleşiyordu. Türkler Almanlar'ın tehlikeli gördükleri bu teşebbüslerinin etkilerini sınırlamaya çalıştılar, ama **Berlin**'de hoşnutsuzluk çıkarmaktan çekindikleri için bu teşebbüse resmen karşı çıkmak cesaretini gösteremediler.

1915 yılı Şubat ayının ilk günlerinde **Wassmuss**, arkadaşları **Doktor Lenders** ve **Bornsdroff**la yola çıktı. Dicle Nehri'ni dibi düz bir mavna ile geçtiler, karşılaştıkları bir noktada karaya çıkarak **İran** sınırını aştılar. Öte yandan **Niedermayer** de misyonun geri kalan bölümüyle **Bağdad**'ın kuzey-doğusunda bulunan **Kasr-ı Şirin**'den **İran** topraklarına girmişti. Önce **İsfahan**'a doğru yöneldi, bu sırada **Wassmuss** da **Şiraz**'a varmaya çalışıyordu.

Wassmuss, İranlılar'dan ve Hintliler'den meydana gelen küçük topluluğuyla birlikte **Güney Luristan** geçitlerini aştıktan sonra **Kuzistan** bölgesindeki **Dizful** ve **Şuster**'e ulaşmıştı. Buraya

26 Gizli Ordular

gelir gelmez **Wassmuss** hemen kolları sıvadı ve **Bahtiyarî** kabilelerini İngilizler'e karşı savaşa kışkırtmaya koyuldu. Ama **Wassmuss**'un ünü bomboş vadilerin arasından geçip giden yollar boyunca yaptığı yürüyüşten önce buralara yayılmış, İngiliz kuvvetleri **Şuster**'de **Wassmuss**'a pusu kurmuştu. **Wassmuss** mahallî bir hanın ihanetiyle iki yüz kilometre daha uzakta bulunan **Behbeharî** de tutuklandı. **Bornsdroff** kaçıp **Bağdad**'a döndü. Kafilde bulunan İranlılar'la Hintliler de eşyaları yağma ederek kaçtılar.

İngilizler **Wassmuss** ekibinin belgelerini ele geçirdiler ve **Kaiser**'in bir avuç casusunun İngiliz İmparatorluğu'na vermek istedikleri gözdağının büyüklüğünü dehşetle görüp tutsaklarını sorguya çekmek istediler. Ama **Wassmuss** ortalarda yoktu, sır-ra kadem basmıştı, bu esrarengiz kaçış da ününü büsbütün artırmıştı.

Nitekim **Wassmuss** Saksonyalı inadıyla çalışmalarına devam ediyordu. Ama ödle **Lenders** İngilizler'in elindeydi ve Alman tasarıları konusunda her şeyi onlara bir bir anlatmıştı. İngiliz casusluk servislerine bağlı **Noel** adında bir yüzbaşı **Wassmuss**'un ardına düştü; **Wassmuss** en sonunda **Borazcan**'da ele geçirildi. Serüven felâkete dönüşüyordu.

İngiliz casusluk örgütleri artık Alman plânı konusunda her şeyi biliyordu. Daha şimdiden **Wonckhaus** firmasının bir memurunu tutuklamışlar, o da onlara **İran**'daki Alman casuslarının sabotaj tekliflerini açıklamış, kendisinin de Hindistan-Avrupa telgraf kablosunu kesmekle görevli olduğunu bildirmişti. **Buşir**'de **Wassmuss**'un yerine Alman konsolosu olan **Listermann**'m üzerinde ele geçirilmiş

Gizli Ordular 27

olan belgeler de **Niedermayer**'le **Wassmuss**'un görevleri ile ilgili bütün bilgiler vardı. **Listermann**'ı tutuklamakla **Intelligence Service** önemli bir bilgi toplama işini başarıyor; böylece **Afganistan**'ın tehdit altında olduğunu öğrenmiş oluyordu. Esrarengiz tahrikçi **Wassmuss**'un da ele geçirilmiş olması **Intelligence Service** için ezici bir başarıydı, bunu her tarafa iyice duyurdu.

Ama bu bir hatâydı. **Intelligence Service**, oynayacağı oyunun sınırlarını genişletirken **Wassmuss**'un ününü büsbütün arttırmıştı. Alman casusu doğulu kafaları büyülemeye yatkın bir efsane kişisi olmuştu: İngilizler'in elinden esrarengiz bir biçimde ikinci kez kaçmıştı çünkü. **Wassmuss**, **Buşir**'in kuzeydoğusundaki **Kazerun**'da ve otlaklardaki göçebeler arasında yeniden ortaya çıktı. Şimdi de Kaşakîler'in İngilizler'e karşı olan kinini körüklüyordu.

Eski arkadaşı **Nasır Divan**'la buluşup genel bir ayaklanmadan söz etti; acıları ve eski anlaşmazlıkları yeniden alevlendirdi. **Nasır Ağa** bunlara inandı ve **Wassmuss**'a yardım etmeye söz verdi.

Bu ilk başarısıyla sevinç içinde olan **Wassmuss** batıya doğru yalnız yoluna devam etti. Güney İran'ın başkenti olan **Şiraz**'a ulaştı. Alman taraftarı İsveçli subayların yetiştirdikleri jandarma kuvvetleri ile vali ve komşu kabilelerin yetkili kişileriyle temasta bulundu. **Şiraz**'ın doğusundaki Arap halkı arasından seçtiği kişilerle bir küçük "**Mücahidîn**" birliği (Mukaddes Cihad'ın askerleri) kurdu. Alman casusunun plânı basitti. Ülkenin bir bölümünü ayaklandırmaya ve bunları kullanarak İngilizler'i denize dökmeye çalışıyordu.

28 Gizli Ordular

Gittikçe büyüyen kargaşalıklardan kaygı duyan İngilizler, **Buşir**'e piyade takviye birlikleri çıkardılar. Bütün güney kaynaşıyordu. Bu kez **Buşir** üzerine ateş açıldı.

1915 Mayısına doğru **Wassmuss**, **Borazcan**'da mahallî şeyhlerin bir toplantısına başkanlık etti, ama onları İngilizler'e karşı savaş açmaya bir türlü kandıramadı. Kabilelerin geniş çapta bir harekâta hazır olduklarını düşünen **Wassmuss** işi yeniden siyasî plânda çalışmalar üzerinde yoğunlaştırdı ve İngilizler arasına özel görevlerle casuslar gönderdi.

Temmuz ayının başında ayaklanma baş gösterdi. 12 Temmuzda İngiliz subayları öldürülmüştü. Küçük **Buşir** garnizonu, iki gün süreyle bin kişiden meydana gelen bir göçebe topluluğunun saldırısına uğradı. Sonra **Wassmuss** ansızın yalnız başına kalıverdi. Taraftarları kendisine haber vermeden kaçıp gitmişlerdi.

Intelligence Service **Wassmuss**'un başını getirene para ödülü vaad etti. **Wassmuss** ise diretiyordu, sabır isteyen işine yeniden koyuldu. İngilizler'in kayıpları çok ağırdı.

Halk arasında ağızdan ağıza yayılan dedikodularla bu küçük ve önemsiz teşebbüs korkunç bir savaş görünümü alınca **Wassmuss** bundan yararlandı. 14 Eylülde **Buşir**'e ikinci kez saldırdı. Seksen İngiliz öldürüldü. Şehir düşmediyse de kabileler kıyıdaki garnizonlarına kapanmış olan İngiliz kuvvetlerinin işinin bitik olduğu kanısına varmıştı.

Wassmuss, **Maşallah Han** aracılığıyla **Niedermayer**'den para aldı. **Maşallah Han** bütün İranlı eşkiyalardan haraç alan bir hayduttu. **Wassmuss**'a **Maşallah Han** aracılığıyla bilgi ve talimat da ve-

Gizli Ordular 29

rildi. **Tahran**'daki Alman büyükelçisi **Wassmuss** ile gizli görevlerini bağlılıkla yapan bu haberciler aracılığıyla haberleşiyordu. Kargaşalık çıkarma işinin ardını bırakmamak gerekti.

10 Ekim 1915'te **Şiraz**'da on iki İngiliz tutuklanarak **Ahram**'a götürüldü. Esirler, kabilelerin arasında günlerce dolaştırıldı. **Wassmuss Buşir**'de İngiliz makamıyla pazarlığa oturmuş, İngilizler üzerindeki baskısı İngiliz Genelkurmayını İran körfezindeki garnizonlarını takviye etmek ve tersliklerle karşılaştığı **Dicle** üzerine birlikler göndermek zorunda bırakmıştı. Güney İran eyaletlerinde sürüp giden bu ayaklanma tehditleri 1916 yılına kadar **Bağdad**'ı yeniden ele geçirmek amacıyla Türkler'e karşı girişilen eylemleri engelledi.

Bununla birlikte **Wassmuss**'un ayağı suya ermeye başlamıştı. Konuşma san'atındaki ustalığı ile göçebe halk üzerinde göz kamaştırıcı bir nüfuz kazandığı sırada beş parasız kalmıştı. **Berlin**'in **Afganistan** projesini unuttuğunu, **İran** ayaklanmasının da sadece bir faraziye olarak hatırlandığını öğrenmişti: 1916'da **Mezopotamya**'da Türk ordularına komuta eden **Feld Mareşal von der Goltz** bunların gerçekleştirilemez tasarılar olduklarına karar vermişti.

Wassmuss en sadık müttefiklerinin bile, arkasından **Intelligence Service** ile görüştiklerini fark edebilecek kadar akli başında bir kişiydi. Bu yalnız ve yıkılmış adam, her şeye rağmen, çevirdiği entrikaların etkinliğine güvenmekten başka ne yapabiliirdi? İngiliz birliklerine karşı giriştiği oyunların Türk-Alman kuvvetlerinin 8.970 esirle birlikte aldıkları **Kut** şehrinin düşmesi uzlaşmasında etkisi

30 Gizli Ordular

olmamış mıydı? Ama 1916 yılında **Wassmuss** arkadaşı **Niedermayer**'in başından inanılmaz olaylar geçerek varmış olduğu **Afganistan**'a hiçbir zaman ulaşamayacağını da biliyordu.

1913 Martında **Niedermayer**'in işi, tersliklerle başladı. Küçük birliği, **İran** topraklarında vergi toplamaya girişmiş olan bir Türk birliğinin başında bulunan **Rauf Bey**'in istekleriyle çatışmıştı.

Kaiser'in elçisinden yardım gören Alman ajanları bütün hünerlerini ortaya koydular. Birçok gruba ayrıldıktan sonra ülkeyi bir baştan bir başa do-laştılar. **İsfahan**'da **Pugin** adlı bir Alman casusu şaşılabacak işler becerdi.

1916 yılı sona erdiğinde **Wassmuss** epeyce değişmiş saçları aklaşmıştı, üzgün ve yorgun görünüyordu. Kendini **İran**'a adamıştı; her zamankinden çok İran şiiri ve halk gelenekleriyle ilgileniyordu. Halk arasındaki bilgelik ünü büsbütün artmıştı. **Intelligence Service**'in **Buşir**'deki casusları aracılığıyla dağıttığı İngiliz altınlarına rağmen hiç kimse aklından ona ihanet etmeyi geçirmiyordu.

Gizlice yaşıyor, kabile şefleriyle görüşüyor, eski arkadaşı **Nasır Divan**'ı İngilizlerce satın alınmış olan **Kazerun** hükümetine karşı ayaklanması ve bu hükümetin başına geçmesi için kandırmaya çalışı-yordu. İngilizler'le çatışmalar artmıştı. Dağ geçitlerinde baskına uğrayan bir İngiliz birliği büyük aksiliklerle karşılaşmıştı. 1917 bahar mevsimi **Kaiser**'in casusu için çok elverişli başlıyordu.

Bu sırada **Sir Percy Sykes** yerli paralı askerlerin yardımıyla **İran**'ın güneyindeki topraklarda barışı sağlamaya çalışıyordu. **Sir Percy**, durup dinlenmeden kovaladığı **Wassmuss**'un can düşmanı ol-

Gizli Ordular 31

muştı. Uzun hazırlıklardan sonra Kaşkalî kabilelerinin şefi olan **Savletü'd-Devle**'yi satın aldı. **Savletü'd-Devle** o güne kadar Almanlar'ın en sadık dostuydu. **Wassmuss** bir yandan onunla uğraşırken, bir yandan da binbir dolap çeviriyor, kabileler arasındaki öfkeleri yatıştırıyordu.

Bununla birlikte yalnızdı, parasızdı; Alman örgütleriyle olan bağlantıları kopmuştu.

Güneydeki kabilelerin kulağına birtakım dedikodular geldi: Türkler yenilmiş, **Rusya**'da devrim yapılmış, Almanlar başarısızlığa uğramıştı. Bunlardan hangisini seçmek gerekti? **Wassmuss**'un bilgeliğini mi yoksa, İngilizlerin teklif ettikleri para ve iktidarı mı? Güneyli kabilelerin bu kararsızlıkları, **Wassmuss**'a güç kazandırdı. Kabileleri savaşa girmeye zorlayamasa bile, hiç olmazsa İngilizler'in ülkenin içlerine sızmalarını önlemeyi ve İran Körfezi kıyılarındaki üslerini takviye etmek zorunda bırakmayı başarabilirdi. Bu bitip tükenmek bilmeyen işlerle hayal kırıklıkları arasında **Wassmuss** için mutlu bir olay meydana geldi: Üç Alman ona katıldılar. **Türkistan**'dan kaçan bu Almanlar'dan sadece biri, sonuna kadar onun yanında kalacaktı: O da **Spiller**'di.

Tanganistan'la **Kazerun** ülkesi, **Wassmuss**'a sadık kalmışlardı. Bunlar kendilerini seven ve saygı besledikleri biri istiyor diye, hiçbir inançları olmadığı halde her yerde savaşıyorlardı. Hileler, vaadler, casusluklar, tehditler, kabile başkanlarıyla yapılan konuşmalar ve gezilerle geçen aylar, hiçbir taraf başarı kazanmadan akıp gidiyordu. Günün birinde **Wassmuss**'un habercileri, **Savletü'd-Devle** ile **Kamseh** Arap kabilelerinin başkanı ve **Şiraz** valisi

32 Gizli Ordular

Kavemü'l-Mülk'ün iki yüzlü bir siyaset güttüklerini ve yakında bunların ihanetine uğrayacağını bildirdiler. Bunun üzerine **Wassmuss**, doğrudan doğruya kabilelere başvurdu, onları **Savletü'd-Devle** ve **Kavemü'l-Mülk**'e karşı çıkmaya hazırladı ve **Şiraz** hükümet kuvvetleriyle şahsen temas kurdu.

Birkaç ay içinde bütün **Farsistan** ayaklanmıştı. **Sir Percy Sykes**'in politikası başarısızlığa uğramış, askerleri kaçmıştı. **İran** hükümet birlikleri de **Tahran**'ın emirlerine karşı gelerek İngilizlerle savaşa girmişlerdi. **Wassmuss** "Cihad" ilân edilmesini salık verdi.

Savaş başladı ve ülkenin içine dağılmış bulunan İngiliz kuvvetlerine karşı düzensiz bir biçimde yürütüldü. Alman casusundan yana olanlar sekiz bin kişiydi. Savaş tesadüfî çatışmalardan, her iki tarafın da kazandıkları başarı ve tersliklerden ibaret kaldı. Harekâtı düzenleyen **Wassmuss** değildi. Yeni kabileleri ayaklandırmaya çaba harcadığı güneyde bulunuyordu.

1918 yazında İngilizler takviye kuvvetleri getirdiklerinden bazı başarılar elde ettiler. Topçu birlikleri ve otomatik silâhlarıyla sayıları yirmi bini bulmuştu. Bu kuvvetler **İran** kabilelerinin ayaklanmasını bastırmak ve **Wassmuss**'u ele geçirmek amacıyla ülkenin iç bölgelerini sistemli olarak taramaya giriştiler.

Çatışmalar devam ediyor, bulaşıcı hastalıklar askerleri ve halkı kırıp geçiriyordu. Alman casusu kendini hiç düşünmeden harcıyor, hastalara bakmak, öğüt vermek ve onları cesaretlendirmek için bir köyden ötekine koşuyordu. **İran**'ın bağımsızlık davası kendi davası olmuştu.

Gizli Ordular 33

20 Kasım'da **Wassmuss**, bir İngiliz görevlisinden **Almanya**'nın ateşkes anlaşmasını imzalamış olduğunu öğrendi. Bu gerçek karşısında boyun eğdi. 13 Aralık 1918'de bir mektup yazdı. **İran**'ın onurunu korumak ve ona bağımsızlığını kazandırmak için İngilizlere karşı mücadeleye devam ettiğini bildirdi, ama içinde bir şeyler kopar gibi olmuştu.

Intelligence Service durmadan ona saldırıyordu. İngiliz servisleri her ne pahasına olursa olsun, Alman casusunu ele geçirmek, bir savaş ganimeti gibi onu canlı olarak **Tahran**'a getirmek istiyorlardı.

Wassmuss bunu biliyordu. Yurduna dönmeye karar verdi. Son bir kez dostlarını, kendisine hâlâ bağlı olan kabile başkanlarını kucakladı, sonra da **Spiller** ve birkaç güvenilir kılavuzla birlikte yola çıktı.

Yolu üzerinde kurulmuş pusulardan sakındı; bazen İranlı bir satıcı, bazen bir kervancı, bir kere sinde de İngiliz-İran Petrol Ortaklığı'nın bir maden arayıcısı kılığına girdi. Yalnız **Kaşan**'da yeni yıl şölenlerine katılmak istediğini yenemedi ve onu yakalayacak olana verilecek ödülü almak isteyen bir Ermeni tarafından ele verildi.

İran jandarma erleri **Spiller**'le birlikte **Wassmuss**'u tutukladılar. İngiliz örgütleri savaş sırasındaki cinayet eylemleri sebebiyle **Wassmuss**'un kendilerine teslimini istediler. **Wassmuss** kendisine karşı böylesine yakışsızca davranılmasına dayanamadı. Bir kez daha kaçtı ve yürüyerek **Tahran**'a gitti, orada bulunan Alman lejyonuna sığındı. İspanya elçiliği tarafından yönetilen ve Almanlar'la İngilizler arasında yapılan görüşmelerden sonra **İran**'dan resmen kovuldu.

34 Gizli Ordular

Dönüş yolunda birçok kez tutuklandı, ve her seferinde de **Tahran** anlaşmasına saygı gösteren **Foreign Office**'in müdahalesiyle serbest bırakıldı. Trenle yurduna; **Kolonya**'ya (Köln) geldi. Büyük bir karşılama töreni beklerken kendisini Fransız işgal kuvvetlerine ait bir tutukevi hücresinin dört duvarı arasında buldu. Bir daha kaçtı ve ortalıktan kayboldu.

Kahramanlarını ne yapacağını bilmeyen yenik **Almanya** onları bilmezlikten gelmeyi tercih etti. **Kaiser**'in siyasal polisinin son casusu olan **Wassmuss** birkaç yıl sonra adı bilinmeyen bir İngiliz garnizonunda, efsanevî başka bir kişinin, olağanüstü yeteneklere sahip olan başka bir casusun, **İngiliz Lawrence**'in kaybolacağı gibi, Alman halkı arasına karışıp kayboldu.⁵

WASSMUSS: GÖÇEBELER KRALI İDEALİST BİR CASUS

“**İranlı**” **Wassmuss** bir Sakson'du ve 1880'de **Ohlen**'de doğmuştu.

Bir düşünürün geniş ve imgelemci alnına sahip olan bu yakışıklı adamın saçları uzun, bıyıkları sertti. Teninin beyazlığı insanda hayret uyandırıyordu. Karakter gücünü, ülküsüne olan bağlılığındaki içtenlikten alıyordu.

Bununla birlikte **İran**'da, kendisini çılgın serüvenlere doğru sürükleyen şeyin bir hayal olduğunu da bilmiyor değildi.

⁵ *Dünya Casusluk Tarihi, s.194-203.*

Sağlam bir eğitim görmüş, 1906'da tercüman olarak Dışişleri Bakanlığına girmişti. Ona verilen ilk iş, **Madagaskar**'da bir konsolosluk görevi olmuştı. **Wassmuss** daha o yıllarda **İran** ve **Orta Doğu**'yla ilgileniyordu. **Berlin**'e geri çağırıldıktan sonra İran körfezindeki **Buşir**'e gönderildi. **Wassmuss** orada, en ufak bir ilgi uyandırmayan, bataklıklarla çevrili dağınık kasabada bir yıl kaldı.

Yeniden **Madagaskar**'a gönderilince çok faal üç yıl geçirdi. Telâssız bir insandı, korkunç derecede çalışkandı. Gözden uzak bir hayat yaşıyor, kendisini büyülemiş olan **İran** ülkesine dönmeye hazırlanıyordu.

1913'te, **Tahran**'daki Alman büyükelçisini ziyaret ettikten sonra yeniden **Buşir**'e gitti. Konsolosluk görevinden artakalan boş zamanlarında gezilere çıkıyor, **İran**'ın güneyiyle kuzeyini birbirinden ayıran derin etnik ve toplumsal farkları görmeye başlıyordu.

Wassmuss, İran halkının tarih ve töreleriyle büyülenmişti. Ülkeyi bir baştan bir başa dolaştı. Sorarak, dinleyerek, konuşarak köyden köye gitti.

Soylu yüzü, derin anlayışı, mahallî diller, İranlı yazarlar ve efsaneler konusundaki bilgisi ile konuştuğu kişilerin hepsini kendine bağladı. Çok zarif bir süvari olan ve atları çok iyi tanıyan **Wassmuss**, onu memnurlukla karşılayarak öğütlerini dinleyen göçebelerle içli dışlı oldu.

Wassmuss iyi bir hekim ve kendisine sunulan karışık sorunları çözmesini bilen tarafsız bir yargıçtı. Halkın arasına karışıyor, bir çeşit kutsal saygı duyan göçebelerin giysilerini giymekten haz duyuyordu.

36 Gizli Ordular

Savaş baş gösterdiğinde **Wassmuss**'un **Buşir**'de, **Deşistan**'da birçok dostları vardı. Ağustos 1914'te **Berlin** tarafından geri çağırılınca, dönüş umudu olmaksızın bu ülkeden ayrıldı. Bununla birlikte 1915 yılının başında İngilizler'e karşı eşit şartlar altında yürütülmeyen bir mücadele için yeniden **İran**'a geldi. Göçebe kabileleri ayaklandırma teşebbüsüne girişti ve başından çok garip, heyecanlı serüvenler geçti.

Savaştan sonra **Berlin**, onu yeniden Dışişleri Bakanlığının **Orta Doğu** işleriyle görevli bir memuru olarak karşıladı. Savaşa sürüklenen kabile şeflerine verdiği sözleri tutamamış olmanın yol açtığı hüznün, bir türlü yakasını bırakmadı. Eski müttefiklere karşı Alman devletinin borcunu ödemesini sağlayacak olan yararlı işler yapmak umuduyla, yine **İran**'a döndü. Hayallerle dolu olan bu tasarılar, mahallî yetkililerin içten pazarlıklı tavırları yüzünden boşa çıktı. **Wassmuss** ısrar etti ve bitip tükenmek bilmeyen oyunlar karşısında yıkılıp gitti. Nisan 1931'de **Berlin**'e giden **Wassmuss**, o yılın sonunda yoksulluk içinde öldü.⁶

LAWRENCE'E KARŞI NIEDERMAYER

Niedermayer daha önce **İran**'da bir jeolog olarak araştırmalarda bulunmuştu. Bu ülke konusunda bilmediği hiçbir şey yoktu. Kişilik sahibi insanlara özgü sert yüzü, ciddi bakışları, iri burnu, gür ve kara sakalı, onun İranlılar'inkine benzeyen yüz çizgilerine sahip olmasını sağlıyordu. Mahallî elbise-

⁶ *Dünya Casusluk Tarihi*, s. 195.

leri giyince halkla kolayca kaynaşıveriyor, İran lehçelerini çok iyi konuşuyordu. Disipline düşkün, kendisinden olduğu kadar başkalarından da eksiksiz iş isteyen bir asker kişiliğiyle **Niedermayer**, bütün bu nitelikleriyle (**Wassmuss**'la birlikte) **İran**'daki tüm Alman casuslarına hakim olmuştu.

Enver Paşa'nın yanına gitme emri aldığı anda **Fransa**'da, **Lorraine**'de çalışmalar yapmaktaydı. **İran** toprakları içinde su götürmez başarılarla sona eren gizli faaliyetler düzenledi ve casusluk çalışmalarıyla siyasal ajitasyonu birlikte yürütmeyi başardı. Afganistan Emiri ile yaptığı görüşmelerde siyasal yeteneklerini ortaya koydu, bununla birlikte 1916 yılının sonunda artık iş işten geçmiş olduğu için bu ülkeyi savaşa sokmayı başaramadı.

İnanılmaz serüvenlerden sonra **Almanya**'ya döndüğünde kendisine en yüksek payeleri vermiş olan **Kaiser**'in konuğu oldu. Önce **Falkenhayn**'ın, daha sonra da **Liman von Sanders**'in yanına danışman olarak atandı. Bir Türk birliğinin başındayken, karşısına **Lawrence** çıktı ve onu acı bir başarısızlığa uğrattı. Türkler'in geri çekilmesinden sonra **Fransa**'da bulunan bir alaya katıldı ve Alman ordularının son yıkımına tanık oldu. **Niedermayer** çok ilginç olan "Anılar"ını bir kitapta topladı.⁷

İKİ ALMAN AJANININ SAVAŞ HİLELERİ

Birinci Dünya Savaşı sırasında **Filistin**'deki karşı casusluk, **Preusser** ve **Francks** adlı iki Alman ajanını meydana çıkarmıştı.

⁷ *Dünya Casusluk Tarihi*, s.201.

Bu iki casusun başlıca özelliği, ele geçirilmez olmalarıydı.

Preusser, tıpkı, **Lawrence** gibi şaşırtıcı bir ustalıkla Arap kılığına giriyordu. Türkler, onlar hesabına çalışan **Preusser**'e “**Bedevî**” diyorlardı. **Preusser**'in geniş bilgiler toplayarak gizli yolculuk etme alışkanlığı vardı. İngiliz karşı-casusluğu bu yolculukları sırasında onun üç kere de **İngiltere**'nin **Kahire**'deki genel karargâhına girdiğini tespit etmişti.

Francks'in da aynı şekilde takma adı vardı; bu kez ona takma adı İngilizler vermişlerdi: Onlar için **Francks** “**Binbaşı**” idi. Çılgınca bir cesareti vardı. Sık sık İngiliz binbaşı kılığına girmiş olarak görünüyordu; aktörlük yetenekleri olağanüstüydü. **Francks**'in bir gün, işi bir İngiliz topçu taburunu teftişe kadar vardığı öğrenildi. **Orta Doğu**'daki İngiliz topçusunun hareketleri üzerine en değerli bilgileri toplayan da o oldu.⁸

BİR ALMAN CASUSUNUN HATIRALARI

İran'da esir edilen Alman casuslarından doktor **Schumayer**'in hatıra defterinden bazı parçalar :

14.9.1914 – **Berlin**'de Dışişleri Bakanlığına telgrafla davet.

16/19.9.1914 – Dışişleri Bakanlığında görüşmeler, **Zimmermann**, **Latword**, **Vezedanlik**, **Openheim**, **Hegor**, **Neyhofer**, **Müller**, üç **Hintli**, **Tofel** ve **Niedermayer**.

29.9.1914 – **İstanbul**'a varış.

⁸ *Dünya Casusluk Tarihi*, s.201.

30.9.1914 – Bugün gelecekteki arkadaşlarımla tanıştım. **Doktor Constein, Fischer, Bischofschaizen, Binbaşı von Bessert** vs... Büyük İran-Afgan plânını uyguluyoruz. **Schnemann**'i bekliyoruz. (1904'te **Rumiye**'de bulunan) diğer arkadaşlar önceden hareket etmişlerdi. Bizi **Haleb**'de bekliyorlar. Birçok üye **Şam**'dadır. **Niedermayer**'le özel plânlar. **Enver Paşa** Afganistan Emirinden emin durumda, mevzi kolları fikri...

8.10.1914 – Burada **İran** ve **Afganistan** hakkında Türk kaynaklarından işitilen şeylerin ancak yarısı doğruysa vazifemize artık ihtiyaç kalmayacak. Herhalde iki ay kadar gecikmiş bulunuyoruz. Buradaki elçimiz âciz bir eşektir. **Enver Paşa** ona istediğini yaptırabilir. Yegâne Alman kuvveti **Liman von Sanders Paşa**'dır. **Türkiye** **Almanya**'dan büyük miktarda bir borç alacaktır. Bundan dolayı, **Türkiye**'nin yakın bir gelecekte harp ilân edeceğine inanmak mümkündür. Türkler'in **İran**'da İngiliz ve Ruslar'a karşı rahatsız edilmeksizin çalışabilmeleri için **Türkiye** **İran**'la bir ittifak yapacaktır.

9.10.1914 – Emir'e götürmekte olduğumuz bir kılıç ile iki eşsiz kamayı muayene.

26.10.1914 – **Haleb**'e varış. Burada bütün sefer heyeti toplanıyor. (Bundan sonra hatıratın birçok kısmı sefer heyetinin Alman ve Türk üyeleri arasındaki büyük anlaşmazlıkları, bu üyelerin aralarındaki münakaşaları anlatır.)

5.11.1914 – **Wassmuss**, Türk komutanıyla anlaşamaması üzerine dönüyor. Şimdi o da inanmıştır ki Türkler'in oyuncağı olmamalıyız, fakat **Wassmuss** halen Güney İran yolunu takip etmekte ısrar ediyor.

40 Gizli Orqular

8.12.1914 – **Ekbatana** vapurunun on iki tayfası geliyor. Bu vapur diğer dört vapurla beraber İngilizler'in **Basra**'ya gitmelerine engel olmak için **Şattü'l-Arap**'ta batırıldı.

18.12.1914 – **Wassmuss** bir müddet için sefer heyetinden ayrılarak Güney İran'da yalnız olarak çalışmak niyetindedir. **Wassmuss** ve **Niedermayer** çok yakında da **Bağdad**'a gitmek arzusundadır. Sefer heyetinin diğer üyeleri –ben de dahil– ilk önce **Musul**'a gitmek ve orada emir beklemek istiyoruz.

21.12.1914 – Yılbaşından önce hareket edemiyoruz. Yeni Türk başkanımız **Halil Bey Tarsus**'tadır. **Wassmuss** ve **Niedermayer** hareket ediyorlar. Hapsedilmiş olan üç Hintliden biri serbest bırakılıyor.

22.12.1914 – İngiliz Kruvazörü **Doris**, Tarsus demiryolu hattının bir kısmını tahrip ediyor.

28.12.1914 – **Halil Bey** geliyor. Doğruca **Bağdad**'a gitmek emrini alıyoruz.

8.1.1915 – **Cerablus**'a varış. **Wagner** buradadır. **Winchermann**, **Ditrich**, **Spielgmann** öğleden sonra on kayıkla hareket; kayıklar dayanıksız ve dördü yolcular için. Kayığımızın bir yarısında üç Türk subayı ve bir Hintli, diğer yarısında **Von Verzen**, **Berg Hauzen** ve ben. Günbatımında duruyoruz.

29.1.1915 – **Velveche**'ye varış. **Wassmuss**, kendi sefer heyetiyle güneye hareket etmiştir.

31.1.1915 – Türkler **Basra**'yı geri alıyorlarmış.

5/7.2.1915 – **Bağdad**'a varış. Garip bir vaziyet karşısında kalıyoruz. **Süleyman Askerî**, (Teşkilât-ı Mahsusa reislerinden, Irak cephesi komutanı) Alman sefer heyetlerinin şimdilik **Irak** civarında ve **İran**'da faaliyetlerini yasaklıyor. **Garzinger**, **Pash**

Gizli Ordular 41

ve **Wagner Kızıl Rubat**'ta tutuklanmışlar ve silâhlarına el konulmuş. Bizim de silâh ve cephanemiz alınmıştır. **İran** hakkında çok fazla ilgi gösterdiğimizden dolayı **Türkler** bizi oraya göndermek istemiyorlar.

Henüz **Afganistan**'la resmî haberleşme mevcut değildir. **Süleyman Askerî**, **Niedermayer**'e gönderdiği bir mektupta sefer heyeti üyelerine orduda çeşitli görevler verileceğini bildiriyor. **Türkler**, **Afganistan**'a yapılacak seferden resmî olarak ve tamamen vazgeçmişlerdir. Bu durumda elçilik –bizim **Bağdad**'a varışımızdan önce– verilmiş olan 50.000 İngiliz lirasının hesabını istemiştir. Elçilik, **Süleyman Askerî**'ye karşı şiddetli tedbirler alınmasını konsolosa emrediyor. **Süleyman Askerî**, Almanlar'ın hareket ve baskılarının Güney İran Araplarına kötü tesir edebileceği inancında olduğunu iddia ediyor. Çünkü İngilizler, Almanlar'ın **Irak**'ı işgal niyetinde bulundukları haberini yaymaktalar. Halbuki diğer yönden **Türkler** **Rauf Bey**'in emri altında olmak üzere bir İran-Afgan sefer heyeti hazırlıyorlar. Bunun bizim için meçhul kalması niyetindedirler.

10/26.2.1915 – (Hatıratın bu tarihlere ait kısımları sefer heyetinin ne şekilde kısımlara bölündüğünü gösterir. Küçük bir grup **Musul** yoluyla **Hemedan**'a, diğer bir kısım **Basra**'ya gidecek. Subaylar **Bağdad**'da ihtiyat teşkilâtına nezaret edecek. **Doktor Schumayer** ve **Garzinger** **İsfahan**'a gidecekler. **Doktor Schumayer** konsolos yardımcısı, **Garzinger** de konsolos kâtabi sıfatıyla seyahat edecekler. Almanlar **Bağdad**'da telsiz-telgraf istasyonu kuruyorlar.)

27.2.1915 – Gidiş ve **Yakube**'ye varış.

42 Gizli Ordular

3.3.1915 – **Kasr-ı Şirin**'e varış.

5.3.1915 – Büyük çaplı siyasî kışkırtma yapılması.

13.3.1915 – **Kirmanşah** ve **Kerbelâ** müçtehidlerinden biri geldi. Bu müçtehid Alman hükümetinden 2.000 İngiliz lirası almıştır. Burada vaaz ve nasihatte bulunacak. Özellikle İran Kozaklarının bu vasıtaıyla dağılması ümit ediliyor. Jandarma çoktan beridir bütünüyle bizden taraftır ve **Almanya**'dan maaş almaktadırlar, Araplar İngilizler'e karşı isyana başlıyorlar.

14.3.1915 – (Hatıratın bu bölümünde İngiliz konsolosunun lüzumsuz evrak sepetinin düzenli olarak ve ne şekilde karıştırıldığı anlatılmaktadır. **İsfahan**'a kadarki hareketler hakkında da ayrıntılı bilgi veriliyor.)

24.4.1915 – **İsfahan**'a varış. (Aynı zamanda **İran**'da İngilizler aleyhindeki faaliyet hakkında bilgi veriliyor.)

13.6.1915 – **Niedermayer** uzun bir mektupla bana kendisinin ve sefer heyetinin hareket tarzını anlatıyor. Bu heyet **Tahran**'da bulunduğu zaman İranlılar'ın artık harp ilân edeceğine güvenemiyorlar, fakat **İran** tarafsız kalsa bile **Niedermayer Afganistan**'da faaliyete başlayacaktır.

16.6.1915 – **Pezdr**'e varış.

4.7.1915 – **Kirman**'a varış.

(Hatıratın diğer kısımlarında; gerek sefer heyetince gerekse **İran**'daki diğer gruplar tarafından İngiliz ve Ruslar'a karşı yapılan propagandayı ve kararlaştırılan hareket tarzlarının uygulanışını açıklamaktadır.)⁹

⁹ Binbaşı Cemal, *Irak Seferi 1914-1918*, Matbaa-i Askeriye, 1928 İstanbul, s.355-357.

—II—

TÜRKLER VE ALMANLAR

Birinci Dünya Savaşında
Alman Propaganda Faaliyetleri
Alman Politikası
Panislâmizm, Pantürkizm Ve Almanlar
Türkiye İle Almanya Arasında
Kafkaslar'daki Gerginlikler
Azerbaycan Ve Almanya
Almanlar Ve Subaylarımız
Enver Paşa Ve Almanlar
Enver Paşa'nın Şifresi
Mahmud Şevket Paşa Ve Almanlar
Birinci Dünya Savaşında
Almanya'nın Kullanımında Türkiye
Almanya'nın Dünya Politikası Ve Türkiye
Mareşal Liman Von Sanders'in Hatıralarından
Alman Filozofu Leibnitz'in
Türkler'i İmha Plânı

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ALMAN PROPAGANDA FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ve Cihad-ı Ekber'in ilân edilmesi üzerine İttihad-ı İslâm hareketini yürütmek amacıyla tüm İslâm ülkelerine gizli olarak Türk-Alman heyetleri gönderilmişti. Samimî ve sadık Müslüman ve Alman ajanlarından oluşan bu heyetler tüm İslâm ülkelerine yayılmış ve Cihad-ı Ekber'in başarısı için olanca güçleri ile çalışmaya koyulmuşlardı.

Esasen İttihad-ı İslâm fikrinin gerçekleştirilebilmesi çeşitli milletlere mensup Müslüman gönüllülerin Türk ve Alman subayları kumandası altında toplanarak yapılacak çalışmayla İslâm âleminin uyandırılmasında görülmüştü. Bu sebeple Almanlar “tüm İslâm dünyası Halife'nin emri ve Cihad-ı Mukaddes'in ilânı ile seyyar bir ordu haline gelinceye kadar bu siyaseti asla terk etmemeyi” düşünmüşlerdi. Bu sebeple savaş sırasında Türk-Alman ittifakının ajanlarınca İslâm dünyasında sürdürülen Panislâm hareketi resmî ve gayri resmî olmak üzere iki koldan uygulamaya konulmuştur.

Gizli Ordular 47

Resmî olarak sürdürölmeye çalışılan propaganda faaliyetine Türk ve Alman diplomat ve subayları ile bunların idaresindeki elemanlar katılmıştı. Beraberinde Osmanlı Halifesi ve Alman Kaiser'inden resmî mesajlar taşıyarak **Afgan Emiri Habibullah'ı** İttihad-ı İslâm siyasetine, tarafsız davranmaktan vazgeçmeye ve **İngiltere'ye** karşı savaşta bulunmaya ikna etmek üzere 1915 yılında **Kabil'e** varmış olan Türk-Alman propaganda heyetinin ve bu tür çalışmaların bir misali, **Enver Paşa** tarafından teşkil edilen, **İran, Afganistan ve Hindistan'da İngiltere** aleyhine isyan ve ihtilâller çıkararak Afgan Emirini Türk-Alman safında savaşa sokmayı gaye edinen **Rauf Bey Müfrezesi'dir**.

Teşkiline **İstanbul Harbiye Nezareti'nde** Harbiye Nazırı **Enver Paşa** ile bizzat temasta bulunan Şark Şubesi Masası Başkanı **Ömer Fevzi Bey** tarafından başlanılan **Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi'nde**, askerî ve sivil şahısların yanında, **Afganistan ve İran'ın** durumuna vakıf olan bazı kişilerle Hintli, Peşaverli, İranlı kimseler ve Alman subaylar da yer almıştır. Heyet, beraberinde İran, Afgan Şah ve ümerasına Padişah tarafından hediye edilmek üzere murassa kılıçlar, Kur'ân-ı Kerimler ve sancaklar taşı mıştır. Heyetin nihaî hedefleri arasında yer alan **Hindistan'daki** faaliyetlerine uygun bir ortam hazırlamak üzere ayrıca bu ülkeye **Hıdiviyye Vapuru** ile değişik bir kimlik ve kıyafetle bir yüzbaşı ve bir mülâzım (teğmen) olmak üzere iki subay gönderilmiş, fakat bu iki subay İngilizler'in takibatına ve daha sonra da tutuklamalarına muhatap olmuşlardır. Askerî talim ve terbiyeden yoksun heyet, hareketinden kısa bir süre

48 Gizli Ordular

sonra Almanlar'ın, mütehakkim bir tavır takınmaları, yolculuk sırasında inisiyatifi sürekli kendi ellerinde bulundurmaya çalışmaları, Doğu'da her türlü hakimiyet ve nüfuzun Alman İmparatorluğu'na ait olmasına, Türkler'in yardımcı durumda kalmasına ve Doğu politikasının Alman siyaseti ve menfaati paralelinde olmasına çalışmaları ve sair sebeplerden dolayı Türk-Alman heyetleri arasında ciddi anlaşmazlıklar belirmeye başlamıştır. Almanlar gibi Türkler'in de **Hindistan** seferi hayali içerisinde olmaları Almanlar'ın paralelinde bir Türk hareketinin doğmasına neden olmuştur. Karşılıklı olarak yürütülen bu hareketler, **Afganistan**'a gidecek olan Alman üsteğmen **Niedermayer**'in Türkler tarafından **Bağdad**'da kasıtlı olarak birkaç ay alıkonulması, Alman Konsolosu **Schünemann** ile 1915 Nisanında beş bin kişilik bir kuvvetle **Kirmanşah**'ı işgal eden **Afganistan** seferi ordu komandanı **Rauf Paşa** arasında zuhur eden husumet ve sair olaylar, iki müttefik arasındaki ihtilâfın boyutunu daha da artırmıştır.

Nihayet bu anlaşmazlıklar **Haleb**'de daha da belirgin bir hale gelmiş ve **Bağdad** yolunda **Rauf Bey**'le Alman heyeti başkanı **von Muss** arasındaki ihtilâfın had safhaya varması üzerine ise iki heyet birbirinden ayrılmıştır.

Heyetlerin birbirinden ayrılmasını müteakip Almanlar, **İran** ve **Afganistan**'a geçmek ve buralarda kendi siyaset ve propagandalarını yürütmek için maddî güçlerini kullanmışlar, Şiîler'le ilişki kurmaya, cihad fetvaları hazırlamaya ve kendilerine taraftar toplamaya, mezhep ayrılığını körükleyerek İranlılar'ı Türkler aleyhinde kışkırtmaya çalışmış-

Gizli Ordular 49

lar ve burada, elde ettikleri kimseler ve İsveç subayları vasıtası ile kendi politikalarını uygulamaya koyulmuşlardır. Almanlar'ın bu tutumu sonucu **İran**'da Türkler aleyhinde propaganda yapılmasına, Türkler tarafından **İran**'ın Almanlar'a satılmış olduğuna dair yaygaralar koparılması için tabii bir ortam oluşmuştur. İşin ilginç tarafı Almanlar'ın muhalefeti yanında müfreze yüzünden **Tahran** basınının aleyhimizde olduğunu ifade ederek, **Rauf Bey Müfrezesi**'ne **Tahran**'daki Türk Büyükelçisinin de şiddetle karşı çıkmış olmasıdır.

Gerek Almanlar'ın ve Türk Büyükelçisinin muhalefetinden dolayı ve gerekse müfrezenin amacını gerçekleştirmekten mahrum bulunmasından ve aleyhte oluşan siyasî ortamdan dolayı Harbiye Nezaretinin emri üzerine **Rauf Bey Müfrezesi** 1915 Eylülünde lağvedilmiştir.

Rauf Bey başkanlığındaki askerî müfrezenin **İran**'a gönderilmesinin asıl sebebi olarak, her ne kadar zahirde Alman konsolosluklarının tesisi ve faaliyetlerinin önlenmesi sebep gösterilmişse de, aslında, Almanlar'ın **Hindistan**'ı ele geçirme emellerini anlayan Türkler'in **İran** topraklarında Berlin hükümetinin direktiflerinin icrasıyla alâkalı Alman isteklerini kabul etmemelerinden kaynaklanmıştır.

Resmî olmayan İttihad-ı İslâm propaganda faaliyeti ise başta **II. Abdülhamid** tarafından kurulmuş bulunan **Teşkilât-ı Hafiye** olmak üzere bu çalışmaların sürdürüldüğü ülkelerdeki gönüllü kişi, grup ve teşkilâtların önderliğinde yapılanlardır. Meselâ savaş sırasında aşırı derecede Panislâmist ve Panturanist politika taraftarlığında bulunan **Ahmet Ağaoğlu** 1917 yılında propaganda faaliyet-

50 Gizli Ordular

lerinde bulunmak üzere **Kafkasya**'ya gitmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa ajanları mesailerinin büyük bir bölümünü özellikle **Hindistan** ve **Orta Asya** olmak üzere İngiliz, Fransız ve Rus tebaası olan Müslümanlar arasında gerilla ve sabotaj faaliyetlerine hasrederken, bir taraftan da **Çin** gibi diğer ülkelerde Panislâm propagandasında bulunmaya ayırmışlardır.

Halife'nin Cihad-ı Ekber ilânı sadece **Almanya**'nın bir isteği değil, fakat aynı zamanda Panislâmizm ve Pantürkizm idealinin tahakkuku için **Jön Türkler**'in asıl amacını teşkil etmiştir. Zira savaş sırasında sürdürülen Panislâm veya İttihad-ı İslâm propagandasına paralel olarak **İttihad ve Terakkî** üyelerinin, özellikle, **Orta Asya** ülkeleri ve **İran Azerbaycanı**'nda Pantürkizm politikasını da sürdürmeye çalışmış olduklarını tespit etmekteyiz. Esasen bu dönemdeki **İttihad ve Terakkî** politikası daha öncelere uzanmaktadır. Şöyle ki: **İttihad ve Terakkî**'nin 1910 Kasımında **Selânik**'te yapılan ikinci yıllık genel toplantısında Panislâm propagandasının, (a) dinî, (b) millî, yâni Pantürkist, şeklinde iki kademedede yürütülmesine karar verilmiştir. Ayrıca 1911 yılı başlarında **İttihad ve Terakkî Komitesi**'nin **Kafkasya**, **Türkistan** ve Tatarlar arasında şubeler oluşturduğu ve komitenin 1911 yılındaki üçüncü genel kongresinde mevcut şubelerini artırma ve **Türkistan**, **İran**, **Hindistan**, **Kafkasya** ve **Mısır** halkları arasında, Pantürk, Panislâm ve gerektiği zaman her iki -izm'in de halihazırda yapılmakta olan propaganda faaliyetleri için daha fazla ajan gönderme kararı aldığı bilinmektedir.

Gizli Ordular 51

Birinci Dünya Savaşının çıkmasından kısa bir süre önce başkanlığını **Enver Paşa**'nın yaptığı ve üyelerini gönüllü subayların oluşturduğu, Teşkilât-ı Mahsusa ajanları hususen Türk halkları arasında olmak üzere Osmanlı sınırları dışında Panturan ve Panislâmik propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. **Enver Paşa** bu siyasetini savaş sonuna kadar devam ettirmiştir.

İttihadcılar mevcut savaşı, **Osmanlı Devleti**'nin İslâm dünyasındaki hakimiyetini yeniden tesis etmesinin, siyasî üstünlüklerini kurmanın ve hatta **Kuzey Afrika** ve **Batı Asya**'da toprak kazanmanın, özellikle **Mısır**, **Libya**, **İran**'ın bazı kısımları ve Rus hakimiyetindeki **Kafkasya**'yı elde etmenin bir fırsatı olarak değerlendirmişlerdir. Alman basını da **Enver Paşa**'nın müdafiliğini yaptığı Pantürkizm lehinde propaganda da bulunmaktaydı.

Bu dönemde **Jön Türkler**'in izledikleri askerî politika temel olarak iki yönde cereyan etmiştir. **Enver Paşa** ve taraftarlarının yeni Panturanizm akımı, **İran** vilâyetlerinde **Azerbaycan** ile **Erdilân**, **Kafkasya**, **Kırım**, **Volga** bölgesi, **Türkistan**, **Hive** ve **Buhara**'nın **Osmanlı İmparatorluğu**'na ilhakını öngörmekteydi. Ayrıca Panturanizm akımına göre, daha önceden kaybedilen Türk vilâyetlerinin, özellikle **Mısır**, **Bingazi** ve **Trablusgarb**'ın tekrar alınması amaçlanmaktaydı.

İran'da yürütülmekte olan Panturanizm plânı ile bidayette sadece ekseriyetle Türkler'in meskûn bulunduğu **İran**'ın batı vilâyetlerinin fethi ve bunların birleştirilmesi gayesi güdüldüğü halde daha sonraları, Panislâmizm hareketini hakim kılmak, diğer bir ifadeyle yeni plân şimdiye kadar **Rusya** ve

İngiltere'ye müdafaasız teslim olan ülkelerin askerî ve iktisadî güçlerinin tanzimi için tümüyle **İran** üzerine hakim bir Türk hamiliğini oluşturmak şeklindeki bir değişikliğe uğramıştır. Bu plânın gerçekleşmesi için ise, evvelâ Batı İran topraklarının Türkler tarafından işgal edilmesi ve burada **Luristan** Valisi **Nizamü's-Sultan** idaresinde merkezi devletler yanlısı bir hükümet kurularak İran ordusu teşkilâtlandırılacaktı. **Nizamü's-Sultan** bilâhare, Türkler'in de yardımı ile geri kalan **İran** topraklarını zaptederek Rus ve İngilizler'i **İran**'dan atacaktı. Fakat İngilizler'in **Kutü'l-Amare**'nin güneyindeki mevzilere iyice yerleşmeleri ve **Bağdad**'a karşı yeni bir saldırıya geçmek için gizlice hazırlık yapmaları **İran** harekâtının başarısızlıkla neticelenmesine sebep olmuştur.

1918 yılında Türk subayları **Buhara** ve **Türkistan**'da yoğun bir Pantürkist propaganda faaliyetine koyulmuşlardır. Yine bu tarihte Almanlar **Berlin**'de Pantürkist propaganda elemanı olarak –meselâ Azerbaycanlı bazı kimseleri– eğitmişlerdir. Ayrıca **Yusuf Akçura**, **Ali Hüseyinzâde** ve **Rusya**'dan hicret eden ve Pantürkist faaliyetlerde bulunan daha başka kimseler, muhtemelen Osmanlı devlet ricalinin onayı ile, benzer gayeler için 1915 yılında **Budapeşte**, **Viyana**, **Berlin** ve **Sofya**'ya, 1916 yılında ise **Lozan** ve **Zürih**'e gitmişlerdir.

İktidar mevkiinde bulunanlar Panturanizm akımından hareketle **Volga** nehrinin kıyısında ve **Karadeniz**'in kuzeyinde meskûn Tatar halkını **Osmanlı İmparatorluğu**'na yaklaştırmaya çabası içerisinde bulunmaya, Müslüman **Çerkesler** ve **Peçenekler**'in oturduğu **Kuzey Kafkasya** bölgelerini

kendi yayılma politikalarının alanı içine almaya karar vermişlerdir. Almanlar'ın bir ütopya olarak kabul ettiği Panturanistlerin plânına göre, mezkur yerlerde **Karadeniz'den Hazar Denizi'ne** kadar uzanan ve başşehri **Vladikavkas** olan Birleşik Kafkas halkı ve **Dağıstan Cumhuriyeti** teşkil edilecekti. Fakat Nisan ayında Rus taarruzu sırasındaki Ermeni ve Geldani isyanı **İran** ve **Azerbaycan'daki** Panturan hareketi için büyük bir darbe olmuştur.

Şurası muhakkaktır ki **Birinci Dünya Savaşı** sırasında yürütülen İttihad-ı İslâm propagandasına Alman diplomat ve ajanları büyük gayretler sarfetmişler ve her zaman için Osmanlı propaganda heyetlerinden daha faal ve başarılı olmuşlardır. Bu mânâda olmak üzere Almanlar'ın **İran'a** gönderdiği **Klein** heyeti **Kirmanşah'da**; **Zugmayer** heyeti **İsfahan** ve **Kirman'da**; **Bam** heyeti, **Bama** ve **Belucistan** havalisinde; **Henting-Niedermayer** heyeti **Afganistan'da**; 1915 Ağustosunda ise Türk ve **Dr. Werner Otto von Henting** başkanlığındaki Alman propaganda heyetleri **Orta Asya'daki** Türk halkları arasında propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır. **İran'da** Alman konsolosları İran Orduları Başkumandanı ismini taşıyan **von der Goltz** emrindeki Türk kıtalarına katılmak için gönüllü toplamaya çalışmışlar, 1915 yılı içerisinde **Tahran'da** bulunan Alman taraftarları iktidarı ele geçirmeye teşebbüs etmişlerdi. Ayrıca **Kalküta'da** Alman Genel Konsolosluğu vazifesinde bulunmuş olan **Prens Henry**, **İran'da** yürütülen Panislâmist faaliyetlerin hem genel başkanlığı ve hem de aralarında Alman subaylarının da bulunduğu emri altındaki heyetle birlikte, organizesi ile görevliydi.

Prens Henry'nin Cihad-ı Ekber temasına dayanan propaganda faaliyeti, isyan ve kargaşa çıkarma ihtimali bulunan her vasıtaya başvurmaktı. **Prens Henry** başkanlığında yürütülen propaganda broşürleri beş dilde hazırlanmış ve Hindistan askerleri arasına kadar her tarafta dağıtılmıştır.

Fakat bu faaliyetlerle istenilen ve ümit edilen karşılık alınamamıştır.

İttihad-ı İslâm propagandası özellikle tarafsız olan ülkeler üzerinden İngiliz, Fransız ve Rus müstemleke devletlerine ulaştırılmış ve buralarda yoğun bir çalışma söz konusu olmuştur. Fakat daha sonraları **İtalya**'nın harbe katılması ile propaganda heyetlerine bu cihetteki yollar kısmen kapanmıştır. Özellikle **Irak** ile **Afganistan** arasına, **Hicaz** sahillerinden **Mısır** sahillerine, **Suriye**'den **Trablusgarb**'a buralarda faaliyette bulunan İslâm teşkilâtlarının ihtiyacı olan silâh ve sermaye sevk edilmiştir. 1915 ve 1916 yıllarında **Afganistan**, **Rus** ve **Çin Türkistanı**'nda binlerce propaganda broşürü dağıtılmıştır. **Kafkasya**, **İran**, **Afganistan** ve **Hindistan**'da büyük mikyasta propagandaya girilmiş, **Kuzey İran**'ı **İngiltere** aleyhine isyana sürüklemek için tahriklerde bulunulmuştur.

1914 Ağustosundan itibaren gerek **Almanya** ve gerekse **Türkiye** İtilâf Devletlerinin **Afrika** ve **Asya**'daki bazı sömürgelerine sürekli ajan, propaganda malzemesi ve para göndermiştir. **Alman Doğu Afrikası** hem Panislâm ve hem de Panafrikanizmin en tehlikeli bölgesi haline gelmiştir. Bu alandaki propaganda faaliyetlerinden birisi de Askerî Divan-ı Temyiz Reisi **Yusuf Şetvan Bey**'in **Şeyh Senûsî** Hazretlerini ikna ederek **İstanbul**'a

getirmek üzere, mestureden verilen tahsisat ve Almanlar'ın tahsis ettiği bir denizaltı ile **Trablus-garb'a** gönderilmesi hadisesidir. **Şeyh Senûsî Sultan II. Abdülhamid** devrinde yapılan müteaddit davetlere icabet etmemişse de **Sultan Mehmed Reşad**'ın davetini kabul ederek **İstanbul'a** gelmiştir. **Enver Paşa**; maiyetinde Afrikalı şeyhlerle birlikte 1918 yılı başında **İstanbul'a** gelen **Şeyh Senûsî**'yi İttihad-ı İslâm propagandasında bulunmak ve ilân olunan Cihad-ı Ekber'e halkın katılımını sağlamak üzere İslâm ülkelerine göndermek istiyordu. Fakat tahta geçen ve **Enver Paşa**'dan hiç de hazzetmeyen **Sultan Vahdeddin** onun bu görüşlerinin aksine, savaş badiresinden kurtularak bir an evvel sulhe kavuşmayı, **İngiltere** ve **Fransa** ile bozulan eski dostluğu tekrar tesis etmeyi arzu etmekteydi. Alman Dışişleri Bakanlığı daha **Osmanlı Devleti** savaşa girmeden ve Meşihat Makamı'ndan Müslümanları cihada çağırın herhangi bir fetva çıkmadan çok daha evvel **Enver Paşa** tarafından **Kafkasya, İran, Afganistan, Hindistan** ve **Mısır'a** ihtilâller çıkartmak gayesiyle ajanlar gönderilmeye başlandığında bu doğrultuda hazırlanmış olan plânı memnuniyetle karşılamış ve **Enver Paşa** tarafından ortaya atılan projenin daha da geliştirilip tatbik olunabilmesi için **İstanbul'da** Alman kurmay subaylarının denetiminde Türk subaylarının da iştirak ettiği bir çalışma başlatmıştı. Heyet, ön görülen plânın gerçekleşmesi için askerî müfrezeler kurulması kararına vermişti. Ayrıca **Berlin'de** İngilizler'e muhalif **Hint Milliyetçi Partisi** (Bağımsızlık Komitesi)'ni oluşturmuş, 3 Eylül 1914'de bağımsızlık kazanıldıktan sonra geri ödemek üzere

kendilerine borç vermeyi, silâh yardımında bulunmayı, yabancı ülkelerdeki Alman konsolosluklarına Hint devrimcilerinin mücadelelerinde kendilerine yardımcı olmaları talimatında bulunmayı ve Osmanlı Padişahını **İngiltere**'ye karşı cihad açma konusunda ikna etmeyi taahhüd etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ve cihad ilân etmesi ile birlikte Almanlar kendilerini Müslümanlar'ın dostu olarak ilân etmişler ve ikinci derecede resmî propaganda faaliyetlerinde **Kaiser II. Wilhelm**'in Müslüman olduğunu dile getirmişlerdi. **II. Kaiser Wilhelm** ise kendisinin **Hacı Wilhelm Muhammed** ismini alarak İslâm'ı kabul ettiği yolunda tüm doğuya haberler ulaştırılmasına göz yummuştu. Hatta onun hacca gittiği ve burada kendisine Müslüman kitleleri harekete geçirip cihadda bulunması vazifesi verildiği yaygarası yapılmıştır. Ayrıca **İngiltere**'nin ana gayesinin Hazret-i Peygamber'in kabrini yıkmak ve kemiklerini alarak **British Museum**'da Firavunlarınki ile birlikte sergilemek olduğuna dair haberler etrafa yayılmıştır. İttihad-ı İslâm hareketi için Alman diplomasisinin işe daha ziyade hazır ve alâkadar olması yanında Osmanlı Halifesinin siyasî nüfuzunun kendi hakimiyeti altındaki topraklar dahilinde bile sınırlı bir başarı doğurabileceğinin bilinmesi, Almanlar'ı Müslümanlar'ın dinî duygularını galeyana getirmek amacıyla propagandada bulunmaya sevk etmiştir. Alman konsolos görevlileri **Lâtin Amerika**'dan **İsviçre**, **İspanya**, **Portekiz**, **Bağdad**, **Batavia**, **Pekin** ve **Şangay**'a kadar tüm dünyada yaşayan Müslümanlar'la irtibat kurmaya çalışmış, **Doğu Hindistan Hollandası**'ndaki **Hollanda Adaları**

için 400.000 Sterlin harcamıştır. Alman seyyahları ayrıca, dolaştıkları İslâm ülkelerinde propaganda faaliyeti ve genişleme hareketini deruhte etmişlerdir. **Teşkilât-ı Mahsusa** ajanları ise propaganda faaliyetlerinde bulunmak üzere **Orta Afrika**'da **Sudan** ve **Darfur**'a kadar uzanmışlardır.

Teşkilât-ı Mahsusa ajanlarının bu savaşta görmüş oldukları faaliyetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Osmanlı ajanlarının sadece eğitici ve muharrik vazifesini gördükleri hareketler. Bu tür faaliyetlerde **Teşkilât-ı Mahsusa** ajanları genellikle tercüman, yardımcı ve Halife'nin temsilcileri sıfatıyla Almanlar'a refakat etmişlerdir. Kuzey Afrika'da, **Orta Asya**'da yapılan çalışmalar bu türden olmuştur.

2- Osmanlı ajanlarının bizzat katılımı olmaksızın Osmanlı tesirinin Almanlar tarafından neşredildiği hareketler. Bunun en mühim örneği ise Alman Doğu Afrikası'nda yapılan hareketlerdir. Müslümanlar bu harekete **Togo**, **Kamerun**, **Kongo** gibi hareket merkezinin ahalisi olarak iştirak etmiş, Müslüman sıfatı ile hareketleri oldukça sınırlı kalmıştır.

3- Osmanlı ajanlarının hiçbir tesirinin olmadığı ve tamamıyla Müslümanlar'ın gayretine dayanan hareketler.

ALMAN POLİTİKASI

1914 yılında **Osmanlı Devleti**'nin harbe iltihakı ve Cihad-ı Ekber fetvasının ilân edilmesiyle Türk heyetleri yanında birçok Alman müsteşrikleri ve subayları, **Berlin**'de toplanarak **Şark Komitesi**'nden gerekli talimatları aldıktan sonra, **İran**'a gitmek

üzere akın akın yola çıkmışlardır. Heyet, **Türkiye** yolu ile **Irak**'a ve oradan da **İran** ve **Afganistan**'a geçerek Cihad-ı Ekber ismi altında ve Halife'nin sadık dostu ve müttefiği sıfatıyla **İran**'ı İngiliz-Rus tasallutundan kurtaracak gayret ve heyecanla meydana getirilecek büyük orduların kumandasını idare ederek **Hindistan**'ı fethetmeyecektir.

İran içlerine dalan Alman propaganda heyetleri faaliyetlerini büyük bir hızla yürütmekte ve mevcut çığırtkanları ile önemli yolları kontrolleri altına almaya çalışmaktaydı. **Bağdad-İsfahan-Hind** yolu **Kirmanşah**'da bulunan **Klein** heyeti tarafından kontrol edilmekteydi. **İsfahan** ve **Kirman**'da **Zugmayer** heyeti bulunmakta; **Bama** ve **Belucistan** tarafına **Bam** heyeti bakmaktaydı. **İsfahan-Herat** yolundan ise **Afganistan**'da bulunan **Hentig-Niedermayer** heyeti sorumluydu. Ayrıca **Kuzey İran**'da **İngiltere** aleyhine toplu bir ayaklanma vücuda getirmek için tahriklerde bulunulmaktaydı.

Almanya, **İran**'da genel olarak Şah'm sarayında bulunan temsilcileri vasıtasıyla İran hükümetini kendi tarafına çekmeye çalışmış, buradaki konsoloslar öncülüğünde **İran** içlerinde halkın ayaklanmasını gerçekleştirme teşebbüsünde bulunmuş, Alman subayları halkın katılımı ile gönüllü kuvvetler teşkil etmeye gayret etmişti. Bu suretle buralarda birtakım entrikaların çevrilmesi, silâh ve askerî malzemelerin gönderilmesi mümkün olmuştu. **Almanya**'nın bu teşebbüslerine **Avusturya** ve **Türkiye** de manevî yardımları ve gönderdikleri subayları ile yardımda bulunmuşlardır.

Alman propaganda heyetinin **İran**'da uygulamaya çalıştığı plânın özeti şudur:

Plânın ilk devresi **Tahran**'da Sefir **Prens XXVI. Henry Doroyis**'in temsil ettiği Alman Dışışleri Bakanlığı tarafından meydana getirilmiş ve 1915 yılı yazına kadar devam etmişti.

Bu plâna göre **Prens Doroyis**, **İran**'da iktidara Alman taraftarı bir kabine getirmeye çalışacak ve **Şah**'ı İ'tilâf Devletlerine karşı savaş açmaya veya en azından **Hindistan**'a yönelecek olan Alman kuvvetlerinin durumunu kolaylaştıracak girişimlerde bulunacaktı. Bu faaliyetlerin yapıldığı sırada Avusturya-Alman ve Türk kıtalarının müdahalesi mümkün olmadığından **İran**'a Rus-İngiliz kıtalarının takviye edilmesini gerektirecek her türlü şiddet hareketinden sakınılacaktı.

İran'daki tüm bu faaliyetleri, Alman Genel Karargâhına bağlı ataşemiliter rütbesindeki **Kont Kanic** organize etmekteydi. **Kont Kanic Hindistan** yolu üzerinde bulunan İngiliz ve Ruslar'a ait müesseseleri silip süpürmek, **İran** halkının katılımı ile teşekkül edecek gönüllü kıtaları oluşturmak, **İran** hükümetini merkezi devletlere iltihaka zorlamak, **Şah Sultan Ahmed**'i iktidardan düşürmek düşüncesindeydi. Bu emeline nail olabilmek için 1915 yılının sonlarında, Kont'un tesir ve girişimiyle, savaştan kaçmış bulunan Avusturya-Alman esirleri silâhlandırılarak **Tahran**'da ayaklandırılmıştır.

Şuster'de Konsolos ve **Wasmuss**, Tangistanîler'i ayaklandırmış, **Şiraz** valisi İranlı **Muhtar es-Sultan**'ı para ile satın almış ve 1915 Temmuzunda **Buşir**'e taarruz etmiş ve Eylül 1915'de ise burasını muhasara etmiştir. Ayrıca **Wasmuss**'un başını getirene 5.000 Rubiye mükâfat vaad edilmiş ise de muvaffak olunamamıştır.

Şiraz'da Konsolos Vostro, civardaki Kaşkabîler'i ayaklandırmış, Eylül 1915'de bir Millî Acem Komitesi teşkil etmiş, Şiraz'daki İngiliz Konsolosu **Binbaşı Okonur'u** esir almıştır.

Kirmanşah'da Konsolos Schüneman, İngiliz ve Ruslar'ı **Hemedan'a** ilticada bulunmaya mecbur etmiştir.

Kirman'da tarih öğretmeni olan **Zugmayer** 30 Avusturyalı ve Almanla beraber şehre hakim olarak İngiliz Bankasını yağma ettirmiş, yine burada bulunan Yezid Bankası da aynı akıbete uğramıştır.

İran hükümeti savaşa katılıp katılmama konusunda kararsızlığını sürdürmesinden dolayı Alman askerî ataşesi olarak **İran'a** atanan süvari yüzbaşı **Graf Kanitz Tahran'da** bir hükümet darbesi plânlanmıştı. Bu plâna göre Şah, İran Jandarma Birliği'nin yardımı ile Alman **Binbaşı Klein'in İran'da** Alman hareketi için üs oluşturduğu **Kirmanşah'a** zorla götürülecek ve daha sonra da **Kirmanşah'da** parayla elde edilmiş olan İranlı devlet adamlarının yardımı ile Alman taraftarı bir hükümet kurulacaktı. 1915 Kasımındaki bu hükümet darbesi Şah'ın son anda Rus elçiliğine sığınması neticesi gerçekleştirilememiştir. Fakat bütün olumsuzluklara rağmen Almanlar **İran'da** hakimiyet kurma emellerinden vazgeçmemiş, hatta yeni bir "millî meclis hükümeti" kurarak amaçlarına ulaşmayı düşünmüşlerdi. Bu fikir **Osmanlı Devleti** tarafından da destek görmüş ve başkanlığına getirilmesi tasarlanan **Nizamü's-Sultan'a** oldukça yüklü tahsisatlar ödenmiştir.¹⁰

¹⁰ *Metin Hülagü, Panislâmist Faaliyetler, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1994, s.58-95.*

PANİSLÂMİZM, PANTÜRKİZM VE ALMANLAR

Almanlar, Türkler'i kendi menfaatleri uğrunda kullanmak için onların millî karakterleri, emelleri ve zaatlarını çok iyi tespit etmişler ve bu doğrultuda bunlardan faydalanmaya başlamışlardı. Bunlardan ikisi, Panislâmizm ve Pantürkizm idi.

Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz Almanlar, emelleri uğrunda Panislâmizm ve Pantürkizm'i ileri derecede tahrik etmeye başladılar.

"...Bu iki ideal, sırf bizim içimizden mi doğmuştu? Bu iki idealin tahakkuk kabiliyetini kendimiz, kendi anlayışımızla ve mikyaslarla ölçebilmiş miydik? Daha açık bir ifade ile bu ideallerin aramızda yerleşmesinde ve hızlanmasında yabancı unsurların kendi menfaatleri hesabına yaptıkları tahrikler de müessir olmamış mıydı?"

Matbuatımızın o zaman oynadığı ve başka zamanlarda da oynayabileceği büyük ve mesuliyetli rolün önemini anlayabilmek için bu sorular üzerinde düşünmeliyiz. Çünkü, Alman basını da İslâmcılık ve Turancılık ideallerini çokça işliyordu. Almanlar'ın bu zeminde yazdıkları eserler, makaleler bazı Osmanlı muharrirleri elinde bilmeyerek "İslâm Birliği" ve "Turan Birliği" gibi iki büyük davayı çok yorgun düşmüş bulunan Anadolu Türkü'nün omuzlarına yüklemiş oldu. Pancermenistlerden **Prof. Wayt**, "*Türkizm, Rusya'nın, İslâmizm Batı ve Amerika'nın katilidir.*" diyordu. Panislâmizm ve Pantürkizm konusunda Balkan Harbinden sonra **Almanya**'daki neşriyat da bize müvazi gidiyordu. Yahut bizimki ona müvazi gidiyordu. **Macaristan**'

in payitahtı olan **Budapeşte**'de tesis olunan **Turan Cemiyeti**'nin reisi **Kont Teleki** adında bir zat **İstanbul**'a geldi. **Türk Ocağı** ve **Türk Yurdu Mecmuası** İdarehanesini ziyaret etti. Turancılık namına karşılıklı parlak nutuklar okundu... Alman hükümeti tarafından **Prof. Ernest Jackhe** de "Pantürkizm'in resmî yöneticiliğine teorisyen olarak atandı..." **Almanya**'da, Panislâmizm ve Pantürkizm üzerine birçok kitap ve broşür yayınlanıyor, bunlarda **Türkler**, "Cihad ilânına tahrik ediliyorlardı". **Hugo Grothe** tarafından yazılan "*Deutschland die Turkei und der islâm*" adlı broşürde, **Sultan Reşad**'ın imzasıyla yayınlanacak bir dinî fermanın Müslüman ülkelerde heyecanı yükselteceği ve bilhassa **İngiltere** için "büyük bir zeval" olacağı üzerinde duruluyordu. Ayrıca bundan, idaresinde Müslüman bulunan **Fransa** ve **Rusya** da etkilenecekti. **Prof. C. H. Pecker**, "*Almanya ve İslâm*" isimli broşüründe "Cihad ilânı"nı savunuyordu. **Prof. Martin Hertman** da "*Türkiye, Türk-İtalyan Harbinden Cihad'dan faydalanarak galip çıkmıştır. Aynı şekilde bu harpten dekârlı çıkacaktır.*" diyordu.

Almanlar'ın "Cihad ilânı"na verdikleri öneme bakınız ki, Türkiye Birinci Dünya Savaşına girdikten 11 gün sonra 12 Kasım 1914'te Cihad için hazırlanan fetva **Sultan Reşad**'ın ismiyle yayınlanıyordu. Çok sayıdaki nüshası, en seri vasıtalarla bütün İslâm ülkelerine ulaştırılıyor, dünya Müslümanları, **İngiltere**, **Fransa** ve **Rusya**'ya karşı isyan ve harbe teşvik ediliyorlardı. Almanlar'ın hesabına göre, Cihad ilânı sonucu isyan çıkarsa, İ'tilâf Devletleri **Almanya** ile hemen barış imzalamak zorunda kalacaklardı.

Almanlar Cihad ilânı üzerinde bu hesapları yapadursunlar, İ'tilâf Devletlerinin de Cihad ilânını etkisiz hale getirmek için harekete geçtikleri görüldü. Bilhassa **İngiltere** hemen kolları sıvadı.

İngiltere, Cihad ilânının, Araplar üzerinde kendi aleyhinde neticeler doğurmasını önlemek için öteden beri tahrik ettiği Arapçılık hareketini birdenbire alevlendirdi. Arap ayrılıkçı hareketinin lideri **Mekke Şerifi Hüseyin**'i türlü vaadlerle safhalarına çekmeyi başaran İngilizler ona Cihad'a cephe alacak beyanname yayınlattılar. **Şerif Hüseyin**'in iddiasına göre, **Türkler**'in **Almanya** ve **Avusturya** gibi Müslüman olmayan milletlerin safında bir tescavüz harbi yapması Cihad-ı Mukaddes davetine uyulma mecburî kılamazdı.

Alman Genelkurmayı tarafından, etkili her kabileye birer misyon gönderildi. Ayrıca, **İran**'ın her tarafını doğrudan "Alman Özel Askerî Heyeti" sardı. Çoğu maceracı olan bu heyetlerin hiçbir faydası görülmedi. Hatta bunlar, **Irak**'ta bile **Türkler**'e ayakbağı oldular. **Goltz**'a göre **İran**'da, bir kısım İsveç subayları, emirlerindeki kitalarıyla birlikte Almanlar'a gizlice yardım ettiler.¹¹

TÜRKİYE İLE ALMANYA ARASINDA KAFKASLAR'DAKİ GERGİNLİKLER

Rusya'nın harpten çekilmesinden ve Rus Kafkas Ordusunun kendiliğinden dağılmasından sonra **Kafkaslar**'daki **Türk** ve **Alman** çıkarları birbiriyle

¹¹ S. Kocabaş, *Türkler ve Almanlar, Vatan Yayınları, İstanbul 1988, s.190-202.*

atıştı. Türkler, **Kafkasya**'yı kendi çıkar alanları olarak gördüklerinden Almanlar'ın **Kafkaslar**'da ilerlemesine açıkça karşı çıktılar **Kafkaslar**'da birkaç bağımsız cumhuriyet kurulunca Türk hükümeti, hemen bunlarla barış görüşmelerine başladı. Türk hükümetinin ilk açık hedefi, **Tiflis-Bakü** demiryolunu ve **Bakü**'deki dev petrol kaynaklarını ele geçirmektir. Gelecekte, **Orta Asya**'nın içlerine kadar uzanan büyük bir Türk-İslâm devletinin kurulması tasarlanıyordu. Bu plânların gereği olarak Türkler'in, bölgeyi tek başlarına yönetmek ve ham maddeleri **Almanya**'ya bedeli karşılığında satmak için Alman etkisini **Kafkaslar**'a sokmak istemedikleri açıkça görülüyordu. Almanlar derhal tepki gösterdiler; bir Alman teğmenini **Kırım**'dan **Kafkaslar**'a naklettiler. Alman demiryolu birlikleri **Bakü** demiryolunu çalıştırdı ve **Türkiye**'den anavatanına dönmüş olan; **Kress von Kressenstein** yetkili temsilcisi olarak atandı.

Bu karşılıklı çapulculuklar sırasında Türk ve Alman birlikleri arasında kanlı çatışmalar da oldu. Almanlar bu çatışmaları önlemeye çalıştılar ve birliklere "Türkler'in yaklaşması halinde düşmanca davranmamaları, siperlerinde kalmaya devam etmeleri ve onlara, Alman Başkomutanlığının emriyle burada bulunduklarını, müttefiklerin çıkarına Ermeni demiryolunu koruduklarını" anlatmaları hususunda talimat verildi. Buna karşılık Türk Grup Komutanlığı, silâhlarını bırakmaları için Alman birliklerinin ikaz edilmesini ve harp esiri olarak (Müttefiklerin birlikleri) kabul edilmelerini ve geri yollanmalarını emretti. Karşı koymaları ve silâhlarını kullanmaları halinde, çok sert davranılacaktı. **Enver Paşa**'nın

kardeşi **Nuri Paşa**, Türk Başkomutanlık karargâhında Alman aleyhtarı bir hava yaratıyordu. Hatta **Mühimann**, Türk 3'üncü Ordusunun durum haritasında Alman demiryolu karakollarının düşman olarak işaretlendiğini biliyordu.

Fakat Türk tutumunu, ekonomik düşüncelerden çok ideolojik düşünceler yönlendiriyordu. Daha 1914 yılından itibaren Türkler'in **Kafkaslar**'daki (daha sonra da **İran**'daki) tutumu **Genç Türkler**'in Panislâmist ve Pantürkist çabalarının sonucuydu. Bu tutumun baştemsalcisi **Enver Paşa** idi. Pek sevdiği Turan rüyasının yakında gerçekleşeceğine inanıyordu. Bu konuda **Almanya**'nın desteğini de hesaba katabileceğini sanıyordu.

Ona bu umudu veren nedenlerin birincisi, bu ideolojiyi tutan pek çok yayından bir kısmının Alman kalemlerinden çıkmış olmasıydı.

İkincisi, Türk birlikleriyle **Avrupa**'daki Alman cephesini harbin ortak hedefi hakkındaki anlayışını gösterecek şekilde destekledikten sonra kendi harp hedefi hakkında da Almanlar'dan karşılık ve anlayış bekleyebilirdi.

Üçüncüsü, **Enver** kendine göre Alman Genelkurmay Başkanı **General Von Seeckt**'i Panturanist ve Panislâmist politikası için kazanmıştı.

Alman tepkisi, Alman birliklerinin **Kafkasya**'ya gönderilmesinden başka, **Suriye**'de bulunan bütün Alman birliklerinin ve yardım tesislerinin geri alınması suretiyle Türkler'e misilleme yapılmasını da göze alıyordu. Politik düşünceden yoksun olan **Liman von Sanders**, 1918 Haziranında, emrindeki Alman birliklerinin geri alınmasının Türkler'in **Kafkaslar**'daki harekâtını desteklemek amacıyla yapıl-

dığını sanıyordu; ama **İstanbul**'daki Alman Büyük-elçisi gerçek nedeni biliyordu. **Liman**'ın daha önce sözü edilmiş olan 20 Haziran 1918 tarihli protesto telgrafına Büyükelçi, Türkler'e karşı misillemenin değersiz olduğu bu nedenle de kaçınılması gerektiği notunu koydu. Her türlü misilleme, harbin ortak yönetimini engellerdi. **Bernstorff**, misillemeye karşı çıkmasının, hiçbir zaman Türkler'in bütün isteklerinin yerine getirilmesi demek olmadığını da notuna ekledi. Türkler'le geçinmenin tek yolu, her hizmete karşılık bir hizmet istemektir. **Almanya**'nın düşmanı olan ve **Almanya** ile ittifakı ekonomik bakımdan genişletmekten çekinen Maliye Nazırı **Cavid Bey**'e karşı böylece durum alınmış olurdu; **Cavid Bey** ancak zorla itaat ettirilebilirdi. Fakat diğer taraftan da, **Almanya**'nın kuşkulu Kafkas projesinden daha değerli olan **Enver Paşa** ve **Talât Paşa**'nın dikkate alınması lâzımdı. Gerçi **General Secekt**, Alman birliklerinin **Filistin**'den çekilmesinin bir misilleme değil, tamamen askerî bir önlem olduğunu Büyükelçiye garanti etmişti ama **Bernstorff**, **Türkiye**'de buna kimsenin inanmayacağından korkuyordu. Ertesi gün **Kühlmann**'a, Alman kitalarının geri alınışının **Türkiye** için sonun başlangıcı demek olacağını özel yazıyla bildirdi. Ya tam bir çöküş ya da **Türkiye**'nin **İngiltere** ile ayrı barış yapması şeklinde bir sonuç doğuracaktı. Bu kitaların geri alınması, en ince ayrıntılarına kadar bütün mantıklı sonuçlarıyla birlikte bir kez daha düşünülmeliydi. Türkler, **Kafkaslar**'da bize güçlük çıkarmak için yeteri kadar kuvvetleri olduğunu, ama **Filistin**'de bize yardım etmek için yeteri kadar kuvvetleri olmadığını söylerlerse **Almanya** Kafkas

politikasını diplomatik yoldan nasıl savunabilirdi? Birkaç gün sonra **Bernstorff**, **Enver Paşa'nın Filistin'den çok Kafkaslar'daki duruma üzüldüğüne** amirlerinin dikkatini çekmek zorunluğunu duydu. **Enver**, ağabeyisini **Kafkasya'ya** göndermiş ve **Kafkasya'nın Müslüman halkını Türk politikasından ayırmadığını özellikle belli etme gereğini** duymuştu. Aynı gün Alman Başkomutanlığı **Filistin'den birlik çekmenin politik bir misilleme olmadığını** tekrar tekrar temin etti. **Ludendorff**, **Enver Paşa'yı** buna inandırabilmişti.

Eylül 1918 ortalarında Türkler, **Almanya'nın Bakü'yü** tamamen işgal etmiş olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kaldılar. Almanlar'ın oradaki petrol rezervlerini **Almanya'ya** sevk etme niyetleri gerçekleştirilemedi. Barışa hevesli Ruslar'la, devamlı petrol sevkiyatına yol açacak çok umut verici bir anlaşma yerine bir anlaşmazlık içindeydiler. **Nuri Paşa**, **General Kress von Kressenstein** tarafından gönderilen bir Alman karargâhının **Bakü'ye** gelmesini engelledi.

Hatta savaştan sonra, **Halil Paşa'nın** Haziran 1918 sonlarında çektiği telgrafta gerekirse Almanlar'la savaşmaktan çekinmeyeceğini belirtmesi önemlidir.

Askerî yardımlar çeşitli makamlar tarafından saptanan ve yönetilen ek kurumlarını da beraberinde getirdi. Bunun üzerine de evsahibi ülkede, muhtelif kurumların birbirine karşı kullanılmasına ve bundan yarar sağlanmasına olanak veren bir uyumsuzluk, bir çakışma ve hatta bazen birbirine karşıt bir tutum meydana geldi.

Yabancı askerî yardımın “**kar topu süreci**”, hemen hemen kaçınılması imkânsız bir şey gibi görünüyor. Başlangıçta destekleyen devlet, birkaç eğitimci subayın gönderilmesinin yeterli olduğunu sanır. İlk önce sınırlı olan askerî heyet, zamanla koca bir gövde teşkil edinceye kadar daima yeni isteklerle karşılaşır. Karmaşık savaş gereçlerinin gönderilmesiyle birlikte hiç olmazsa belli bir süre için hizmet ve bakım personelinin de gönderilmesi zorunlu olur. Ciddî bir durum, yani bir savaş olursa, politik nedenlerden ötürü destekleyen devletin, desteklenen devletin askerî işlerine gittikçe daha çok sürüklendiği görülür. Eğitimci subaylar, başlangıçtaki danışmanlık rollerinden yönetici rolüne geçerler. Zamanla güçlü müttefikin kendi ordusundan ayırdığı özel birlikleri desteklenen devlete göndermesi zorunlu olur. (Alman askerî argosunda buna “**korse çubukları**” denir.) Gönderilen karmaşık savaş araç ve gereçlerinin, gönderen devletin saygınlığı bakımından mürettebatıyla birlikte gönderilmesi gerekir.

Birinci Dünya Savaşında Türk harekât alanlarında cereyan eden olaylar, **Türkiye**’nin çöküşünü önlemek için(!) **Almanya**’nın desteğini adım adım artırmak zorunda kaldığını gösteriyor. 42 kişiyle başlayan Askerî Heyet, yaklaşık 25.000 kişinin kullanılmasıyla son buldu. Hatta son günlerde Alman Başkomutanlığı, organik Alman tümenlerini, **Türkiye**’de kullanmaya hazırды.

1960’lı yıllarda Sovyetler’in **Orta Doğu**’ya yaptıkları askerî yardım da aynı karakteristiği taşıyor ve aynı istikameti gösteriyor.¹²

¹² J. L. Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, Gnkur. Yay. s.61

AZERBAYCAN VE ALMANYA

Azerbaycan cephesi, Ruslar'ın Almanlar'la anlaşp Birinci Dünya Savaşından çekilmesinden sonra açılmıştı. Ruslar, savaşı bırakınca, **Kuzey İran** ve **Azerbaycan**'ı boşaltmaya başladılar. İngilizler, bundan faydalanarak onların yerlerini doldurmaya, **Bakü** petrollerini ele geçirmeye çalışıyorlardı. İngilizler, bölgede Ermeniler'i de kullanmaya başlayarak, Türkler üzerinde terör estiriyorlardı. Osmanlı hükümeti, hem bu terörü önlemek hem de Pantürkist düşünceler çerçevesinde **Azerbaycan**'ı kurtarmak, **Bakü** petrollerini İngilizler'e kaptırmamak için **Azerbaycan**'a 1918 yılının ikinci yarısından itibaren askerî birlikler sevk etmeye başladı. Tam bu sırada Almanlar, Türkler'e cephe aldılar. Almanlar, Osmanlılar'ın Kafkas işlerinde Osmanlılar'a zorluk çıkarıyor ve başta Gürcüler olmak üzere Kafkas milletlerinden bazılarını (Ermeniler de dahil) bizim aleyhimize tahrik ediyordu. **Almanya**, **Rusya**'yı Şark cephesinde (**Doğu Avrupa**'da) barışa zorlamış ondan **Lehistan**, **Finlandiya**, **Estonya** ve **Litvanya** v.s. gibi birtakım yeni yeni hükümetlerin doğmasına son derece yardım etmişti. Bununla beraber bunlara karşın **Kafkasya**'da **Rusya**'ya müsait davranıyor ve acılarını unutturmak istiyordu. Bundan başka, **Kafkasya**'nın en servetli ve devletli olan muazzam **Bakü** petrol şehrini de yalnızca Osmanlılar elinde görmek istemiyordu. Bunun kendi elinde bulunması, olmadığı takdirde Osmanlılar'la beraber elde edilmesi siyaseti iktizasındandı. Velhasıl, Osmanlı Karargâh-ı Umumîsi bu hususta Alman Karargâh-ı Umumîsi ile anlaşamamıştı.

Azerbaycan üzerinde **Osmanlı Devleti** ile iyice çatışmaya giren **Almanya**, **Odesa**'dan buraya bir tugay sevk ederek, **Türkler**'le savaşı bile göze aldı. **Gürcüler**'i ve **Ermeniler**'i de kendi saflarına çekmek için çalışan Almanlar, **Suriye**'deki **Osmanlı** kuvvetlerine askerî destek vermeyeceklerini söyleyerek tehdit bile savurdular. Bu sırada, **Bakü** **Osmanlılar**'ın eline geçmişti. **Azerbaycan** **Osmanlı** Seferi Kuvvetler Komutanı **Nuri Paşa**, **General von Kresenstein** tarafından gönderilen bir Alman karar-gâhının **Bakü**'ye girmesini engelledi ve **Bakü**'nün tahkimi için önerilen Alman desteğini reddetti. Almanlar'ın **Kafkasya**'ya tek başına hakim olma emeli suya düşmüştü; daha ileri gidip **Türkler**'le ciddi bir silâhlı çatışmayı göze alamadılar. Fakat, **Türkler**'in **Azerbaycan**'da kazandıkları başarılar da sürrekli olmayacak, bölgedeki güçlükler sebebiyle kazançları bir müddet sonra sıfıra inecektir.¹³

ALMANLAR VE SUBAYLARIMIZ

Alman ve Türk askerî kanatları arasında zaman zaman tartışmanın da üstüne çıkan fikir ayrılıkları olmuştu. Ordunun bir bölüm subay ve askeri bu “yabancılaşma”dan fevkalâde rahatsızdı.

İsmet İnönü Birinci Dünya Savaşında birçok cephede değişik rütbeli Alman subayları ve kumandanları ile bulunmuştur. Özellikle 1'inci Tümen Komutanı **General Guhr**'u yakından tanıyan **İsmet İnönü**, Almanlar'ın **Türkiye**'ye gitmek üzere gel-mediklerini belirterek şunları söylüyor:

¹³ S. Kocabaş, *Türkler ve Almanlar*, s.61-65.

“Birinci Cihan Harbinde Almanlar’la beraber çalıştık. Anlaştığımız zamanlar oldu, çatıştığımız zamanlar oldu. Çok defa Almanlar da bizden şikayetçi olmuşlardır. Almanlar’la münasebetimizi belirtmek için şunu işaret etmek isterim ki, Türk-Alman ittifakı içinde beraber çalıştığımız Almanlar’ın Alman İmparatorluğu menfaatine birtakım hesapları vardı. Bilhassa Suriye’de, Arabistan’da hususî bir politika güdüyorlardı. Bize, yüzümüze açıkça söylediklerine göre Ermeniler’e yapılan muameleden son derece kırılmışlardı. Ama Ermeniler de bize kötülük yapmışlardı. Bu noktayı hiç hesaba katmıyorlardı. Almanlar’ın Araplar’a karşı politikaları büsbütün başkaydı. Onlara özel muamele yapıyorlardı ve aslında harbi kazançlardı, yani Almanlar’ın istedikleri ölçüde kesin bir zafer kazançlardı, onlardan kurtuluş kolay olmayacaktı. Açıkça görünüyor ki Türkiye’ye gitmek üzere gelmemişlerdi.”

Suriye cephesinde kolordu kumandanlığı yapan **İsmet İnönü’nün** tümen kumandanlarından **Yarbay Böhme** ile altın yüzünden çıkan ve hayli büyüyen bir tartışması vardır. Yol yapımında çalışanlara **Böhme’nin** Alman hükümeti namına altın dağıtması üzerine **İsmet İnönü** soruşturma açtırmıştır. Altınları **Yıldırım Orduları Kumandanı Falkenhayn’dan** aldığını belirten **Yarbay Böhme’ye İnönü** sert çıkmış ve *“Bir daha benden habersiz böyle hareket ederseniz sizi kumandanlıktan derhal iskat ederim.”* demiştir. Aradan zaman geçtikten sonra **Cevat Paşa’nın** işin kapanması ve Alman yarbayının gönlünün alınması isteğine verilen cevap şu olmuştur. *“Adam gelmiş buraya, benim vatanımda, kumandanını tanımıyor, beni tanımıyor, benim ida-*

remi tanımıyor. Alman hükümeti adına hüküm sürüyor. Tarziye lâfını ağzınıza almayın.”

Sonuç: **Böhme**’nin tümeni bir başka kolorduya nakledilmiştir.

İsmet İnönü hatıralarında üç Alman Mareşali **Liman von Sanders, von der Goltz** ve **Usedom** arasında büyük anlaşmazlık olduğundan da söz etmekte ve **Çanakkale**’ye gideceği sırada ataşemiliter **von Lassov**’un kendisine bu geçimsizliği anlattığını belirtmektedir.

Şimdi **İnönü**’nün “*Alman subayları ile olan çatışmalarımız*” bölümüne tekrar dönelim.

“Büyük karargâhta olduğu gibi kumandan olarak Suriye cephesinde Almanlar’la çalıştığımız birçok zamanlar oldu. Çatışmalar sırasında Almanlar’ın tutumundan çok şikayet ettim. Harbe girdiğimiz günlerin birinde, büyük karargâhta benim gibi başka erkân-ı harp zabitlerinin de bulunduğu bir sırada Bronzer Paşa’ya sordum.

– Harp yapılıyor, ne olacak, kazansanız ne olacaksınız? Bu kadar büyük fedakârlığın karşılığı nedir?

Bronzer Paşa:

– Belçika, dedi.

– Belçika’nın nesi var? Eti ne, budu ne?

Bronzer Paşa:

– Evet ufaktır, fakat değerlidir.

Ben kendisini sıkıştırmaya devam ettim. Israrla kendisine soruyordum.

– Harpten sonra ne olacak?

Nihayet baklayı ağzından çıkardı:

– TÜRKİYE, dedi...

Bunu Türkiye'yi kazanacağız mânâsına söylediğini anladım. Fena halde çarpılmıştım ama, kendimi tuttum..."

*"Savaş kaidelerinin tatbik edilmemesi yüzünden uğranılan felâketler" konulu askerî bir incelemede **Alman Binbaşı von Kressenstein** suçlanmaktadır.*

*"Balkanlar'da ve Türkiye'de Büyük Harp" adlı Alman resmî yayınınca **von Kressenstein**'in kanal harekâtı kahramanı olarak gösterilmesi yerilmekte ve şöyle denilmektedir.*

"Kanalda 200 metrelik su engeli gerisinde müsait bir mevkie, 35.000 kuvvetle taarruz etmek fikrini ileri süren Alman menfaati ve Almanlar'ın vasıta-i icraiyesi olan von Kressenstein'dir. İkinci kanal seferinde işlenen bu cinayet tekrar edilmiş bu defa 20.000 kişi düşmanın ağzına atılarak parçalanmıştı. Bunun iftihara değer şerefi veya harp tarihinin takdirine arz edilecek cephesi, hangi noktadan kanlı değildir?"

Aynı kaynaktan devam edelim. Bu defa Alman subaylarının **Mustafa Kemal Paşa**'ya hitap ediş tarzına bakalım:

"Türkün her sahadaki fedakârlığını teslim ve itiraf dört sene içinde binbaşılıktan paşalığa yükselenler için şükran borcu olmalıydı. Suriye ve Irak Orduları Komutanlığına tayin edilip de vazifeye başlayan ve 'Ben Alman'ım. Elbette Alman menfaatine hizmet ederim.' sözünü söyleyen, Alman Orduları Erkân-ı Harbiye Reisliği vazifesini de ifa eden Falkenhayn değil miydi?"

Evet **Falkenhayn** bir Alman'dı, fakat Yıldırım Orduları Kumandanı olarak binlerce Türk'e ku-

manda ediyordu. **İsmet İnönü** ile Alman yarbayı arasında **Türkiye**'den habersiz halka dağıtılan altın konusunda **Böhme**'nin söylediğini hatırlayalım: *“Altınları Yıldırım Orduları Kumandanı Falkenhayn'dan aldım.”*

Demek ki **Falkenhayn** bir Alman olduğundan, önce **Almanya**'nın menfaatini düşünenlerin en başında geliyor ve bu tür menfaat çalışmalarını yönetiyordu.¹⁴

“Karargâh, olduğu gibi Alman subaylarının elindeydi. Genel Karargâh Personel Başkanlığı bu halden habersiz görünüyor, bir yandan da Türk subaylarının atama emirlerini çıkarıyordu. Her şubenin hem Alman hem Türk müdürleri ve memurları vardı. Türkler'e görev verilmiyor, hatta henüz İstanbul'da bulunan çalışma yerlerinde oturacak masa, sandalye bile gösterilmiyordu. Daha önceki anlaşmalara göre Alman subaylarının Türk üniforması giymeleri zorunlu olduğu halde, buna uyulmuyordu.

Karargâhın bütün işlemleri Almanca olarak yürütülmekte, komutanlığın adı da Almanca olarak ifade edilmekteydi. Türk sorumlularının yaptıkları müracaat ve şikayetler Osmanlı Genel Karargâhınca dikkate alınmamaktaydı.”

General Emir, ayrıca komutanların durumu ve grubun genel yönetimi hakkında şunlara değiniyor:

“Grup Komutanı Mareşal Falkenhayn, Araplar'la ilişkilere önem veriyor, bu bakımdan çalışma ve örgütlenmelerde, Alman uzmanlarının kullanılmasını titizlikle kovuşturuyordu. O arada, karar-gâhta bir Arap Şubesi kurdu. Önceleri şube müdür-

¹⁴ E. Hiçyılmaz, *Baş Verenler, Baş Kaldıranlar*, Altın Yay. İstanbul 1993, s.231-234.

lûğüne getirilmiş bulunan kurmay Yüzbaşı Çanakkaleli Tefvik, görevine başarıyla devam ederken, emrine verilen Alman yedek Yüzbaşı Andre, zamanla özel bir sistem kurarak şubenin işlerine karışmaya başladıktan sonra, Yüzbaşı Tefvik'i iş yapamaz duruma getirmeyi de başarmıştı. Gizli çalışmalarını Alman subaylarıyla yürüten Falkenhayn ile doğrudan doğruya temasa geçiyordu. Uzun yıllar Irak'ta arkeolojik çalışmalar yapmış, kitaplar yazmış ve Araplar'la dostluk kurmuş bulunan bu yüzbaşı, istihbarat için Alman subaylarını görevlendiriyor, toplanan bilgilerin pek azını karargâhtaki Türk subaylarına duyuruyordu.

Ayrıca, 6'ncı Ordu bölgesinde istihbaratla özel olarak görevlendirilmiş Şolt adında bir yüzbaşı da vardı. Almanların gizli emelleri için çalışan bu kişinin asıl görevini 6'ncı Ordu Komutanlığı öğrenemediği gibi, hareketlerini kontrol imkânı da yoktu.

Falkenhayn Türkiye'ye gelişinden önce ve sonra edindiği bilgilere göre, "Araplar'la Türkler arasında yüzyılların açtığı bir uçurum bulunduğuna, şimdiden alınacak bilgilerle, savaştan sonra Irak ve Suriye'ye egemen olunabileceğine inanıyordu. Yıldırım Ordular karargâhının bol sayıda Alman subaylarıyla doldurulmuş bulunması, bağlı birliklerin en önemlisi olacağı düşüncesinde idi."¹⁵

Falkenhayn'dan sonra Yıldırım Ordular Grubu Komutanı olan Alman Islâhat Heyeti Başkanı **Maresal Liman von Sanders**, yıllar sonra Yıldırım Ordular Grubu Karargâhından söz ederken "Bu teşkilât ile Almanya, Türkiye'ye bu ana kadar olduğu gibi; sadece istenmiş bir yardımı yapmıyor; Türk Ordusu mekanizmasının içine el koyuyor ve bu suretle

¹⁵ H. E. Erkilet, Yıldırım, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1337, s. 10.

büyük bir sorumluluk alıyordu. Bu nedenle, meydana gelecek bir başarısızlığın Almanya hesabına geçeceği kuşkusuzdu” diyecektir.¹⁶

Mustafa Kemal Paşa’nın Almanlar’la ilgili şimdiye kadar hiçbir yerde yayınlanmış 1 Mayıs 1915 tarihli bir mektubu, **Mustafa Kemal Paşa’nın** 19’uncu Tümen Komutanı bulunduğu dönemde Başkumandan vekili **Enver Paşa’nın** yeğeni rejisör **Faruk Kenç’in** özel koleksiyonundan alınmış ve metni tarafından sadeleştirilmiştir.¹⁷

Sadi Borak

20 Nisan 1331

Muazzez Huzura,

Evvelce zat-ı âlînize bu mıntıkanın, bütün mıntıkalarla olan fark ve ehemmiyetini arz etmiştim. **Maydos** mıntıkası kuvvetlerine kumanda ettiğim zaman (alınacak) tertibatla düşmanın karaya çıkması önlenabilir.

Liman von Sanders Paşa Hazretleri bizi, bizim orduları, bizim memleketimizin tanımadığı ve lâıykıyla incelemede bulunacak kadar bir zamana malik olmadığından, sahilde ihraç noktalarını kâmilin açık bırakacak tertibat almış, düşmanın karaya asker ihracını kolaylaştırmıştır.

Ben, Arıburnu topraklarına düşmanın tugayı çıktığı zaman, mıntika kumandanlığını üzerine alan **Albay Sami Bey** tarafından haberdar edildim. Bu kuvvetin sol kanadına taarruz ederek hepsini denize döktüm. Fakat düşman yeniden kuvvet çıkardı. Bunu da defettim.

¹⁶ *L. von Sanders, Türkiye’de Beş Sene, İstanbul 1937, s.164.*

¹⁷ *Hayat Tarih Mecmuası, Şubat 1967, s.95.*

Fakat düşman üçüncü defa olmak üzere tekrar kuvvet çıkardı.

Bu defa da yine düşmana taarruz ediyorum. Kıtalarım hücum mesafesinde düşmanla karşı karşıya bulunuyor. Arazinin müsaadesizliği, maiyet kumandanlarının sevk ve idarededeki beceriksizlikleri yüzünden kesin netice alınamıyor.

Vatanımızın müdafaasında kalp ve vicdanları bizim kadar çarpmadığına şüphe olmayan başta **Liman von Sanders** olmak üzere bütün Almanlar'ın fikri iktidarlarına da itimat buyurmamanızı kat'î surette istirham ederim.

“Bence, bizzat buraya teşrif edip umumî vaziyetimizin icaplarına göre bizzat sevk ve idare etmeniz münasip olur, kardeşim.

19'uncu Fırka Kumandanı
Kaymakam M. Kemal

ENVER PAŞA VE ALMANLAR

Türkiye'nin harbe girişinde Alman baskısı ve modern Alman harp gemilerinin varlığı kesin bir faktördü ama **Cemal Paşa**'da dahil olmak üzere Türk yönetiminin ve “**İttihad ve Terakkî Fırkası**”nın rızası ve Türk Harbiye Nezareti'nin kesin emri olmadan bu donanma harekâtı yapılamazdı. **Enver Paşa'yı** vatana ihanetle suçlamak ya da onun satılmış olduğunu kabul etmek büyük bir yanlışlıktır.

Enver Paşa –tamamen haklı olarak– İ'tilâf Devletlerinin zaferi kazanması halinde tarafsız da kalsa **Türkiye'yi** bölüşeceklerine inanıyordu. Merkezî

Devletlerin zaferine o kadar inanmıştı ki, **Türkiye'** nin kaderini onlara bağlamakta hiç duraksamadı. Fakat Türk politikası izlemeyi de asla bırakmadı. Türk ve Alman çıkarlarının çatıştığı durumlarda Almanlar, onun hiç yanılmadan Türk politikasını izlediğini ve çoğu kez de başardığını gördüler. **Morgenthau**, **Enver**'le yaptığı bir görüşmede onun *"Türkler ve Almanlar birbirlerini hesaba katmazlar. Çıkarımız olduğu için onlarla birlikte hareket ediyoruz; onlar da çıkarlarından ötürü bizimle bir oluyorlar. Almanya'ya yararı olduğu sürece Almanya Türkiye'yi; Türkiye'ye faydası dokunduğu sürece de Türkiye Almanya'yı destekleyecektir."* dediğini yazıyor.¹⁸

Enver Paşa, şüphesiz devleti yıkmak için **Türkiye**'yi savaşa sokmuş değildir. O, imparatorluğun son zamanlarındaki bütün kayıplarını, **Ege Adaları**'nı, **Kıbrıs**'ı, **Mısır**'ı, hatta **Tunus**'u geri alarak telâfi etmek, üstelik **Rusya** yıkılınca, **Kafkasya** ve **Türkistan**'daki Türkler'i, Osmanlı toplumuna katmak istiyordu. Savaş, **Türkiye** ve müttefikleri olan **Almanya** ve **Avusturya-Macaristan** tarafından kazanılsaydı, **Enver Paşa**'nın ümitlerinin bir kısmı olsun gerçekleşebilirdi. Ancak **Enver** hariç, savaşın **Türkiye** ve müttefikleri tarafından kazanılmasının oldukça zayıf bir ihtimal olduğu, aklı başında herkes tarafından hesap ediliyordu. Şöyle ki: Batı cephesinde Eylül 1914 başlarında Alman taarruzu, **Fransa** ve müttefikleri tarafından durdurulmuştu. Bu, savaşın geleceğini etkileyen en önemli hususlardan biridir. Çünkü **Almanya**, üç yıldan beri, iki cephede, **Rusya** ve **Fransa**'ya karşı savaşmak du-

¹⁸ J. L. Wallach, a.g.e., s.150-151.

rumunda kalırsa, bir yıldırım savaşıyla birkaç nafta içinde **Fransa**'yı tasfiye edip bütün cihanı yeneceğine inandırmıştı. Bütün cihan gibi **Türkiye** de buna inanmıştı. Ancak, Eylül 1914 başlarındaki **Marne Savaşları** bu inancı değiştirdi. Bu vuruşmalarda, Fransız mukavemeti kırılmayınca çöküş devresine girdiği anlaşılmış, yalnız **Enver**, nihaî Alman zafetine olan inancını değiştirmemişti.

Savaşın, **Almanya** ve müttefikleri tarafından kazanılmasını âdeta imkânsız kılan diğer bir durum, dünya denizlerine, karşı tarafın, yani **İngiltere**, **Fransa** ve müttefiklerinin hakim olması idi. Bu durumun savaşın ekonomik cephesi üzerindeki etkilerini açıklamak bile fuzûlîdir.

Diğer bir amil, **Almanya**'nın nüfus toplamı 168,3 milyon olduğu halde, karşı tarafta bir milyardan fazla nüfus toplanmış olmasıydı. Alman askerî üstünlüğünün bu faktörleri bertaraf etmesi, az ihtimal verebilecek bir şeydi.

Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşında ve bu savaşın tabii bir sonucu olan **Millî Mücadele**'de verdiği zayıat korkunçtur. Dediğimiz gibi Türkler, 2200 yıllık Tarihleri boyunca bu derecede topyekün bir felâkete maruz kalmamıştır. 1919 yılı, bütün Türk tarihinin en felâketli yılıdır. Ancak bu yıldan sonra grafik yavaş yavaş yükselmeye başlayacaktır. Türkler, 1922'ye kadar devam eden süreli savaşlarda, yüz binlerce nüfus kaybetmişlerdir. Bilhassa **Çanakkale**'de yedek subay zayıatı akıllara durgunluk verecek bir dereceyi bulmuş, Doğu ve Batı kültürlerini toplayan bütün bir genç nesil, imha edilmiştir.¹⁹

¹⁹ *Hayat Tarih Mecmuası, Şubat 1965, s.6.*

ENVER PAŞA'NIN ŞİFRESİ

Mısırata'taki Alman müfrezesi kumandanının yaptığı bir müracaat üzerine; Alman bakım müfrezesinin birkaç Alman teknisyen ile takviye edilmesi hususunu harbiye nezaretine teklif ettik.

Telsizle aldığımız ve çok gizli kaydını taşıyan cevabın, şifreyi açarken ilk defa karşılaştığım ve çok hoşuma giden aşağıda altını çizdiğim bir tabir dolaısıyla, hafızamda kalan metnini aynen ya zıyorum:

“Afrika Grupları Kumandanlığı mıntıkasına bir Alman neferinin dahi girmesi “min külli vücuh” (her cihetle) gayri câizdir.”

Harbiye Nazırı Enver

O gün kıymetlendiremediğim **Enver Paşa'nın** bu cevabından bugün şu neticeyi çıkarıyorum:

Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşından galip çıkacağımızı düşünüyor ve bu arada **Süveys'ten Atlas** denizine, **Akdeniz'den Fizan'a** kadar olan bölgenin de elimize geçeceğini tahayyül ediyor. **Osmanlı Devleti'nin** o tarihlerde hakim olduğu bölgeye yayılan Almanlar'ı, harbin sonunda memleketimizden çıkarmanın zor olacağını görüyor ve hiç olmazsa **Kuzey Afrika'ya** Almanlar'ın yerleşmesini istemiyor.

Birinci Dünya Savaşında Almanlar'ın mağlup olması, bizi Alman nüfuzu altında yaşamaktan kurtarmıştır.²⁰

²⁰ İhsan Aksoley, Hayat Tarih Mecmuası, 8 Eylül 1970. s. 72.

MAHMUD ŞEVKET PAŞA VE ALMANLAR

Mahmud Şevket Paşa, Almanlar'ın her istediklerini yerine getirecek bir yapıda değildi. Almanlar'ın üzerinde hassasiyetle durdukları bir Türk-Alman askerî ittifakına Paşa'nın "evet" deyip demeyeceği kesinlik kazanmıştı.

Mahmud Şevket Paşa, bu bâbtan olarak, öldürülmeden birkaç hafta önce şunları söylemişti. *"Sırası gelmişken, şunu da söyleyeyim: Gazetelerden biri benim Alman imparatoru ile görüştüğüm sırada ona: "Şayet Almanya, Fransa ile savaşırsa, Osmanlı ordusuyla kendilerine yardım edeceğimi söylediğimi yazmış. Ben böyle bir şey söylemedim. Böyle lâkırdıların, devletin dış siyasetini haleldar edeceğini de düşünmek lâzımdır."*

Almanlar, **Mahmud Şevket Paşa'yı** istedikleri gibi kullanamayacaklarını anlamış olacaklar ki, onun öldürülmesine göz yummuşlardır.

Bir kısım **Jön Türkler**, yazdıkları hatıralarında, **Birinci Dünya Savaşı** zamanında **Mahmud Şevket Paşa** sağ olsa ve iktidarda bulunsa idi, **Türkiye'nin** büyük zararlara uğramayacağı doğrultusunda görüş belirtmişlerdir.

"Mahmud Şevket Paşa şehit olmasaydı, belki de büyük felâketlere bu millet maruz kalmayacaktı."

*"Mahmud Şevket Paşa sağ olsa idi, ne yapar yapar, o da Almanya'ya muhip (dost) olmakla beraber, memleketin menfaatini daha iyi takdir eder ve ona göre bir hareket hattı çizmek azmini gösterirdi zannedilebilir."*²¹

²¹ S. Kocabaş, *Osmanlı İhtilâllerinde Yabancı Parmağı*, Vatan Yay. İstanbul 1993, s.246.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ALMANYA'NIN KULLANIMINDA TÜRKİYE

1907'de İngiltere, Fransa ve Rusya arasında askerî ve siyasî ittifak antlaşmaları imzalanıp, Almanya, Avusturya ve İtalya "Üçlü İttifak"ına karşı "Üçlü İtilâf" bloku ortaya çıktığı zaman, Türkiye bu bloklardan hiçbirisine dahil değildi. 1908 Jön Türk İhtilâli'ni müteakip, Türkiye'yi kendi nüfuz ve kontrollerine almak için kıyasıya bir mücadeleye girişmişler, iktidar değişikliklerinde, düzenledikleri darbelerle etkili olmuşlardı.

Almanya'ya göre Türkiye'nin bir demokrasi veya diktatörlük olması önemli değildi. Önemli olan onun Alman menfaatleri uğrunda kullanılmasıydı. Almanlar, bu hesaplarını daha 1870'de Sedan'da Fransa'yı mağlup ettikleri zaman yapmaya başlamışlardı. Fransa, Almanya'dan intikam almak sevdasına düşer ve bunun için İngiltere ve Rusya'yı da peşine takarsa, Almanya'ya yönelik bir Avrupa harbinde çembere alınmamak için Türkiye'nin Almanya'ya askerî desteği çok gerekli olacaktı. İşte Almanya, adı geçen tarihten itibaren Türkiye'yi kullanım uğrunda bu ülkedeki rejim ve iktidar değişmelerine aktif olarak girmeye başlamış, nihayet Mahmud Şevket Paşa suikastı sonucu İttihad ve Terakkî diktatörlüğünün kurulmasıyla Türkiye üzerinde mutlak hakimiyet sağlamıştı.

Almanlar, Türkiye'de nüfuzları ve hakimiyetlerinin kurmak uğrunda en çok Jön Türkler'in subay kadroları üzerinde durmuşlardı. Osmanlı subayları, daha 1883'den beri Alman subayları tarafından eğitime başlanmışlardı. Almanlar Osmar-

lı subaylarını Alman hayranı olarak yetiştirip kendi emelleri uğrunda kullanma hesapları içerisindeydiler. Bu subaylar nezdinde en başarılı çalışma **Enver Bey** (sonra Paşa) üzerinde yapılmıştı.

Almanlar, 1908 Jön Türk İhtilâli'nden sonra **Berlin**'e askerî ataşe olarak atanan **Enver Bey** üzerinde daha çok durmaya baş lamışlardı. Özellikle **Alman İmparatoru II. Wilhelm**, **Enver** ile olan ilişkilerine özel bir önem veriyordu. Bir gün, bütün devletlerin askerî ataşelerine verdiği yemekte, **Enver**'i yanına oturtarak, diğer ataşelere şunları söylemişti: *"Sizin rütbeniz Enver'in rütbesinden daha büyük, (ataşeler içinde general olanlar vardı) fakat yakında büyük bir imparatorluğun başına geçeceği için Enver'e baş yeri verdim"* Sonra, **Enver**'i özel bir odaya çeken **II. Wilhelm** ona, "Enver," diyordu. *"Sen başa geçtiğin zaman her istediğin yardımı yaparım. Eğer isterseniz size mümtaz bir heyet de gönderir, emirlerinize de en modern Alman harp levazimatını tahsis ederim. Türkiye'de senelerce kalır ve çalışırlar. Zira istikbalde yapacağımız bir harpte müşterek bir düşmanımız varsa o da Rusya olacaktır. Bütün bir tarih boyunca kaderimiz hep aynı düşman önünde birleşmek olmuştur"* diyordu.

Almanlar'ın bu teşvik ve tahriklerinden ümitlenen **Enver**, "**Berlin** askerî ataşeliğinden Alman boyunduruğuna girmiş bir halde dönmüştü."

Yarbay Enver Bey, aykırı terfi ederek 33 yaşında paşa yapılp, **Said Halim Paşa** kabinesine Harbiye Nazırı olarak sokulmuştu. **Enver Paşa**'nın yanında yer alan **Talât Paşa**, adı geçen kabineye Dahiliye, **Cemal Paşa** da Bahriye Nazırı olarak girmişlerdi.

Almanlar, “üç paşa”nın şahsına istinat ederek **Türkiye’yi** adı geçen savaşa sokmak için her türlü tedbiri almışlardı. Bu uğurda, Meşrutiyet uygulamalarına bile son verdiler.

Harbiye Nazırı Enver Paşa, harp hazırlıklarına bir başlangıç olarak 19 Temmuz 1914’te seferberlik ilân edince, aynı gün gazetelere resmî bir tebliğ vererek **Meclis-i Meb’usân’ı** tatil ettiğini ilân etmişti.

Bu sırada Almanlar, **Osmanlı Devleti’nin** kendi saflarında harbe girmesine mani olacak bütün engelleri ortadan kaldırmaya azmetmiş görünüyordı. Bu bâbdan olarak, **Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi’yi** de bir suikastle taraftarlarına öldürtmüşler ve daha sonra bu olaya “eceliyle öldü” süsü vermişlerdi.

Mehmed Selâhaddin’in yazdıklarına göre, **Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi**, Almanlar’ın **Türkiye’ye** karşı zararlı emellerini sezmiş, **Sultan Reşad’ı** devamlı uyararak, devleti **Almanya** siyasetinden kurtarma tavsiyelerinde bulunmaya başlamış, bu durum **İttihadcılar** ve **Alman İmparatoru II. Wilhelm** tarafından haber alınınca, içinde Siyonist komplolarının da bulunduğu halde **Veliahd** bir tertip sonucu öldürülmüştü.

28 Temmuz 1914’te **Birinci Dünya Savaşı** başlayınca Almanlar, **Osmanlı Devleti’ni** kendileriyle bir askerî ittifaka zorlamaya başlamışlardı. Alman taraftarı **Enver, Talât** ve **Cemal Paşalar** da adı geçen devlet lehine ağırlıklarını koyunca, **Sadrâzam Said Halim Paşa** ile **Almanya’nın** Osmanlı sefiri **Wangenheim** arasında 2 Ağustos 1914’te savunma ittifakı antlaşması imzalandı. Gizli tutul-

ması kararlaştırılan bu antlaşmaya göre, **Almanya Rusya** ile savaşa girerse, **Türkiye** de **Rusya**'ya savaş ilân edecek, bu durumda **Almanya, Türkiye**'ye askerî yardımda bulunacak ve Alman subayları Osmanlı ordusunda etkili görevler alacaklardı.

1 Ağustosta **Almanya, Rusya**'ya saldırınca, 3 Ağustosta **Türkiye**'nin **Rusya**'ya savaş ilân etmesini istedi. **Osmanlı Devleti**, seferberliğini henüz ikmal edemediğini ileri sürerek buna yanaşmadı. Almanlar, 5 Eylül 1914'te **Marne**'de Fransızlar'a yenilince, üzerlerindeki askerî yükü azaltmak için **Türkiye**'yi daha şiddetli bir şekilde savaşa girmeye teşvike başladılar. Tehditleri o dereceye varmıştı ki, **İstanbul**'u bile bombalayacaklarını söylemişlerdi. Osmanlı kabinesinde **Enver, Talât** ve **Cemal Paşalar**'ın dışında savaşa girilmemesini, tarafsız kalınmasını istiyordu. Savaş taraftarı üç paşanın ideali, Almanlar'ın harbi kazanacağı etrafında düğümleniyor, bu zafer ortamında, "**Turan İmparatorluğu**"nun kurulması hayalleniyordu. Bu senaryonun son sahnesi, **Akdeniz**'den İngiliz harp gemilerinin önünden kaçarak 10 Ağustos 1914'te **Marmara**'ya sığınan iki Alman harp gemisinin komutanı **Amiral Souchon** tarafından oynandı. Bununla ilgili olarak, bu sırada **İstanbul**'da **Avusturya**'nın askerî ataşesi olarak bulunan **Joseph Pomiankovsky** şunları yazar.

"Bu arada **Almanya** hükümeti, **Bâb-ı Âlî**'yi, tarafsızlıktan vazgeçirerek İtilâf Devletlerine karşı cephe almaya sevk eden çalışmaları yoğunlaştırdı. **Berlin**'den görevden alınmakla tehdit edilen **Baron Wangenheim** ile **Mareşal Liman von Sanders**

(Alman Askerî Heyeti Başkanı), emirlere uygun mevcut bütün baskı araçlarını kullanıyorlardı. **Amiral Souchon**, iki gemisiyle **Karadeniz'e** açılarak Rus gemilerine hücum edeceğini söylüyordu. Alman Askerî Heyetindeki subaylar ise, **Enver Paşa'nın** istifa etmesini ve bu durumda daha fazla pasif kalmayarak **Almanya'ya** dönmek istediklerini açıkladılar.

Türkler, hemen harbe girmemek için her türlü çareye baş vurdular. Ordularının seferber olmaları ve yığınak yapmaları Ekim ayında da henüz tamamlanmış değildi. **Kafkasya'daki 3'üncü Ordu** ile **Suriye ve Filistin'deki 4'üncü Ordu** imparatorluğun uzak yerlerdeki sınırları düşman istilâsına açık olduğu için henüz harekâta hazır değildi.

İngiltere ile savaşmak istemeyen Sadrazam, Alman baskısına karşılık **Türkiye'nin** yeter derecede silâh, cephane, giyecek ve bilhassa para olmadan savaşa giremeyeceğini ileri sürdü. **Türkiye, Romanya ve Sırbistan** topraklarıyla Merkezî Avrupa Devletlerinden (**Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya**) ayrıldığı için, bu durumda **Almanya'dan** gelecek yardım imkânsız görünüyordu.

Sadrazam'ı ikna edemeyen **Wangenheim**, bu sefer gizlice **Jön Türk Komitesi'yle** görüştü. Gerçekten komitenin üç ileri gelen şahsiyeti **Talât, Enver ve Cemal'i** kendi tarafına çekmeyi ve onlarla Ekim ayı sonlarına doğru gizli bir antlaşma yapmayı başardı.

Bu andlaşmaya göre, **Almanya, Türkiye'ye** 30 milyon paund (yaklaşık 600 milyon frank) tutarında borç para vermeyi kabul ediyor ve **Sırbistan'ın** mağlup edilmesinden sonra da gerekli harp mal-

zemesinin derhal **Türkiye**'ye naklini üzerine alıyordu. Bunun üzerine komite, daha doğrusu üç bakan, **Türkiye**'nin daha fazla vakit kaybetmeden İtilâf Devletlerine karşı cephe alacaklarına dair söz verdi.

Talât, Enver ve Cemal sözünde durdu... Komite ile Büyükelçi arasındaki antlaşmaya göre **Amiral Souchon**, 28 Ekim (1914) sabahı Türk donanmasıyla birlikte **Karadeniz**'e açılma ve belirli bir yere varınca, yanında götürdüğü mühürlü zarfı açma emri almıştı. Zarfın içinde, **Sivastopol ve Novorossisky** saldırısıyla ilgili üç bakanın imzaladığı bir emir bulunuyordu.

Bu hareket o kadar gizli tutuluyordu ki, bundan ne Padişah'ın ne Veliahd'ın ne de Sadrazam ile Komite'ye mensup öteki bakanların haberi olmuştu. Aslında bu hadiseyi Padişah ve Veliahd'ın duyması, hiçbir şeyi değiştiremezdi.

Jön Türkler, İttihad ve Terakkî, 1908 İhtilâli'ni "komitacılık" veya "çetecilik" ruhu ile gerçekleştirdiler ve **Osmanlı Devleti**'ni de savaşa bu ruh ile soktular. Savaşı da aynı çetecilik ruhu ile idare ederek imparatorluğu yıktılar.

Çetenin başları **Enver, Talât ve Cemal** Paşalardı. Daha sonra **Sadrazam Said Halim Paşa** da tasfiye edilerek yerine **Talât Paşa**'nın getirilmesiyle **Osmanlı Devleti**, tam anlamıyla "çete"nin eline geçti.

"Çete" de sırf Almanlar'ın istemesiyle Almanlar hesabına Birinci Dünya Savaşında açtığımız bütün cephelerde yenilince, milletle hesaplaşmaktan kaçtılar."²²

²² S. Kocabaş, *Türkler ve Almanlar*, s.246-254.

ALMANYA'NIN DÜNYA POLİTİKASI VE TÜRKİYE

Almanya'yı 1890'lı yıllarda dünya politikası uygulamaya iten sebeplerin başında, 1871'de birliğini kurmasını müteakip hızlı bir ekonomik gelişme göstermesi sonucu mallarına yeni pazarlar, fabrikalarına ham madde alanları araması geliyordu. **Almanya**, artık kabına sığmıyor, dünyaya açılmak istiyordu. Bu durum, 1880'li yıllarda ortaya çıkmış, **Başbakan Bismark**, "içe dönük" politika uygulamasına rağmen, kamuoyunun ve işadamlarının baskısıyla "dışa dönük, dünya politikası" geliştirmeye başlamıştı. Bu alanda "savaşçı" değil "barışçı ve uzlaşmacı" bir politika takip ediyordu. **Türkiye** açısından bu politikasını, **Rusya** faktörünü hesaba katan bir temel üzerine oturtmuştu. Alman Askerî Islâh Heyeti'ni hangi maksatlarla gönderdiğini yukarıda gördük. Askerî Heyet'in gelişiyile birlikte, **Türkiye'de** Almanlar'ın nüfuz devri başlamıştı. **Türkiye** üzerinde Pancermenist politikaya bir başlangıç olan **Moltke**'den sonra da Alman yazar, düşünür ve politikacılarının **Moltke**'nin savunduğu görüşlere benzer görüşlerini zaman zaman açıklamaya devam ettiklerini görüyoruz. Ünlü Alman tarihçisi **Ranke**, "*Almanya'nın ekonomik geleceği İstanbul'un mukadderatına bağlıdır.*" diyordu. **Karl Ritter**, 1840'da **Mezopotamya** üzerine meşhur bir coğrafya kitabı yazmıştı. Aynı yıl, **Karl Zimmer** de "*Doğu İran ve Mezopotamya*" isimli bir kitap çıkardı.. 1848'de ekonomi profesörü **Wilhelm Roscher**, "**hasta adam**" **Türkiye**'nin mirasından **Almanya**'nın pay alması fikrini ortaya attı.

1850'de **H. Kieperst**, "*Asya'da Yeni İngiliz Kazançları*" aynı yıl, **C. Sandreczki** "*Musul'a Seyahat*", 1860'ta **H. Patermans** "*Doğu'ya Seyahatler*", 1870'de **A. Sclaflı** "*Aşağı Mezopotamya'nın fizikî coğrafyası*" vs. isimli kitaplarını yayınladılar. Bütün bu kitaplarda, **Türkiye**'nin coğrafî ve ekonomik zenginlikleri vurgulanıyor, Alman kamuoyunun dikkatleri **Türkiye** üzerine çekilmek isteniliyordu.

1871'de Alman Birliği kurulunca, **Osmanlı İmparatorluğu**'na olan ilgi büsbütün artıyor, **Türkiye** ile ilgili bütün yayınlarda "**Anadolu'nun Almanya'nın bir sömürgesi haline getirilmesi**" teması işleniyordu.

1883'de **Prof. E. Sachau**'nun yayınladığı "*Mezopotamya ve Suriye'de Seyahat*" isimli kitapta, bu iki bölgenin zenginlikleri ile ilgili geniş bilgi veriliyor, kitapta ilk defa Kaiser'in dikkatleri bu alanlara çekilmek isteniyordu.

1884'de **Dr. Alıys Sprenger**'in "*Koloni Plânı*" adıyla yayınlanan broşüründe, **Mezopotamya** ile ilgili şunlar yer alıyordu: "*Babil İmparatorluğu, geçmişte en zengin ülke idi. Günümüzde de en dikkate değer bir kolonizasyon alanıdır.*"

Jean Pichon da kitabında adı geçen Alman yazarının 1886'da **Türkiye**'nin sömürgeleştirilmesi ile ilgili olarak şunları söylediğini yazar: "*Anadolu dünyada henüz hiç bir büyük devlet tarafından ele geçirilmemiş yegâne yerdir. Halbuki en iyi müstemleke yapılacak bir ülkedir. Kazaklar (Ruslar) o tarafa el uzatmadan önce Almanya onu zapt etmek fırsatını kaçırmazsa dünyayı paylaşma işinde en iyi parçayı almış olacaktır.*"

1883'te **Türkiye**'ye Alman Askerî Heyeti'nin gelmesiyle birlikte, **Almanya**'nın **Türkiye** üzerindeki **Drang Nach Osten** Politikası fiilen başlar ve 1890'lı yıllara doğru giderek hızlanır.

1888'de **Bağdad Demiryolu** imtiyazının Almanlar'a verilmeye başlanması, hele Pancermenist cemiyetlerin kurulmasıyla, **Türkiye** üzerine istekler daha da artar ve kendisine fiiliyata intikal ettirmeye çalışır.

Pancermenizm cemiyetinin başkanı **Prof. Ernest Hasse**, 1896'da "*Almanya'nın Türk mirası üzerindeki Hakları*" başlığı altında yayınladığı broşüründe, **Türkiye**'de "**İngiliz Hindistanı**" statüsüne benzer bir statü kurmak istediklerini yazmıştır.²³

MAREŞAL LİMAN VON SANDERS'İN HATIRALARINDAN

"Ticaret ve sanayinin gelişmesine hükümet tarafından kolaylık ve yardım gösterilmesi gerekirken, memurlar, rüşvetle yapılmadığı takdirde, ticarete, sanayide de devamlı güçlükler çıkartırlardı. Binaenaleyh milletin çoğunluğunun nihayet muntazam kanunla tayin edilmiş bir düzen özlemelerine hiç şaşmamak gerekmektedir. Bu ise o zamanki duruma göre, ancak bir Avrupa devletinin himayesi altında kurulabilir ve devam ettirilebilirdi."

"Erler, Türk askeri üniforması giymiş düşman casusları tarafından bu defa da cepheye gelmezden evvel firara teşvik ediliyorlardı, nitekim muvaffak

²³ S. Kocabaş, *Türkler ve Almanlar*, s.68-69.

da oldular. Afule istasyonunda bu casuslar Türkler'in durumunu ümitsiz olarak gösteren pusulalar dağıtmışlardı.

İngilizler Osmanlı askerinin hissiyatına tesir etmek için, mahirâne bir tarzda hareket ediyor ve akla gelecek bütün propaganda yollarını kullanıyorlardı.

Bu maksatla İngiliz altınları esirgenmeden sarfediliyor ve gayeye kolaylıkla ulaşılyordu. Araplar İngilizler'in uysal ve en müsait şahsı istismar vasıtaları idiler. Ayrıca açıktan açığa da propaganda yapıyorlardı. İngiliz uçakları diğer birçok beyannameler ile birlikte, esir düşen Osmanlı askerlerinin nasıl maddî bir rahatlık içinde bulunduklarını gayet güzel resimli broşürler tertiplemiş olarak Osmanlı kıtalarının bulundukları yerlere atılıyorlardı.

Bu çeşit propagandanın, hiçbir zaman karnı doymayan ve her türlü dikkat ve ihtimamdan mahrum bulunan erler üzerindeki etkisi küçümsenemezdi. Alman Batı cephesinin durumunun elverişli olmadığı hakkında devamlı surette uçaklarla atılan broşürler, gerek Araplar gerek Türkler arasında umulmayacak derecede şişirilmiş yayın ve söylentilere sebep oluyordu.

Cephenin bazı kısımlarındaki Osmanlı erlerinin his ve düşüncelerin daha o zaman itimada şayan olmadığını, cephenin çeşitli bölgelerinden gelen ve gönderilen Alman subaylarının raporlarından gayet kesin şekilde anlıyordum."²⁴

²⁴ Osman Öndeş, *Hayat Tarih Dergisi*, Nisan 1968, s.55.

ALMAN FİLOZOFU LEIBNİTZ'İN TÜRKLERİ İMHA PLÂNI

Leibnitz'e ait bir plândır. Tarihi 1672'dir.

Meşhur Alman filozofu olan bu şahıs, Türkler'i imha için bir plân hazırlamıştı.

XIV. Louis, bu plâna büyük bir önem verdi. **Leibnitz'in** Fransa Dışişleri Bakanlığından aldığı bir mektupta, Bakan ona şöyle diyor: *"Mektubunu ve haşmetli Kral'ın menfaatleri ile ilgili kıymetli görüşleri ihtiva eden plânın özetini Kral Hazretlerine takdim ettim."*

Bu plâna göre: İlk önce **Mısır** fethedilmeliydi. *"Mısır Türkler'in elinden alındığı zaman, Osmanlılar çöker. Macarlar ve Polonyalılar'ın Türkler'e saldırması teşvik edilmeli, onlar aralarında meşgul iken, Hristiyan devletler Osmanlı ülkelerine hücum edince, onlar mutlaka mağlup olurlar."* denilir.

Leibnitz, XIV. Louis'ye şöyle hitap eder, *"Holanda ile savaşmak için, ancak para ve menfaatle yardımcı bulabilirsin fakat Türkiye ile savaşırsan İspanya, İtalyan prensleri ve Papa, başlıca yardımcıların olur. Mısır'ın fethine muvaffak olduğun takdirde, deniz hakimiyeti, Doğu ticareti, Hristiyanların başkomutanlığı senin elinde olur. Türk saltanatını yıkmazsan bile bu şeref sana yeter."*

Leibnitz'in bütün bunları Fransa Kralı ve Fransızlar için istemesine rağmen, Fransızlar'ın hoşuna gitmedi. Onun için bazı zanlarda bulundular. Meselâ, tarihçi **Sorel** diyor ki: *"Leibnitz'in bundan maksadı Fransa'yı dinden uzaklaştırmaktı. XIV. Louis'ye Mısır'ın fethi işini süslü göstermesi de onu Alman harbinden alıkoymak içindir."*

Leibnitz, harp meselesini ortaya koydu fakat, **Osmanlı Devleti**'nin yıkılmasından sonra elde edilen yerlerin ve malların paylaşılması meselesini ihmal etti. O, **Mısır**'ın **Fransa**'ya verilmesinden başka bir şey söylemedi. Belki de geri kalan yerlerin **Avusturya- Macaristan** ve **Polonya**'nın olmasını gizliyordu.

XIV. Louis'nin filozof **Leibnitz**'in görüşlerine verdiği cevaba gelince, denilebilir ki onun cevabı "kutsal harplerin zamanı geçti" şeklindedir.

Fakat gariptir ki, bu tarihten 13 yıl sonra bizzat **XIV. Louis** fikir değiştirerek, **Türkiye**'nin paylaşılması konusunu düşündü. **Leibnitz**'in fikrine uygun olarak **Mısır**'ın **Fransa**'ya verilmesi sonucuna vardı. (1686)²⁵

²⁵ T. G. Djuvara, *Türkiye'yi Parçalamak İçin Yüz Plân*, Damla Yay. İstanbul 1970, s.105-107.

—III—

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE ALMANLAR

Arşiv Belgelerine Göre Almanlar

Colmar Von Der Goltz

Von Der Goltz'tan Sonra

Türkiye'de Faaliyetler

Gizli Protokol

Kararın Değerlendirilmesi

Alman Emperyalizmi

Almanlar Kafkasya'yı Koruyorlar

Albay W. Walther Nikolay

Avrupa İstihbaratının Kısa Gelişim Tarihi

W. Nikolay'ın Kitabında Türkiye

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE ALMANLAR

Rumî takvimle 8 Mart 1306 (29 Mart 1890) Perşembe günü, zamanın Hariciye Nezareti müsteşarı **Artin (Dadyan) Paşa**, konağında bir misafir bekliyordu.

Birkaç gün önce konağa davet edilmiş olan bu zat, ünlü Fransız edebiyatçısı ve politika yazarı **Theodor Cahu** idi.

Cahu, **Osmanlı Devleti**'nin iç ve dış emniyetini ilgilendiren son derece önemli birtakım gizli belgeler elde ettiğini, **Sultan II. Abdülhamid**'e yakınlığı ile tanınan **Artin Paşa** vasıtasıyla, daha önce Saray'a bildirmiş bulunuyordu. Hükümdar, mutemed adamı olan Hariciye Müsteşarına belgeleri bizzat görmesini ve **Cahu**'den bu hususta daha geniş bilgiler almaya çalışmasını tavsiye etmişti. İşte, ünlü Fransız yazarı bu sebeple konağa çağırılmıştı.

Davet edildiği günün saat beşinde konağa gelen **Cahu**, elinde bulunan gizli belgelerden ancak üç tanesinin **Artin Paşa**'ya vermiş; bunları nasıl elde ettiğini de etraflıca anlatmıştır.

Müsteşar'ın **Cahu**'den aldığı belgeler, o tarihte Osmanlı Ordusunu ıslâh etmek görevi ile **İstanbul**'da bulunan Alman Askerî Heyetinin şefi ve aynı zamanda Osmanlı Genelkurmayının İkinci Başkanı olan **von der Goltz Paşa**'nın şifreli mektuplarının çözümlenmiş suretleri idi. Bu mektuplardan biri, **Alman Başvekili Prens Bismark**'a, diğer ikisi de **Alman Genelkurmay Başkanı General Waldersee**'ye hitaben yazılmıştı.

Artin Paşa, **Cahu**'den aldığı belgeleri, onunla yaptığı mülâkatın sonuçlarını anlatan bir yazıya ilâştirerek, Efendisi **Sultan II. Abdülhamid**'e takdim etmiştir.²⁶

1) **Theodor Cahu**: (1853-1928) Fransız edebiyatçısı. Süvari subayı iken edebiyat ve politika ile uğraşmak üzere ordudan ayrıldı. Çok sayıda roman, hikâye ve tarih kitapları yazmıştır. İlk eseri, *Nos Farces a Saumur* (Saumur'daki Müzipliklerimiz) 1881'de yayınlandı. Son eseri, 1911'de yayınlanan *Homme aus Papillons* (Kelebekli adam)'dır. Eserleri 60 ciltten fazladır. Çok defa **Theo Critt** takma adını kullanırdı.

2) **Baron von der Goltz**: (1843-1916) Ünlü Alman generali, harp tarihi ve askerlik konuları yazarı. Osmanlı ordularını ıslâh etmek ve yeniden düzenlemek maksadıyla 1883'te **Türkiye**'ye gelen Alman Askerî Heyetinin şefi ve Osmanlı Genelkurmayının İkinci Başkanı idi. Bu görevi 1895'te sona ererek **Almanya**'ya döndü. **Birinci Dünya Savaşı** sırasında tekrar **Türkiye**'ye gelmiş, 1'inci ve 6'ncı Osmanlı Ordularına kumanda etmiştir.

3) **Alfred von Waldersee**: (1832 -1904) Alman Feldmareşali. **Çin**'de 1900 yılında yabancılara karşı çıkan isyanı bastırmak üzere gönderilen Milletlerarası Ordu'ya kumanda etmiştir.

²⁶ Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 12, s.34.

BELGE 1

Belgenin Bugünkü Dille İfadesi

Bugün **"Theodor Cahu"** saat beşte bendenizin evine geldi. Yaptığım sorguların neticesi olarak şunları söyledi:

Bundan bir yıl önce **General "Bulanje"**ın özel kaleminde memur bulunan **Yüzbaşı "Bujak"** adındaki subay, sonradan başkalarına hizmet etmek üzere **General "Bulanje"**dan ayrılır. Fakat **Yüzbaşı Bujak**; **General Bulanje**'ın taraftarı olan Cahu'nün elinde kendisinin mahvına sebep olabilecek bazı evrakın bulunduğunu pek iyi bildiğinden, bu evrakı geri vermesini **Cahu**'den rica eder. **Cahu** de, **Yüzbaşı Bujak**'ın eline geçmiş olan Alman elçilerine mahsus özel şifrenin suretini ister ve alır, ancak o şartla **Yüzbaşının** aleyhinde olan zararlı evrakı yok ederek ortadan kaldırır.

Bu suretle **Theodor Cahu**, bahsi geçen şifre anahtarını ele geçirdiği anda, o anahtarla şifre olunan **Berlin** gizli evrakını **Paris**'teki Alman elçisine götürüp getiren postacıyı, ve yine **İstanbul**'daki Alman elçiliğinden bir memuru **General Bulanje** taraftarlarının paralarıyla elde eder ve böylece birkaç hususî yazının suretlerini almayı başarır.

Bu kabilden olarak, ilişkide yüce huzurlarınıza sunulan, **Goltz Paşa** kullarının mektuplarının halledilmiş suretlerini eline geçirebilmiştir.

Bahsi geçen yazılardan bir kısmı, askerî hususlar dair olup o kadar ehemmiyeti olmadığından bunların yalnız suretlerini almış, diğerleri büyük devletin politikasına ait ve fevkalâde ehemmiyeti

haiz olduğundan, bunların fotokopisini aldirmış ve bu kopyaları da **İstanbul**'a getirmiştir. Her ne vakit emir ve ferman buyurulursa, sözlerinin doğruluğunu ispat etmek için, bu fotokopileri de yüce huzurlarınıza sunmaya hazırdır.

Yine Zat-ı şahaneleri arzu buyurdıkları takdirde, **İstanbul** ve **Paris** Alman elçiliklerine mahsus olan özel şifre anahtarının suretini **Paris**'ten bu tarafa gönderilebileceğini ve buradaki Alman elçiliği memurunun da adını, izin aldıktan sonra bildireceğini söyledi.

İşbu sözlerin ve açıklamaların ne derece ehemmiyetli olduğunu, asılsız çıktığı takdirde kendi hakkında pek büyük zararların doğacağını tekrar ve ısrarla **Cahu**'ye anlattım. Her defasında yeminle, doğru olduğunu, hatta bunun kontrolü için ispata yarayan evrakı da vermeye hazır olduğunu söyledi.

Bu ifadeler, Yüce Padişahımız Efendimiz Hazretlerince kabule değer görüldüğü takdirde kendisinin tabiatıyla ihsan-ı şahanelerine nail olacağı ümidinde bulunduğunu ima etti.

Cahu'nün sözleri, şayet doğru ise, âdeta **İngiltere**'nin eski elçisi habis ve mel'un "**Alyot**"un iğrenç hareketlerinin diğer bir örneği sayılabilir.

Allahu Teâlâ, her an Yüce Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin düşmanlarını mahvetsin. Âmin...

Theodor Cahu, önümüzdeki Pazartesi akşamı behemahal **Paris**'e dönmeye mecbur olduğunu söylüyor. Arz ederim.

8 Mart 1306, (20 Mart 1889.)

Kulları Artin

BELGE 2

Belgenin Bugünkü Dille İfadesi

Goltz Paşa kulları tarafından 8 Ekim 1889 tarihiyle **General Waldersee**'ye yazılan mektubun tercümesidir:

“Son defa tanzim ettiğim yazıya dair olan tamamlayıcı tafsilatı, aşağıda görüleceği üzere, sunarım, söyle ki:

Kara kuvvetlerinin halihazırdaki düzenine göre, Redif askerleri 24 Tümen, yani 384 taburdan ibarettir. Her taburun 800 kişiden ibaret olduğu hesap edilirse, redif askerlerinin miktarı 307.000 kişiyi bulur.

Defterde kayıtlı olan Redif askeri 500.000 kadar ise de bu miktar gerçek değildir. Bununla beraber savaş halinde bir eksikimiz çıkarsa asker değil, belki intizam, para ve subay bakımından noksanımız olacaktır.

Yalnız **İstanbul**'da bulunan asker savaşa girmeye hazırdır. Diğerlerinin savaşa hazırlanması uzun zamana bağlıdır. Bilhassa asker seferber hale konulursa 568 tabur, 432 süvari bölüğü, 252 batarya, 72 istihkâm ve sanayi bölümünü donatmak gerekecektir.

Avrupa kıtasında bulunan üç ordunun seferber hale konması nisbeten kolaydır. Bu seçkin askeri **Edirne**'ye sevk edebilmek için daima gayret ediyorsam da, ekseriya **Gazi Osman Paşa Hazretleri** ile bu hususta fikren anlaşmazlığa düşmekteyim. Paşanın Hükümdar Hazretlerinin üzerindeki nüfuzunu gidermeye çalışmakta isek de başaramıyo-

ruz. Bu askerin **Edirne**'ye seyki ve **Asya** cihetinde bulunan en seçkin askerin de **İstanbul**'a getirilmesi elzem olduğu görüş ve fikrindeyim. Zira **Fransa** ile savaş çıktığı takdirde, **Bulgaristan**'da askerî harekâta girişebileceğimiz gibi, **İstanbul**'u da Ruslar tarafından gelecek bir saldırıya karşı koyabilecek duruma getirmeliyiz.

Öte yandan bu askerler üzerinde doğrudan doğruya nüfuzumuzu kullanmak suretiyle Osmanlı Ordularının idaresini, evvelkinden ziyade ve artık elimizden bir daha geri alınamayacak biçimde ele geçirebileceğiz.

Recep Paşa Hazretlerinden aldığım mühim tafsilatı ekli olarak sunuyorum. Asıl şurası dikkate değer ki, alet, edevat ve silâhlarımızla, erzak, cep hane ve atlarımız yetersizdir. Bu yetersizlik, **Osmanlı Devleti**'ne pek tehlikeli bir hal teşkil etmekte ve bir yabancı müdühalesi olmadıkça şu halin giderilmesi de imkânsız görülmektedir.

Padişah Hazretleri, her türlü anlaşmaya meyyal ve istidatli bulunduklarından, böyle bir müdahaleyi kabul buyuracaklardır. **Bâb-ı Âlî** (Sadaret-Başbakanlık) **Ermenistan** kıtasının yakında ve tamamıyla **Rusya**'ya katılacağını anlamıştır.

Fikrime göre, gelecekteki savaşın yegâne hedefi **Erzurum** olacaktır. Zira **Rusya**'nın askerini âdeta leğen biçimindeki Van Gölü'ne ulaştırmak için ciddî bir askerî harekâta girişeceğini sanmam. Van Gölü'ne ancak ikinci derecede önemi olan asker gönderilip, başlıca tümenler ise behemehal **Erzurum**'u tehditle görevlendirilecektir. **Karadeniz**'den "Ağrı" dağına kadar uzayan Osmanlı-Rus sınırı, bir dik açının kaidesi demek olup, bu kaide yoluyla hem

Erzurum'a gidilir, hem de **Erzurum'un** denizle olan haberleşme yolu tehdit olunabilir.

Trabzon üzerine hareket edecek olan Rus askeri, **Batum** ile **Artvin'den Erzurum** üzerine yürüyecek olan Rus askeri de **Oltu, Kars** ve **Erivan'dan** hareket edeceklerdir. Bu takdirde **Batum** şehri çok büyük bir önem kazanacaktır. Tecavüz kaidesi-nin hattı, **Kars** ile **Erivan'dan** başlayan ve **Hasan-kale'de** sona eren hattır.

Erzurum'un savunma hatlarına dair bilgi istenmemiş olduğundan, bu konuda bir şey arz etmedim.

Şurasını söyleyeyim ki savaş çıktığı takdirde **Al-manya, Rusya'nın Asya'da** askerî harekâta giriş-mesine karşı koymamalıdır. Zira bu suretle **Avru-pa'da** daha ziyade hareket serbestliğine sahip olabili-riz.

Tarafınızdan arzu buyurulduğu takdirde, bu me-seleden tekrar bahsedeceğim. Zira bunun önemini belirtmek bence çok gereklidir.

Bu hallerin beyanı, size saygılar sunmaya vesile sayıldı."

8 Ekim 1889.

İmza: G. X.

BELGE 3

Belgenin Bugünkü Dille İfadesi

Goltz Paşa kulları tarafından 16 Ekim 1889 ta-rihiyle **General Waldersee'ye** yazılan diğer mek-tubun tercüme edilmiş suretidir:

Gizli Ordular 103

“Size bundan evvel sunduğum yazıya ek olmak üzere, Osmanlı Avrupasının savunma durumunu özet olarak arz ederim.

Osmanlı Avrupası, aşağıda açıklanacağı üzere, iki suretle savunulabilir.

Birincisi, **İstanbul**’u korumak için gerekli tedbirlerin alınması, ikincisi de **Başkent**ten uzak olan sınır hatları üzerindeki köylerin muhafazası için bazı savunma merkezlerinin teşkili ve hazırlanması.

Meriç vadisi, ne **Priştine**, ne **Üsküp** ve ne de **Selânik**’ten savunulabilir. **Osmanlı Devleti Avusturya-Macaristan** askerinin bu bölgelere saldırısını önlemek işini bir başka devlete bırakmak zorunluğundadır.

Bununla beraber **Selânik** ile **Üsküp** ve **Vranya** arasında uzanmış olan hat, **Makedonya**, **Arnavutluk** ve eski **Sırbistan** aleyhinde girişilecek askerî harekâtın dayanak noktası **Üsküp**, daha doğrusu **Kumanova**’dır. **Möz** (Meuse) ovasının savunmak için bundan daha önemli bir nokta olamaz.

Bu gerçek tehlikeden uzun uzadıya bah etmek sizin şurasını belirtmeliyim ki, Osmanlı Donanması tamamıyla değerden yoksundur. **Karadeniz Boğazı** ile **Çanakkale**’den **İstanbul**’a gelişi önlemek için inşa olunan istihkâmlar da yetersizdir. Bu istihkâmlar, bir düşman donanmasına 24 saat bile dayanamazlar. Bu tesisler onarılmadıkları gibi, donanımı da eksiktir:

Karaya gelince; **İstanbul** çevresi, **Karasu** ile tayin olunan **Çatalca** hattıyla korunmaktadır. **Çatalca** bölgesi bir taraftan **Marmara** Denizindeki **Küçükçekmece** körfezine, diğer taraftan da **Ter-**

kos gölü üzerine dayanmaktadır. Beyker ile Bel-lüm Paşalar tarafından tahkim edilmiş olan bu hat, bugün terk edilmiş bir haldedir.

Bu duruma göre, bugün için yapılması gerekli şeyler şunlardır:

Önce **İstanbul**'un deniz cihetini torpidolar ve denizaltı savaş edevatıyla savunmak sonra da Kavakların iki kıyısında, biri **Rumeli**, diğeri **Anadolu** taraflarında olmak üzere kubbeler ve büyük toplarla donanmış bazı bataryalar inşası da gereklidir. **Çanakkale**'de bir küçük filonun toplanması ve bu fi-loya erzak ve cephane yetiştirilebilmesi için **Büyük-dere** küçük körfezinin gözetilmesi gereklidir, **Kavak geçidi**, bu maksatla seçilebilir.

Bona, Tarabya, İskele, Mağura ve Sultaniye Kalesi adındaki bölgelerde halihazırdaki inşaatlarda, yeni usûllere uygun istihkâmlar yapılması çok önemlidir.

Kara ciheti için bundan önce sunduğum yazıya dayanırım, bu yazı bizzat keşif ve muayene ettiğim mükemmel tafsîlâtı havidir.

Almanya'ya gönderilecek olan Osmanlı subayları; Haşmetli İmparator Hazretlerine son derece sadık görünen kişilerden mi, yoksa düşüncelerimize katılmaya eğilimli ve her bakımdan bize yardıma hazır olan subaylar arasından mı seçilecektir? Bu hususta bendenize talimat gönderilmesini rica ederim.

Halin beyanı, size saygılar sunmaya vesile sayıldı."

16 Ekim 1889.

İmza: **G. X.**

Gizli Ordular 105

BELGE 4

Belgenin Bugünkü Dille İfadesi

Goltz Paşa tarafından 19 Ocak 1889 tarihiyle **Prens Bismark**'a yazılan bir kıta şifre mektubun halli tercümesidir:

“1/13 tarihiyle **Zat-ı âlî**lerinden aldığım gizli yazının cevabıdır:

Osmanlı Saltanatının, esas politikası bakımından durumunu açıklamakla övünç duyarım. Şöyle ki: Bundan önce **Osmanlı Devleti**'nin askerî durumuna dair yazılarımla **General Waldersee**'ye gerekli bilgileri vermiştim. Binaenaleyh halihazırın tesviyesinde acele edilmesi lüzumu şüphe götürmez. Zira **Rusya** ve **Fransa** Elçileri Padişah Hazretlerini Alman devletine gücendirmek için türlü entrikalar çevirmektedirler. Bununla beraber, Padişah her an pek ziyade tereddütlü; vakit, hatta dakikanın etkisi altında yaşadıkları açıkça görüldüğünden, kendileri zorlanmadıkça kesin bir karar alamayacakları inancındayım. **Zat-ı Devletlerinin** mektubuna göre, İşte bu zorlamanın yapılması gerekiyor. Bunun da uygulanması kabildir sanıyorum. **Zat-ı âlî**lerini dahi temin edebilirim ki, halen **İstanbul**'da bulunan askerler arasında bir hoşnutsuzluğu teşvik edecek güçteyiz. Bundan başka zaten mavzer tüfekleri işinde bize pek çok yararlı hizmetleri bulunan (R), (M) ve (H) Paşalar tarafından çeşitli yardımlar göreceğimizden şüphe edilemez. Bu paşaları siz de tanırırsınız; emirleriniz üzerine şimdiye değin kararlaştırılan paraları kendilerine iki defa vermiş olduğumu biliyorsunuz. İşte bu ödemeler

106 Gizli Ordular

tekrarlandığı takdirde, yukarıda adlarını açıkladığım kişilerin geniş ve önemli yardımlarını göreceğimize eminim.

Öte yandan Topçu ve Piyade Müdürleri de boş durmuyorlar. Bir geçit resmi gününde asker arasında bazı isyan hareketlerinin patlak vermesini sağladıktan hemen sonra, bunları bastırmak için müdahale ederim. O sırada, isyan hareketinden beherme hal pek fazla müteessir olacak ve dostlarımızın ihtarları üzerine, korkunç bir ihtilâlin baş göstereceği inancına saplanacak olan Padişah Hazretlerini, kendileri hakkında yalnız Alman devletinin faydalı olabileceğine ve onu koruyabilecek güçte olduğuna inandırırım.

Şurasını da sözlerime ekleyeyim ki, Padişah Hazretleri tarafından bir ittifaka olumlu karar elde edebildiğimiz takdirde, Rus devleti bunun farkına varıp da alacağı olan harp tazminatının hemen ödemesini iler sürerse, buna karşı bizim de lüzumlu tedbirlerin alınmasına teşebbüs etmemiz gerekecektir.

Zat-ı âlîlerinin emir ve istekleri üzerine bu yazılarımda yalnız icra olunacak plânı açıklamakla yetindim. Bunu uygulamak için bana birkaç hafta yeter. Zannıma göre çıkarlarımıza en uygun olan bu tasarımlar, Zat-ı âlîlerince de onaylanırsa, plânın uygulanması ile ilgili gayet mükemmel ve açık tafsîlât derhal sunulacaktır.

Birçok general bizim dostumuzdur. Muntazam surette kendilerine tahsis olunan paraları almaktadırlar ve istediğimiz zaman bize yardım etmeye hazır bulunacaklardır.”²⁷

İmza: G. X.

²⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Evrakı, Asaf Tugay Arşivi.

COLMAR VON DER GOLTZ

Keehler'in ölümünden sonra Padişah, **Colmar von der Goltz**'u olağanüstü yetkilerle Alman reform gurubunun başına getirdi. Bilgili bir asker olmasına rağmen, Alman Genelkurmayında pek sevilmeyen **Goltz**, bu görevi kabul etti.

Goltz'un çalışması **Türkiye**'de önemli engellerle karşılaştı. Yabancı bir uzmana ne kadar yüksek rütbe ve ünvanlar verilse de güven tam değildi. Bununla beraber **Goltz** özellikle genç subayların eğitiminde etkin rol oynadı. 12 yıllık ilk çalışma döneminde, Harbiye mektebinde ders kitabı olarak okunmak üzere, 4000 sayfadan fazla Türkçe broşür ve ders kitabı yayınladı. Özellikle eğitim gören genç subaylar ve subay adaylarını etkilemeyi bildiğinden, bu gruplarda Alman hayranlığı yarattı. Kasım 1895'te **Almanya**'ya dönene kadar kontratı üç kere uzatıldı. **Von der Goltz Paşa** 1908 Devriminden sonra tekrar çağrılacaktır. Alman yetkililerinin de dediği gibi "Osmanlı ordusunun durumu hakkında Alman askerî makamlarına günü gününe bilgi vermekten çekinmeyen bir reformcu idi." **Von der Goltz Paşa** ordudaki görevini politik oyunlar içinde kullanan bir müşavir idi. **Goltz**'un büyük devletler arasındaki denge politikasına oynayan Padişahı, kesinlikle Alman tarafına çekmek için bazı ilginç girişimlerde bulunduğu görülüyor. 16 Ekim 1899'da **Waldersee**'ye yazdığı ve ele geçirilerek Türkçeye çevrildiği anlaşılan mektubundaki ifade **Sultan II. Abdülhamid**'i çileden çıkarmak için yeterliydi. Sultan bu adamı dış dünyaya gösteriş yapmak için tutuyor ve tabii ki yakından izletip girişimlerini en-

gelletiyordu. Goltz mektubunda “**Rusya ve Fransa Alman İmparatorluğu** aleyhine Padişahı kışkırtıyorlar. Padişah ise kararsızlık içindedir” diye durumu özetliyordu. Mektubun bir başka yerinde bir ayaklanma tertip ederek Sultan’a bu konuda baskı yapmak için şu önerilerde bulunuyordu. “Ben işin mümkün olduğuna inanıyorum ve Alteslerini temin edebilirim ki, **İstanbul**’da bulunan askerî kıtalar arasında hoşnutsuzluğu tahrik edebilecek durumdayız. Sadece bununla kalmayıp, evvelce mavzer tüfekleri işinde bize çok faydalı olan **R. Paşa**’dan ve sonra **M. Paşa** ve **H. Paşa**’dan müeessir şekilde yardım görebiliriz. Altesleri bu adamları tanıyorlar ve kamulaştırılan mülklerinin meblâğını, emirleri geregince kendilerine iki kere ödemiş olduğumu da biliyorlar. İrsalatın (gönderilecek para) yenilenmesi kâfi gelecektir ve bu usul sayesinde Alteslerine adlarını biraz önce hatırlattığım zevatın kesin ve çok önemli yardımlarının sağlanacağından eminim. Topçu ve piyade kuvvet kumadannları da kendi sahalarında hareketsiz kalmayacaklardır. Bir resmi geçit günü askerî kıtalar arasında herhangi bir isyan hareketini kışkırttığımız anda, yatıştırmak için derhal müdahale edeceğim ve dostlarımız tarafından tesir ve telkin altında bırakılacak olan padişaha böyle ciddî bir isyan karşısında ancak Alman hükümetinin faydalı ve kendilerini korumaya muktedir tek devlet olduğunu göstererek durumdan faydalanır ve Padişah’tan bir ittifaka muvafakatlerini elde etmeyi başarırsam böyle bir halden şüphelenecek **Rusya**’nın alacaklarının derhal ödenmesini talep etme ihtimalini de derpiş eylemek lüzumunu, Alteslerine açıklamaya mecbur olduğumu bildirir-

rim. Bu hareketi birkaç haftada uygulayabilirim. Buna müteallik kat'i teferruattı size derhal göndereceğim. Birçok general bizim dostumuzdur ve kararlaştırılan parayı muntazam almaktadırlar. Bize yardıma hazırdırlar.”

Goltz'un bu gibi girişimleri görünüşte başarısızlıkla sonuçlanmış veya **Berlin**'den iltifat görmemişse de Osmanlı ordusunun eğitimi, stratejisi ve donatımı itibarıyla Alman Genelkurmayıyla gittikçe bütünleşmesinde onun rolü büyük olmuştur.

Faal, çalışkan ve zeki bir askerî uzman ve siyasî istihbaratçıydı, o kadar ki, yerine getirdiği işlevin devamı için, o ayrılır ayrılmaz Alman büyükelçiliğinde harbiye ve bahriye ataşelikleri kurulması gerekti.

Reformcuların içinde Osmanlı ordusunu en iyi tanımayı başaran ve Osmanlı komutanlarını etkileyebilen tek kimse olduğu anlaşıyor. **Goltz Paşa**'nın kaleme aldığı sayısız ıslâhat raporları uygulamaya konduğunda daima önemli silâh siparişleri ile sonuçlanıyordu. Geldiğinin dördüncü yılında kaleme aldığı bu tip raporlardan birinde, gene **Boğaziçi** ve **Çanakkale**'deki istihkâm ve bataryaların onarılıp yeni toplarla donatılmasını öneriyordu. Pek tabii bu toplar **Krupp**'a ısmarlanacaktı. 1882 yılında **Krupp**'a 1.206.987 lira değerinde top ısmarlanmasının nedeni **von der Goltz Paşa**'nın ısrarı idi.²⁸

Goltz'un, ıslâh heyeti başkanlığı süresince yaptığı faaliyetler ve giriştiği ilişkilerden **Almanya** hesabına dört görevi üstlendiği gözlenmektedir:

1- Genç subaylara Alman hayranlığı aşılama,

²⁸1. Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kaynak Yay. İstanbul 1983, s.78-79.

2- Osmanlılar'ın Alman silâhlarını satın almalarını sağlamak,

3- Sultan ve İdareyi **Almanya**'nın safında tutmak,

4- İstihbarat.

Goltz'a seferberlik harekât plânları hazırlamak, harita almak gibi görevler verilmesine rağmen, onun asıl faaliyet alanı harp okullarını bir düzene koymak olmuştur. Okullarla ilgili görev, **Almanya**'ya bulunmaz bir fırsat veriyordu. Gelecek için hesaplar yapan **Goltz**, **Türkiye**'de **Almanya**'nın etkinliğini sağlayacak, Alman doğu politikasının işine yarayacak genç subaylarla sıkı ilişkiler içerisinde bulunuyor, onların saygısını kazanmaya çalışıyordu. **Von der Goltz**, sadece yaşlı subaylarla değil, özellikle genç subay gruplarıyla sıkı ilişki kurmanın gerekliliğini anlamıştı. Nitekim daha sonraları, 1908-1909 yıllarındaki “**Jöntürk Devrimi**” sırasında Alman nüfuzu bir anda yeniden sağlanınca, bu subay grupları istilâcı doğu politikası için kullanılabilecekti. **Von der Goltz**, **Sultan II. Abdülhamid**'in sırlarını kurnazca öğreniyor ve çoğunlukla en önemli siyasal konular üzerinde olan bu gizli bilgileri ve askerî sırları Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay'a aktarıyordu.

Askerî Heyet Başkanı olarak **Goltz**'un Alman menfaatleri uğrunda en önemli rollerinden biri de **Türkiye**'yi Alman silâh sanayiinin kârlı bir pazarı haline getirmek oldu: “Silâh siparişlerinin verilmesinde **Goltz**'un etkisi çok büyüktü. Alman silâh endüstrisi, yalnız onun kişisel ilişkilerinde ve silâh temini konusunda Padişah'a danışmanlık eden komisyonlardaki etkisinden yararlanmıyordu. Aynı

zamanda, **Goltz** tarafından yönetilen bu reform kordordusunu sayısını iki katına çıkarmış olduğundan tabii harp malzemesi ihtiyacı da iki katına çıkmış bulunuyordu. Bunun için gerekli siparişleri Alman endüstrisine yöneltmenin usûlünü de **Goltz** biliyordu. **Askerî Ataşe Morgen**'in hesabına göre 1885-1895 yılları arasında Askerî Heyet, tutarı yüz milyon franktan az olmayan harp malzemesinin (torpidobotlar, sahra ve kıyı topları, tüfek, piyade ve topçu cephaneleri) **Almanya**'ya siparişini sağlamıştı. Bu siparişlerden en çok yararlananlar her çapta topları ve bunların cephanelerini sevkederek **Krupp**, tüfekleri ve cephaneleri yapan **Loewe** ve **Mousser**, Türk Filosunu torpidobotlarla donatan **Schichau Tersanesi**'ydi." **Goltz**'un, **Loewe** firmasına silâh siparişinde yardımları o derece ileri olmuştu ki, firma bu yardımların karşılığı ona hisse senedi vererek firmaya ortak etmek istemişti. Sonra, **Goltz**, Bağdad Demiryolu imtiyazının Almanlar'a verilmesi uğrunda da var gücüyle çalışıyordu.

Alman subayları, **Türkiye**'de çeşitli nedenlerle başarısız olmalarına ve bunun tabii bir sonucu ülkelerine dönmeleri gerekmesine rağmen, sırf silâh ticareti ve ekonomik çıkarları ön plânda tuttıkları için **Türkiye**'de kalmaya devam ediyorlardı. Başarısız veya kendilerine başarı şansı tanınmayan bazı subayların geri dönme istekleri, "Alman hükümeti, kendi subaylarının Osmanlı ordusundaki görevlerini sürdürmelerini silâh ticaretinin devamı bakımından lüzumlu görmüş" ve reddetmişti.

Sultan ile **von der Goltz** arasındaki gerginlik, daha 1897 yılında iyice ortaya çıkmıştı. **II. Abdülhamid**'in casusu ünlü İngiliz bilgini **Vambery**'nin

bu tarihteki mektuplarında **Goltz**'un "Yıldız'a karşı olduğundan" bahsediliyordu. Bu sırada Almanlar, Bağdad Demiryolu Projesinin, **Bağdad** ve **Basra**'ya kadar uzatılmasını söz konusu etmeye başlamışlardı. Sultan'ın diğer büyük devletlerin tesiriyle bu teklifi savsaklamaya yönelik olması düşünülebilir. Kaiser'in 1898'de ikinci kez **II. Abdülhamid**'in ayağına kadar gelmesi, Sultan'ı yola getirmek için Alman Askerî Heyetinin bir askerhi isyan plânı bu sebepten düşünülmüş olabilir. **II. Abdülhamid**, Alman isteklerini kabul etmiş olacak ki, "askerî isyan plânı" **Berlin**'de itibar görmemiştir. Kaiser'in "ziyareti" her şeyi halletmişti.

"**Goltz dönemi**"nde, Alman Askerî Heyetinin **Türkiye**'deki Alman menfaatlerinin korunması uğrunda pek başarılı olmasına rağmen, Osmanlı Ordusunun ıslâhında pek mesafe alamadığı gözlenmiştir. Başarısızlık sebepleri arasında, Almanlar ve Türkler'den kaynaklanan sebepler üzerinde durulmuştur.

Bu konuda **von der Goltz**, kendilerini tenkid ederken, Alman subaylarının yabancı ülkelerde bir şeyler yapmak için yaratılmış olmadıklarından, ne öğrenirlerse hepsinin **Almanya**'daki durumun kopyasını teşkil ettiğinden ve **Türkiye**'nin özel şartlarına intibak gösteremediklerinden bahseder. Ayrıca, Alman subaylarının "Türkçeyi bilmemeleri, **Türkiye**'yi tanımamaları ve tanımamakta ısrar edişleri, onların başarısızlık ve sevimsizliklerinin en önemli nedenlerindendir. Bu subayların yüksek maaş alıp, devamlı zam istemeleri de Türk meslekdaşlarını çileden çıkarmıştır."²⁹

²⁹ S. Kocabaş, *Almanlar*, s.55-58.

VON DER GOLTZ'DAN SONRA TÜRKİYEDEKİ FAALİYETLER

Alman Dışişleri Politik Arşivine göre:

1 Kasım 1895'te **von der Goltz**'un **Almanya**'ya dönmesinden sonra, Alman büyükelçisi, Osmanlı ordusunun durumu hakkında gerçek haberlerin alınması konusunda istihbarat boşluğu doğduğunu belirterek dikkati çekmiştir. Türk ordusu hakkında her an bilgi edinme, Alman yüksek komuta heyeti için büyük değer taşıdığından, diğer büyük devletlerin sahip olduğu gibi **İstanbul**'a özel bir askerî ataşe gönderilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Böylece **von der Goltz**'un **Türkiye**'deki mirasının korunması Alman askerî ataşelerine kaldı. **Von Morgen, von Strempel, von Leupzig, von Losow** gibi askerî ataşeler ve deniz ataşesi **Humann**, yalnız Türk ordusu hakkında rapor verme görevini yerine getirmekle kalmadılar, aynı zamanda Almanlar'ın elinde bulunan makamların devamını büyük bir gayretle gözettiler, yeni makamlar yaratmaya çalıştılar, Önder kişilerle (özellikle **Strempel** ve **Humann, Enver Paşa** ile) doğrudan doğruya kişisel bağlantı kurdular.³⁰

1898'de **Alman imparatoru II. Wilhelm**'in **Türkiye**'yi ziyareti sırasındaki izlenimlerini aktaran Avusturya Askerî Ataşesi gönderdiği raporunda şöyle diyordu: "...Avusturya Büyükelçisi'ne; İmparator Türk ordusunu iyi bir insan deposu olarak değerlendirdi ve çevresindeki Almanlarla tamamen küçümser bir şekilde, Türk ordusunun eğitimi ve özellikle subayları aleyhinde konuştu..."³¹

³⁰ J. L. Wallach, *a.g.e.*, s. 71.

³¹ J. L. Wallach, *a.g.e.*, s. 77.

Alman Büyükelçisi **von Wangenheim** yazdığı bir raporda Alman subaylarının görevleriyle ilgili olarak şunu söylüyordu.

“...Gelecekte subaylarımızın esas görevi, bugünkünden çok politik nitelik taşıyacak ve nazik, arkadaşça tutumlarıyla, Türk ordusunda mevcut Alman sempatisini sürdürmek ve derinleştirmekten ibaret olacaktır...”³²

1914 yılının ilk yarısında, yeni gelen bir Alman askerî heyeti **Balkan Harbi**’nden sonra Osmanlı Ordusunun tamamen çöküp yardım istediği ve her türlü şartı kabul edecek durumda bulunduğu bir sırada kurulmuştu.

Liman von Sanders ile imzalanan anlaşma neredeyse bütün ordu teşkilâtını Almanlar’ın eline bırakıyor ve Heyet Başkanı’nın bütün askerî işlere karışmasına müsaade ediyordu. Böylece gerçekte, Alman **Binbaşı Franz Endres**’in “Askerî himaye” dediği ya da **Türkiye**’nin “Mısırlılaştırılması” denilen –1882’den sonra İngilizler’in **Mısır**’daki egemenliklerine benzeyen– husus sağlanmış oluyordu. Bu husus er geç milliyetçi Türkler’in karşı koymasına neden olacaktı.³³

Ağustos 1915’te **Almanya** ve **Avusturya** İmparatorlarının Padişah’tan **Kudüs**’teki kiliseyi rica etmelerinin ve onu Papa’ya hediye etmelerini öneren **Alman Milletvekili Erzberger**’in tahriki ve **Hazret-i Davud**’un **Kudüs**’teki mezarının bütün tesisleriyle elde edilmesini öngören diğer bir öneri, Almanlar’ın Filistindeki niyetleri hakkında Türkler’de güvensizlik yarattı.

³² *J. L. Wallach, a.g.e., s.98.*

³³ *J. L. Wallach, a.g.e., s.118.*

Cemal Paşa ile de sürtüşmeler oldu. **Von Kress**'in Filistinli Almanlar'ın çıkarlarını temsil hakkını **Cemal Paşa** reddetti. **Kress**'in karargâhına, yâni bir Türk komuta katına papaz verilmesini de uygun bulmuyordu. Bir başka fırsatta da **von Kress** ile Askerî Heyet arasındâki telgraf haberleşmesini kontrol edilebilmesi için askerî heyetin şifre anahtarlarını istedi.³⁴

1917 Temmuzunda **Falkenhayn**, Türkler'i hafife alan eleştirilerde bulunmuştur. Bütün söylediklerinin derhal Türkler'in kulağına gittiğini dşnmenden onların çıkarıcı olduklarını ve para ile satın alınabildiklerini söylerdi. Nihayet, **7'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal**'le bozuştı ve **Mustafa Kemal** istifa etti. Şubat 1918 başlarında **Enver Paşa**, **General von Lossow**'a, **Falkenhayn**'e Türk generali dayandıramadığından şikâyet etti.³⁵

Gittikçe kötüleşen durumla birlikte Türk ve Alman subayları arasındaki ilişkiler de kötüleşiyordu. 1915 sonunda yüksek rütbeli bir Türk subayı Avusturya askerî temsilcisine, **Türkiye**'nin şimdiye kadar varlığı için savaştığını ama şimdi Türk hükümeti için asıl sorunun devletin bağımsızlığını korumak olduğunu söylemişti. Subaya göre Alman dostlar devletin bağımsızlığını tehdit ediyorlardı.

Almanlar'ın küstah tutumu Alman Başkomutanlığı Harekât Şubesi müdürü **Wetzell**'in 30 Eylül 1917 tarihli Federal Arşiv'deki 120 no'lu muhtırasındaki nottan çok iyi anlaşılmaktadır. Bu notta, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde açıkça "**Türkiye** bize tâbidir" diyordu.³⁶

³⁴ *J. L. Wallach, a.g.e., s.177.*

³⁵ *J. L. Wallach, a.g.e., s.199.*

³⁶ *J. L. Wallach, a.g.e., s.210.*

Savaş sonunda, Kasım 1918'de Türk-Alman ilişkileri iyice gerginleşti. **General von Seeckt**, gizli olanlar da dahil olmak üzere bütün Türk dosyalarını beraberinde götürmekle suçlandı.

Nihayet, 29 Ocak 1919'da Alman Askerî Heyeti **Liman von Sanders**'in emri altında **İstanbul**'dan vapurla ayrıldılar. Böylece **Türkiye**'deki 84 yıllık Alman varlığı sona ermiş oldu.³⁷

GİZLİ PROTOKOL

Sultan Mehmed Reşad'ın Birinci Dünya savaşında harp yönetimini Alman İmparatoruna bıraktığını bildiren 1917 tarihli, bakanlar kurulunca onaylanan gizli protokolün metni:

İrade-i Seniye

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadaret-i Uzma

Amedi-i Divan-ı Hümayûn

Mahremdir

223

Muharebe cereyan eden sahaları yekcephe addi ve harekât-ı mühimme-i askeriye için karargâh-ı umumîler arasında müzakerat icrası ve harekât-ı harbiyenin umumî sevk ve idaresinin tevhidî ile işbu umumî sevk ve idarenin haşmetlü Almanya İmparatoru Hazretleri tarafından deruhde edilmesi esaslarına müsteniden tanzim ve müttefiklerimiz tarafından kabul olunan merbut varakada muhar-

³⁷ J. L. Wallach, a.g.e., s.229.

rer dokuz maddeden ibaret mukarreratın hükümet-i seniyemizce de kabul ve tatbiki meclis-i vükelâ kararıyla tensip olunmuştur.

Bu irade-i seniye'nin icrasına heyet-i vükelâ memurdur. 3 Muharrem 1335/17 Teşrin-i evvel 1332, (30 Ekim 1916.)

Mehmed Reşad
(Sultan'ın imzası)

Sadrızam Mehmed Said
Şeyhülislâm Musa Kâzım
Harbiye Nazırı ve Bahriye Nazırı vekili Enver
Dahiliye Nazırı ve Maliye Nazırı vekili Talât
Hariciye Nazırı ve Adliye Nazırı vekili Halil
Şurâ-yı Devlet Reisi ve Evkaf-ı Hümâyun Nazırı
vekili Halil
Nafîa Nazırı Ali Münif
Maarif Nazırı ve Posta, Telgraf, Telefon Nazırı
vekili Haşım
Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Nesimî

(2. Ek belge: protokol maddeleri)

Bâb-ı Âlî Meclis-i Mahsus

Düvel-i Merkeziye ile Müttefiklerinin umumî sevk ve idaresinin tevhidini hakkında mukarrerat:

1- Bulgaristan-Almanya-Avusturya ve Macaristan-Türkiye harekât-ı müşterek-i müstakbelesinin vahdet-i sevk ve idaresini temin maksadı ile Almanya İmparatoru Hazretleri Düvel-i Merkeziye ile müttefiklerinin harekât-ı harbiyesinin umumî sevk ve idaresini deruhde eyler.

118 Gizli Ordular

2- Düvel-i müttefike hükümdarının kuvâ-yı harbiyeleri üzerindeki hukuk-ı hükümrânîleri madde-i sabıkada ki karardan dolayı hiçbir suretle haleldar olamaz.

3- Umumî sevk ve idare, harekât-ı harbiyenin kuvâ-yı müttefike ve vaziyet-i umumiyesine tevfikân suret-i umumiyede tevhid-i tanzim ve icrasına ve bilhassa:

a) Muhtelif darü'l-harplerde icra kılınacak harekât-ı askeriye'nin hedef-i aslîlerine;

b) Harekât-ı mezkûre için kullanılacak kuvâ-yı harbiyeye;

c) Hükûmat-ı Müttefikadan birkaçının kuvâ-yı harbiyelerinin müştereken icra-yı harekât eyledikleri mahallerde emr ü fermanla münasebetin tanzimine; şamil kalacaktır.

4- Umumî sevk ve idarenin tatbik ve icrası emrinde Almanya İmparatoru, Düvel-i Müttefika başkumandan vekilleri ve bunların erkân-ı harbiyeleriyle (Osmanlı ordusunda yalnız başkumandan vekiliyle) muhaberede bulunacaktır.

Menafî-i umumiye taalluk edebilecek her bir mühim kararın ittihazından evvel müşarû'n-ileyhin nokta-i nazarları anlaşılacak ve bu hususta orduların başkumandanları arasında ittifak-ı efkâr teminine çalışacaktır.

5- Başkumandan vekillerinin nukat-ı nazarı alındıktan sonra Almanya imparatorunun ittihaz edileceği mukarrerat bilumum düvel-i müttefikaca makbul ve meri olacaktır.

6- Düvel-i Müttefika başkumandan vekilleri Almanya İmparatoruna:

a) Emir kumandaları altında bulunan kuvâ-yı harbiyenin ahval ve vaziyetine,

b) Harekât-ı harbiye hakkındaki niyat-ı tasavvurlarına,

c) Elllerinde bulunan vesait-i harbiyeye ve bunların tevzii ve sevk ü tahriklerine, dair suret-i daimîde ita'yı malûmat eyleyeceklerdir.

7- Umumî sevk ve idareye müteallik olarak Almanya İmparatoru Hazretlerinin bilcümle mukarراتını ve düvel-i müttefika başkumandan vekillerine vuku bulacak tebligatı, Alman ordusu erkân-ı harbiyesi reisi ihzar eyler.³⁸

KARARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sultan Mehmed Reşad'ın ve bakanlar kurulunun aldığı bu gizli kararlar devletin hükümler hakkı dolaylı olarak ihlâl edilmiş, protokolün 2'nci maddesi savaş boyunca pek etkili olmamıştır. Daha çok, protokolün 1'inci, 5'inci, 6'ncı ve 7'nci maddeleri uygulanmıştır. Protokoldeki 4'üncü ve 6'ncı maddeler Türk ordusunun askerî sırları açısından savaşta çok sakıncalar doğurmuştur. 4'üncü madde kâğıt üzerinde kalmış, Alman İmparatoru sadece **Genelkurmay İkinci Başkanı Von Seeckt** ile değil Türk ordusundaki vazifeli birçok Alman subayıyla dolaylı olarak haberleşmiştir. Askerî sırlara sahip olan bazı Alman subaylarının hatâları (**von Papen**'in evraklarını kaybetmesi gibi) düşman tarafından çok iyi bir şekilde değerlendirilerek Türk ordusu **Filistin**'de yenilgiye uğratılmıştır.

³⁸ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye U. İrade Müteferrik Evrak No.68.*

Bütün olumsuzluklara rağmen bazı Türk subaylarının şahsî gayretleriyle (**M. Kemal, Rauf Orbay, Süleyman Askerî** gibi) sadece düşmana karşı değil, müttefikimiz Almanlara da yönelik aldıkları istihbarata karşı koyma tedbirleri sayesinde az da olsa felâketin büyümesi engellenmiştir.

ALMAN EMPERYALİZMİ

28 Haziran 1918 tarihli *Deutsche Tages Zeitung* gazetesinden:

“Pan-Germanist” kelimesinden sonra en fazla hücumu uğrayan kelime “Emperyalizm”dir. Bazı çevrelerde Emperyalizm her türlü hukuk prensiplerini ve hürriyetleri ayak altına alan, delice bir yok etme siyaseti olarak söylenir. Uzak görüşten yoksun, bir dereceye kadar nefret ve düşmanlık ürünü olan bu tarz bir yorum doğru değildir. Tarihî hakikatleri ve siyasî durumu derinlemesine inceleyecek olursak Emperyalizm’i gerekli görmekten çekinmemeliyiz, hatta hedef ve maksadı anlamış olarak büyük bir azimle Emperyalizm’e doğru gitmeye çalışmalıyız:

“Emperyalizm” yerine “Global devlet konumuna ulaşmak”, “Cihanşümül devlet mevkii” denilmesi daha doğru olur. Alman Emperyalizmi demek; çok eskiden beri tarihî varlığı olan “German İmparatorluğu”nun kuvvetlendirilmesinden başka bir şey değildir. German İmparatorluğu uzun yıllardan beri dünya çapında bir devlettir. Bu eski Alman devletini tekrar dünya çapında bir devlet haline getiren **Bismark** olmuştur.

Almanya, İngiltere gibi **Avrupa**'da hakimiyeti, deniz üstünlüğünü değil; diğer devletler gibi hukuk serbestliğine sahip bir dünya devleti alma yolundadır.

Anglo-Amerikan dünyası tarafından engellenmek istenen Alman dünya devletinin kuvvetlendirilmesi savaşa hazır bir ruhla olur. İşte kesin barış programımızın esası ve istikbal ümidimiz böyle bir Emperyalizm olmalıdır.³⁹

ALMANLAR KAFKASYA'YI KORUYORLAR

Londra'da yayınlanan 17 Haziran 1918 tarihli ve *Gazette de Lousanne*'dan özetle:

Almanlar **Kafkasya**'yı Türkler'e karşı himaye ediyorlar. Önceden **Finlandiya**'nın himaye edildiği gibi şimdi de **Kafkasya** himaye altına alınıyor.

Brest-Litovsk Muahedenamesi; **Kafkasya**'nın Gürcüler ve Ermeniler'le meskûn üç sancağını, bölgede yaşayanların kaderlerini, bizzat tayin etmeleri şartıyla **Türkiye**'ye terk etmişti. Türkler ise tayin edilen hudutların ilerisine göz diktiler. Kendilerini **Orta Asya**'ya doğru Türk ırkının sağ kanadı kabul ederek, haklı olduklarını savundular.

Bu durumda Gürcüler korkarak **Berlin**'e başvurdular, Alman gazetelerinin müttefik **Türkiye**'ye karşı kullandıkları lisan birdenbire değişti.

Meselâ, *Deutsche Tages Zeitung* özetle şöyle diyordu:

³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bâb-ı halî Hariciye Nezareti, İstihbarat-ı Siyasiye-i Umumiye Mec., Sayı 173, Yıl 1134/1918, s.11, 12, 24.

“Türk devlet adamları, **Kafkasya Cumhuriyeti**’nin şüphesini ortadan kaldıracak olurlarsa çok iyi olur. **Almanya İmparatorluğu** Kafkasya Cumhuriyetlerinin bağımsız olmasıyla çok yakından ilgilanmaktadır. Unutmayalım ki bölgede Alman uyruklu otuz bin kişi vardır ve **Kafkasya, Almanya**’nın muhtaç olduğu ham maddeleri sağlayan bir yerdir. **Kafkasya**’nın bir transit geçiş yeri olduğunu da buna eklemek gereklidir.

Bölge **Karadeniz** ile **Hazar Denizi** arasında bulunması sebebi ile **İran** ve **Orta Asya** ticaretinin kapısını açmaktadır. Kısacası:

Cumhuriyetin bağımsızlığı **Almanya** için büyük bir önem taşımaktadır.

Eğer “Türk kurtları” hayaller arkasında koşuyorlarsa, bu hayallerini terk etmelerinin zamanı gelmiştir. (T...,e) yalnız efendisinin verdiği kadarıyla yetinip fazla bir şey verilmeyeceğini sopa arlatır. **Almanya**’nın doğu istikametindeki hedeflerine engel teşkil eden bu millet için asla merhamet yoktur. **Almanya** kendisi için “aşikâr bir önem” sahip olmayanlar hakkında hiçbir ilgi ve hiçbir merhamet eseri hissetmez.⁴⁰

ALBAY W. WALTHER NİKOLAY

1904 yılında **Berlin Harp Okulu**’ndan teğmen rütbesiyle mezun olarak Alman Genelkurmayına atandı. **Wilhelm Walther Nikolay**, casusluk metodları konusunda hazırladığı bir raporla dikkatleri üzerine çekti. Bu dikkate değer çalışmanın üstesinden nasıl gelmişti?

⁴⁰ a.g.e., s.11, 12, 24.

Genelkurmaydaki generalleri şaşırtan **Nikolay**, raporunun konusunu bizzat yerinde inceleyerek yazmıştı. Polonyalı bir paçavracı kıyafetinde **Warta**'daki Rus savunma çalışmalarını inceleyerek, Rus istihkâmları konusunda bilgisi olan tek subaydı.

Daha sonra **Japonya**'ya gönderildi, gitmeden önce Berlin Doğu Dilleri Koleji'nde 1,5 yıl Japonca öğrendi.

Alman GenelKurmay İstihbarat Servisi (**Nachrichten-Bureau**) III/B Rus bölümü başkanı **Albay Lauenstein** teklifiyle bir "Gizli Servis" kurmakla vazifelendirildi.

Nikolay, **Polonya** ve **Rusya**'ya yaptığı bir inceleme gezisinden sonra **Königsberg**'e yerleşti. Birkaç yıllık yoğun bir çalışmayla casusluk ağını her tarafa yerleştirdi. Çar'ın sarayındaki hiziplerden, Rus Genelkurmayına kadar ajan yerleştirdi. Alman Genelkurmay Başkanına sadece şunu diyecekti. "Ruslar avucumun içinde."

1912 yılında o güne kadar Alman Genelkurmayında kimsenin kullanmadığı bir dille şu ileri görüşlülüğü öne sürdü:

"Bir hükümet, her türlü ekonomik gelişmeyi günü gününe kaydedebilecek biçimde örgütlenmiş bir genelkurmayla sahipse, savaşı daha baştan kazanmış demektir."

1913'de **İmparator II. Wilhelm** çalışmalarıyla dikkati çeken ve o yıl binbaşı olmuş olan **Nikolay**'ı Alman Genelkurmay İstihbarat Servisi'nin başına getirdi.

Nikolay, Doğu'daki gibi Batı'da da bir teşkilât kurabilmek için **Fransa** ve çevresini gizlice gezdi.

Ağustos 1914'te başlayan savaşla birlikte dört yıl boyunca Alman gizli savaşını yöneterek, **Avrupa** devletlerinin diplomatik sırlarına nüfuz etti.

Nikolay, III/B servisine yepyeni bir ruh verdi. Casusluk, romantik bir san'at değil, kesin bir bilim dalı olmalıydı. Bu yönde çalışmalar yaparak **III/B**'nin araştırma dairelerine bilim adamları, sanayiciler, maliyeciler, teknisyenler, hukukçular, bankacılar yerleştirdi. Çalışmalarını zamanla, **Almanya**'nın müttefiki olan ülkelerin (**Türkiye** ve **Bulgaristan**) topraklarına doğru genişletti. Amaç, Alman Genelkurmayını her türlü stratejik sürprizden korumak ve dost ülkelerin casusluk servislerini "peyk" (uydu) durumuna getirmektir. Bu maksatla bu ülkelere irtibat subayları gönderildi.

Alman İmparatorunun eskiden beri düşlediği **Orta Doğu** ve **Hindistan**'da **III/B**'nin ilgi alanı içerisindeydi. Bunların sorumlusu **Dr. Preusser**'di. Türkler tarafından "**Bedevi**" lâkabıyla tanınıyordu. Albay **Nikolay**'ın **İspanya**'daki kolu ise **İkinci Dünya Savaşı**'nda **Abwehr**'in (Alman Askerî İstihbarat Örgütü) şefi olacak olan **Tegmen Canaris**'ti.

Nikolay ve örgütü, Doğu'da gizli savaş kazanmışlardı, fakat Alman Genelkurmayı sonuçtaki yenilginin askerî yönden önüne geçememişti.

1926 başlarında **General Naci Eldeniz Nikolay**'ı **Türkiye**'ye davet etti. **İstanbul**'a gelen **Nikolay**'ın istihbarat tecrübesinden 1927'ye kadar faydalandı.⁴¹

Almanların savaşta yenilgisi, **Hitler**'in iktidara gelmesini kolaylaştıran politik entrikaların ço-

⁴¹ M. E. Analiz, Milliyet Yay. İstanbul 1991, s.31.

ğalmasına yol açtı. Bu entrikaların içine sonraları **Nikolay**'da karıştı. Eski III/B başkanı ve "Topyekûn Savaş" taktiğinin usta teorisyeni **Nikolay, Abwehr**'in ve devlet başkanının gizli danışmanlığını yaparak Alman siyasi hayatında olduğu gibi **İkinci Dünya Savaşı**'nın hazırlanışında da ölümüne kadar (1935) rol oynamıştır.⁴²

W. Nikolay'ın Osmanlıcaya çevrilmiş "*Gizli Kuvvetler*" ve "*İstihbarat Hizmeti, Matbuat ve Efkâr-ı Umumiye*" isimli iki eseri vardır.

AVRUPA İSTİHBARATININ KISA GELİŞME TARİHİ

(**W. Nikolay**'ın *Gizli Kuvvetler* kitabından)

Casusluğu askerlik doğurmuştur; silâhlı mücadeleye için eskiden beri, her yerde varlığı gerekli olan yardım vasıtası; ta düşman içindeki casuslukla tamamlanan iyi bir araştırmadır. Düşmanın maksadını, hedefini ve durumunu bilmemek, tanımamak; bu konuda herhangi bir şekilde yanılmak; genellikle hükümet ve milletin talihini dağıştirecek olan harplerde başarısızlığı sağlayacak olan tehlikelerin birdenbire çıkmasına sebep olur.

İstihbarat servisinin ilk basit şekli demek olan bu tür casusluğu yapmak için başlangıçta hilekâr ve güvenilir birkaç cesaretli insan yeterliydi. Bunları harekete geçiren hile ve ihanet ile elde edilmiş olmadığını göstermek için iş olup bittikten sonra bunlar aradan çıkarlar veya yok edilirlerdi. Meselâ **I. Napolyon** **Ulm** kalesini süratle ve kan dök-

⁴² *Dünya Casusluk Tarihi*, s.66-90.

eden ele geçirmeyi meşhur casus **Karl Schulmeister**'in hizmeti sayesinde başarmış. Fakat yeni zamanların bu ilk meşhur casusu da san'atının karşılığını görmemişti. **Viyana** polis işlerinde **Napolyon**'a hizmet etmekle meşhur olan, **Strazburg** civarındaki **Naydarf** prensine kapılanmış olan **Badlı Schmugler** de sefalet için de ölmüş; bir Alman şehri olan **Strazburg**'u yine ihanet ile **XIV. Louis**'ye teslim etmiş olan **Saint Urya**'nın yanına gömülmüştü.

Siyasî olarak zayıf ve genç olan hükümetler, istihbarat servisini yalnız harp durumunda hazır ederler ve bu konuda da sadece askerî istihbarat ile yetinirlerdi. İlk olarak **XIV. Louis** ve **Napolyon**'un savaşlarında casusluk, siyasetin gizli kısmına da girmiş ve gizli istihbarat servisleri siyasetin merkezi unsurlarından biri olmaya başlamıştı.

Siyasî ve askerî sürekli istihbarat hizmetini icat eden **Fransa** idi. **Bismark** zamanında **Prusya**'nın yükselişini gören **III. Napolyon** ilk iş olarak askerî istihbarat servisini sabit bir şekle sokmuştu. 1855 yılında birleşik bir eğitim gören ve bütün **Fransa**'yı kapsayan bir gizli polis teşkilâtı kurmuş ve bu teşkilât Alman-Fransız harbinde askerî casusluğun temel unsuru olmuştu. Harpten sonra **Fransa Cumhuriyeti** bu teşkilâtı genelkurmaya bağlamış ve bu andan itibaren **Almanya**'ya karşı "İstihbarat Servisi" oluşturulması işini genelkurmay İkinci Şube'ye vermişti. Bugün askerî açıdan zirveye erişmiş olan **Fransa** bu sahada da mükemmel bir usta ve mutlak hakim olup azimli bir siyasî güce sahip bulunmaktadır.

Almanya'da da işbaşına azimli siyasetçiler geçtikçe siyasî casusluk çokça kullanılmıştı; meselâ **Büyük Frederick** ne dışarıda bulundurduğu resmî görevlilerin raporlarıyla ne de kendi yanındaki yabancı görevlilerin teminatlarıyla yetinmiyor, olayların hakikî iç yüzünü güvenini kazanmış olan insanlarla ayrıca araştırır, siyasî düşmanlarının silâhlarını ve askerî güçlerini de aynı vasıtalarla takip ederdi.

Bismark da aynı metodu kullanmıştı: **Birinci Dünya Savaşı**'nda düşmanı zafere ulaştıran tarzı yani siyasî ve askerî harp yönetimi için varlığı gerekli olan askerî ve siyasî istihbarat servislerinin birbirleriyle uyum içinde çalışmasını **Bismark** kendi zamanında kendisinin siyasî olarak yönettiği harplere tamamen tatbikine muktedir olmuş, böylece zaferi sağlamıştı. **Bismark** nasıl siyasî durumu uzak görüşlüğü ile görmüş ve buna hakim olmuşsa **Moltke** de askerî tedbirlerini bir plâna dayandırarak düşman hakkında elde ettiği ispatlanmış bilgilere istinat ettirmişti; **Moltke Şalan** karargâhındaki **Mac Mahon**'un buradan hareket ettiğini ve Alman genel kuvvetlerinin sağ kanadını **Meç** istikametinde kuşatmak istediğini **Paris**'ten gelen bir casusun haberinden öğrenerek **Paris** istikametine yürümekte olan orduları sağa sevk edip **Sedan**'a yürütmüştü.

Ben (Nikolay) ancak istihbarat görevlerinde çalıştıktan sonra o zamanki istihbarat ustalarını tanıdım; bu zamana kadar süren halkın genel anlayışına göre bir çeşit adî bir casusluk olarak kabul ettiğim bu görevin fikrî ve siyasî yüksek bir iş olduğunu anlamış olarak hayrette kaldım. Araştır-

malarım arttıkça başlangıçta mükemmel bir örgüt halinde kurulmuş, yüksek bilime ve anlayışa, geniş ve kapsamlı bir genel eğitime, siyasî bilgiye sahip kişilerden oluşmuş teşkilâtlar olduğunu anladım. Bunları derinlemesine inceledikçe psikolojik ve tarihî yüksek faydalar elde ettim, bir taraftan da geçmişteki istihbarat servisinin büyüklük ve kuvvetini anlayıp diğer taraftan gelecekte de istihbarat servisinde başarının ancak geniş ilmi unsurlara dayanıp hareket etmesiyle mümkün olacağını tespit ettim. **Almanya**'nın birliğine yönelik harekâtlar devrindeki Alman istihbarat servisi; görevinde başarılı olmakla beraber o zamanki hedefin sınırları ve **Bismark**'ın ustalığı sayesinde bütün kuvveti tek bir düşman üzerinde birleştirdiği için gelişimi bir derece sınırlı kalmıştı.

Bismark Almanya'sı her tarafla birden uğraşma ve her tarafa taarruz durumunda bulunmamıştı. **İngiltere** ile özellikle **Rusya** ile dostça ilişkiler vardı, bu sebeple gerek **Rusya**'ya gerekse **İngiltere**'ye karşı resmî görevlilerin dışında bir askerî istihbarat servisi kurulmasından kaçınılmıştı.

O sırada dışarıdan daha çok içeriden tehlikeye uğrayan **Rusya**, özellikle dahilî düşmana karşı sadece siyasi bir istihbarat servisi kurmuş ve bu "**Oh-rana**" ismi altında bütün **Avrupa**'ya yayılmıştı. Bu teşkilâtın ilk hedefi askerî casusluk olmamakla beraber yine de askerî maksatlara hizmet etmeye devamlı hazır bulunmuştur, ancak **Rus-Japon Harbi**, **Rusya**'yı belli bir hedefe yönelik askerî istihbarat servisi kuran devletler safına sokmuştu. **Fransa** ile ittifak **Fransa**'nın bu konudaki büyük tecrübelerinden **Rusya**'nın da faydalanmasını sağ-

lamış ve Rus istihbarat servisi **Almanya**'ya karşı **Fransa**'nın casusu durumuna gelmişti.

Almanya ise bu konudaki gelişmeleri takip etmemişti. **Almanya**'nın siyasî istihbarat servisi daha çok sosyal hareketlere dayalı bir kuruluş olarak hareket eden, dosdoğru yürüyerek yalnız yolunun üzerinde tesadüf edeceği şeylerle uğraşan bir siyasetin elinden bir türlü kurtulamamıştı. Mükemmel kabiliyet ve gücümüz sadece işlerin idaresine yönlendirilmişti. **İngiltere**'ye karşı açılan rekabet mücadelesinde de böyle yapılmıştı. Askerî istihbarat servisi siyasî yönetimden ve bunun sonucu olarak siyasî unsurlarla takviye ve himayeden, ayrıca siyasete vukuftan gittikçe daha çok mahrum kalmıştı. Siyasetle el ele olarak her yerde askerî ataşeler bulundurulması ve görünüşte genelkurmayından daha çok olarak siyasî maksatla teşkil edilmiş olmasına rağmen hakikatte sadece askerî hedefler için yönlendirilen Deniz Kuvvetlerine bağlı bir istihbarat servisi de genelkurmayından bağımsız olarak çalışıyor ve bununla çok küçük, yüzeysel bir temas sağlanıyordu, her ikisi birlikte bir siyasî yönetimden mahrum bulunuyordu.

Yanlış bir siyasî hesap sonucu olarak **Almanya**'nın yabancı milletlerin, özellikle Japonlar'ın askerî eğitimini üstlenmesi de Alman menfaatlerine büyük zararlar vermişti. **Japonya** bu sayede hazır öğreniyor, **Almanya**'nın kendine kuruverdiği istihbarat servisi kendi ihtiyacına yetiyordu. Alman harp yönetiminin menfaatleri böylece parçalanıp zarara uğrattılırken **Fransa** bütün kuvvetini intikam almaya ayırmış, **Rusya** bu konudaki ittifak taahhütlerini kabul etmiş, Alman ekonomik ilerleyişinin

tehdit etmekte olduğu **İngiltere** eski denge prensiplerini kırarak ortaya çıkıp **Fransa**’nın siyasî intikamına hareket serbestliği vermişti.

Dünyaya hükmetmeye çalışan **İngiltere** hükümeti eskiden beri geniş çaplı bir istihbarat servisine sahip olmanın gereğini görmüştü; **Kral VII. Edward** 1904-1910 seneleri içinde İ’tilâf Devletleriyle dostluğu geliştirirken aynı zamanda İngiltere Bahriye Birinci Lordu olan **Fischer**’in hatıralarında şu satırlar vardır:

“Sadece son harplerde değil özellikle **Boer Harbi**’nde de casuslarımızın ve istihbarat makamlarımızın başarısızlığa düşmesi şikâyetlere sebep olmuştur. **Kızıldeniz** sahillerinde yüksek bir ticarî mevki kazanmış olan birkaç İngiliz’in vatanseverliğine başvurarak **İsviçre**’de özel bir gizli istihbarat merkezi açtım, olayların arka arkaya güzel bir şekilde gelişmesi sonucu çeşitli yabancı elçilerin, temsilciler ve konsolosların şifreli haberleşmelerini ve bunların okunmasına yarayan anahtarları ele geçirmeyi başardık.”

Bu zamana kadar sadece kara Avrupa’sına tahsis edilmiş olan askerî ve siyasî mahiyetteki Rus-Fransız istihbarat servisi, **İngiltere**’nin de katılımıyla dünyayı kaplayan bir duruma gelmiş ve İ’tilâf Devletlerinin diğer konularında olduğu gibi istihbarat servisinin yönetimini de **İngiltere** üstlenmişti. **Fransa** ve **Rusya** özellikle askerî konularla meşgul olurken **İngiltere** harbe iktisadî olarak hazırlanmaya başlamış ve müttefikleri hatta **Amerika** üzerinde bile siyasî propagandası sayesinde devamlı tesirini sürdürmüştü.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Amerika, yalnızca Alman Kara Kuvvetleri hakkında tanıtıcı resmî bilgi almakla yetinmiş ve casusluğa gerek görmemişti. Savaştan önce Amerikan istihbarat servisi **Almanya'ya** karşı herhalde **Rusya, Fransa ve İngiltere'yi** tahrik ve sevk etmekte olan düşmanca duygulardan uzak bulunuyordu.

Durumun bu şekilde gelişmesi karşısında sırf askerî imha muharebesini temel kabul etmenin, harbi hazırlamak ve idare etmek için yalnız askerî istihbarata sahip olmanın yeterli olacağını düşünmenin **Almanya** için de artık vakti geçmişti. Ordu ile siyasetin yanına bilim, san'at ve ekonomi de gelmişti. Devletlerin dahilî sosyal hayatlarında her gün yeni bir sosyal olay meydana geliyor, gerek olayları anlamak, keşfetmek ve gerekse tesir icra etmek için istihbarat servisinin bunları da içine alacak şekilde yapılanması gereği meydana çıkıyordu.

Birinci Dünya Savaşı, milletler arasındaki mücadelenin silâhla kesin sonuç alma sınırından dışarı taşıdığını; savaşın bütün siyasî, iktisadî, askerî ve millî kuvvetlerini kapsayacağını ve milletin manevî birliğinin çok büyük tesirleri olduğunu ispatlamıştır. Komşu ülkelere ve hükûmetlere karşı askerî güç yerine öncelikle istihbarat servisi kurulması gereği ortaya çıkmıştır. İstihbarat servisi bir hükûmetin diğer bir hükûmete karşı uygulamaya çalışacağı iktisadî, askerî, siyasî bütün konuları kapsamalıdır. Artık sadece keşif yapmak gibi bir faaliyetle yetinilemez; ekonomik savaşta, dahilî ve haricî propoganda sahasında da olumlu faaliyetler üstlenilmelidir.

WALTHER NİKOLAY'IN KİTABINDA TÜRKİYE

İ'tilâf Devletlerinin istihbarat servisleri **İzmir'** den **Anadolu'**ya bir gedik bularak girmişti, diğer bir hareket üssüde **Midilli'**deki İngiliz filosuydu. Bundan başka **Gulaç** ve **Suriye'**de de geniş ölçüde İngiliz istihbarat yurtları kurulmuştu. **Kutü'l-Amare'**de esir alınıp harbin devamı müddetince **İstanbul'**da **Adalar'**da ikamet ettirilen ve tamamen serbest hareketine, tarafsız devletler elçileriyle münasebette bulunmasına Bâb-ı Âlî'ce izin verilmiş olan İngiliz generali **Townsend** ise diğer bir irtibat vasıtasını oluşturunuyordu. Hareketi yasaklanmış olan bir Amerikan elçilik gemisi de istihbarat servisi için güvenilir bir merkez meydana getiriyordu.

Rusya'ya karşı **Karadeniz** ile **Kafkasya** sağlam bir engel olarak duruyordu. Halbuki diğer taraftan **Hollanda'**daki Rus istihbarat servisi **Karadeniz** üzerinden **İstanbul'a** kadar kol salmış bulunuyordu. **Kafkasya'**da da her iki taraftan meydana gelen büyük ölçüde firarî gidiş gelişi vardı. Bunların içinde, geçim şartlarının bu tarafta veya öte tarafta daha iyi olmasına bağlı olarak dört beş defa cephe değiştirmiş, gitmiş gelmiş insanlar vardı, fakat istihbarat servisi burada ancak küçük sonuçlar elde edebiliyordu.

Türkiye'de çok canlı olan istihbarat faaliyetine hiçbir Türk asıllı dahil olmamıştı; ayrıca **Türkiye**, kadının rol oynamadığı(?) başlıca mücadele sahasıydı. Öte taraftan **Türkiye'nin** durum ve şartları özel mahiyette olduğu için olacak; düşman istihbarat servisleri burada tarafsız ülkelere mensup ca-

suslardan da faydalanmış, ülkenin durum ve şartlarına vakıf insanlarla iş görmüştü. Ele geçen casusların büyük kısmı Rum, Ermeni ve Yahudi asıllıydı. Rumlar veya Levantenler dolandırıcı ve iki yüzlü idi. Yahudiler ise çok aşırı Türk düşmanlığı gösteriyor ve İ'tilâf Devletlerinden özellikle İngilizler'e ilgi gösteriyorlardı. Ermeniler'e gelince casuslukta çok gayretli olmalarından dolayı bunlardan çok çekiniyorlardı. Türkler'e karşı büyük güçlükler çıkartmış olduklarından haklarındaki muamele de şiddetlendirilmişti.

Casusluğa karşı mücadelede **“Emniyet-i Ummiye Müdüriyeti”** ile **“İstanbul Polis Müdüriyeti”**nin aynı makam olmaması, günlük mesai zamanının sınırlı olması ve bunun dışında çalışılması çok fazla kötü etkiler meydana getirmişti. Yoksa Türk Polisi özellik olarak usta, azimli, siyasî entrikalarda uzman ve bu konuda sakınılacak derecede bir kuruluşu.

Türkler'in emniyetini ve güvenini kazanamadığı için Alman istihbarat servisinin Türkler'in durumlarına karışması kolay değildi, fakat Türk istihbarat subayları Almanlar'ı tanıdıkça ve **Türkiye'**ye Alman subayları gönderildikçe bir müddet sonra şöyle böyle bir fikir birliği elde edilebilmişti.

Bu suretle düşman istihbarat servislerinin unsurlarını büyük ölçüde zararsız bir duruma sokmak mümkün olmuş ve mahkemeye verilenlerin sayısı hayrete sebep olacak derecede çoğalmıştı. Cezalar çok ağırdı; casus kanunu, **Alman Reichstag'**ına teklif edilmişse de tasdik edilmemiş olan bir projenin genelde aynısıydı. Casuslarla dolu Türk hapis hanelerinin hali dehşet vericiydi, buralarda lekeli

humma hastalığı hüküm sürüyordu. Gerek buraya sokulan casuslukla suçlananların çokluğu ve gerekse de mahkemelerin süratle sonuçlandırılmaması mahkûmların çoğunun, aralarında belki haksızlığa uğramışlar da olarak ortadan kalkmalarına sebep oluyordu.

Türk yüksek memurlarının bazılarının kendileri için besledikleri temayüllerden, korudukları münasebetlerden ve bağlardan İ'tilâf Devletleri hiç şüphesiz kıymetli bilgiler elde ediyorlardı. Örnek olarak **İzmir valisi Rahmi Bey**; yabancı tesirlere, Merkezî Devletlerin menfaatlerinin gerektirdiğinden daha fazla bağlı bulunuyordu. Bu gibi kişilerin İ'tilâf Devletleri ile münasebetlerinin **Almanya** ile münasebetlerinden daha eskiye dayandığı görülüyordu. Yabancı tesirlere karşı **Bâb-ı Âlî** de gerektiği kadar kuvvetle mücadele etmiyordu, böylece her ihtimale karşı bir açık kapı bırakılmak istendiği zannediliyordu.

Bununla beraber **Enver Paşa**'nın temsil ettiği ordunun ittifaka sadakati mükemmel sayılabilirdi. **Enver Paşa** istihbarat servislerinin taleplerini tamamen yerine getirmişti.

Bir diğer açıdan bakacak olursak; Türk milleti, dinî inançları sayesinde Bolşevik propagandası da dahil olmak üzere bütün propagandalardan korunmuş bulunuyordu. Bu sebeple Türk askerî liderleri **Almanya**'yı parçalanmak tehdidi karşısında bırakmakta olan propagandanın önemini çok iyi anlıyorlar ve bu durumun ortaya çıkaracağı kötü sonuçlara karşı Alman genel karargâhının dikkatini çekiyorlardı.

İstanbul'da, Almanya'nın durumu hakkında hayret edecek derecede doğru bir görüş elde ediliyordu, **Almanya'yı** gözetlemek görevi ile devamlı olarak diplomatlar gidip geliyordu, **Avusturya-Macaristan'ın** durumunu da yakından biliyorlardı. Harpten önce **Türkiye'de** özellikle ticarî faaliyetler göstermiş ve harp zamanı da bu konuda ki faaliyetlerini durdurmamış olan **Avusturya-Macaristan'a** yan gözle bakılıyordu; bu sebeple Avusturyalı görevlilere karşı duyulan itimat, Almanlar'a karşı duyulandan daha azdı. **Bulgaristan'ın** durumu hakkında da **İstanbul** iyice aydınlatılmış olduğu için buradaki Bolşevik propagandasının iyice takip edildiği görülüyordu.

Türk istihbarat servisinin içinde toplandığı bir merkez yok gibiydi; birbirinden çok uzak olan harekât sahalarında bağımsız hareket eden orduların her birinin ayrı birer istihbarat servisi vardı.

Askerî kanat tarafından ustaca sevk ve idare edilen bir siyasî istihbarat servisi; (Teşkilât-ı Mahsusa) ta **Orta Asya'ya** kadar kol salmıştı; fakat bu daha çok özel bir Türk işi olarak telâkki ediliyordu, elde edilen bilgi ve sonuçlar Alman istihbarat servisinin gizli tutuluyordu.⁴³

⁴³ W. Nikolay, *Gizli Kuvvetler, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1333, s. 1, 9, 76, 78.*

–IV–

İKİNCİ DÜNYA HARBİNDE ALMAN GİZLİ FAALİYETLERİ

İkinci Dünya Harbinde Kafkasya'da
Almanlar'ın Yanıltma Teşebbüsleri
İkinci Dünya Harbinde Orta Asya'da
Almanlar'ın Yanıltma Teşebbüsleri
Türk Ve Alman İstihbarat Raporları
Alman Elçisi Von Papen'in Faaliyetleri
Franz Von Papen:
Belgelerini Kaybeden Diplomat-Casus
Sonuç

İKİNCİ DÜNYA HARBİNDE ALMAN GİZLİ FAALİYETLERİ

Hariciye Bakanlığı (**Auswärtiges Amt**) ve Şark Bakanlığı'nın (**Ostministerium**) Siyaseti:

Hariciye Bakanlığı, 1941 Nisanında, harbin başlamasından iki ay önce Şark seferiyle ilgilenmeye başlamıştı.

Hariciye Bakanlığı diğer makamların plânlamalarından haberdar edilmediği için, **Rosenberg**'in haricî siyaset dairesinin çoktan bitirmiş olduğu hazırlıklara başlamıştı. İşgal edilecek **Sovyetler Birliği** için yetkili olacak "**Rusya Komitesi**"nin başkanlığına **Vort regende Legationstrat**⁴⁴ **Georg Grosskopt** tayin edildi. O da hemen **Leibbrandt** ve **Profesör von Mende**'nin de dahili olacakları bir uzmanlar heyetini teşkil etmeye çalıştı, fakat kısa zaman içinde öngördüğü şark uzmanlarının başka resmî makamlar tarafından istihdam edildiğini anladı.⁴⁵ Bundan sonraki faaliyeti bilâhare Şark Bakanlığı'nı oluşturacak olan **Rosenberg**'in kurmay heyeti ile müzakerelerden ibaret kaldı ve bu faa-

⁴⁴ *Vortragende Legationsrat: Raportör sefaret müşaviri.*

⁴⁵ *AA: Auswärtiges Amt: Hariciye Bakanlığı.*

liyeti de genellikle yetki meseleleri ve AA⁴⁶ temsilcilerinin gelecekteki Şark yazılarının da gösterdiği gibi faaliyeti sadece bilgi toplamaktan başka bir şey değildi.⁴⁷ Daha harbin başlamasından üç hafta önce onun pek fazla malûmatı yoktu. Buna rağmen Hariciye Bakanlığı'nın doğu meselelerinde siyâsî nüfuzunu garantilemek için öngörülen **Ukrayna, Kafkasya** vesaire devlet komiserliklerine yerleştirecek AA temsilcilerinin kadrosunu hazırladı. Misal olarak da işgal altındaki **Hollanda** ve diğer memleketlerdeki benzer teşkilâtlardan faydalanıldı.⁴⁸

Georg Grosskopt'un "**Rusya Komitesi**"ne daha kesin bir görev muhtevası 22 Haziran 1941'den sonra verildi. Başlangıçtan beri bu kuruluş birkaç iyi malûmat sahibi uzmana sahip olup, SSCB'deki milliyetler meselesi ile ilgileniyordu. Harbin başlamasından henüz bir hafta geçmeden doğudaki yıllarca süren faaliyetinden dolayı Kafkasyalı ve Türk-Tatar mültecilerle ve Türk siyâsî ve askerî mercileriyle birçok münasebeti olan sefir **Werner Otto von Hentig**'e "Güneydoğu Avrupa kavimlerinin (Kafkasyalılar, Kırgızlar, Tatarlar) meseleleri"nin incelenmesi görevi verildi.⁴⁹

"**Rusya Komitesi**"nin meşguliyetlerinden biri de Sovyetler Birliği'ndeki Rus olmayan milliyetler için broşürler hazırlamaktı. Aslında 1941 Haziranında Sovyet milliyetleri meselesini de ele almak için zamanın daha erken olduğuna inanılıyordu.⁵⁰

⁴⁶ *Dallin s.52.*

⁴⁷ *ADAP D. cilt. XII, doküman no. 573.*

⁴⁸ *ADAP D. cilt. XII, doküman no. 591 s.53.*

⁴⁹ *26.6.1941'de Woermann'dan Grosskoph'a PAAA. Ust.S.Russland. s.24 706*

⁵⁰ *8.7.1941'de Groskoph'dan Hilger'e PA AA. Pol.XIII. Algemeine Akten, cilt 9, s.200 026.*

Buna rağmen henüz bir ay geçtikten sonra Hariciye Bakanlığı tarafından istihdam edilen Tatar **Alimcan İdris**'e Kızıl Ordu'nun Tatar, Özbek ve diğer Türk asıllı askerlerine hitap eden bir "**Doğu Türk**" broşürü hazırlaması görevi, **Hentig**'in talebi üzerine verilmişti.⁵¹

Bunu sonra Almanlar'ın **Kafkasya**'ya doğru ilerleyişi için öngörölmüş olan ve birçok dilde hazırlanan "**Kafkasya broşürleri**" takip etti.⁵² Ve nihayet Pantürkizm hareketinin propagandasını teşvik etmek için 1942 Ocağında **Hentig** bu faaliyetin ele alınıp teşvikiyle görevlendirildi.⁵³

Bu propaganda hazırlıklarının ne derecede tesirli oldukları, evraklardan anlaşılmıyor. Propaganda Bakanlığı ile Şark Bakanlığı böyle meselelerle ilgilenen kendi elemanlarını istihdam ettiklerinden dolayı "**Rusya Komitesi**"nin bütün faaliyetlerinin idarî bir havanda su dövmek olduğu kabul edilebilir. Daha 1941 Eylülünde **Hentig** Hariciye Bakanlığı'nın temsilcisi (**VAA**)⁵⁴ olarak **AOK II**'ye⁵⁵ dahil edilmiştir.⁵⁶ Fakat Ekim sonunda **Berlin**'de bulunan Türk siyasisi **Nuri Killigil Paşa** ile ilgilenmek üzere geri çağırılmıştı. Üç ay müddetle tekrar Hariciye Bakanlığı'nda, Türk boylarının meseleleriyle ilgileniyse de 1942 Şubatında yeniden ordu nezdine gön-

⁵¹ 16.8.1941'de Groskoph'dan Hilger'e PA AA. Pol.XIII. Deutche antisowjetische Propaganda, s.248 177.

⁵² Hilger'in 3.2.1942 tarihli notu (6'da age. s.47 996)

⁵³ Woermann'in 31.1.1942 tarihli notu (PA AA.Ust. S.Panturan, s.311-615.

⁵⁴ Hentig, s.349.

⁵⁵ VAA: Vertreter des Auswartigen Amtes Hariciye Bakanlığı Temsilcisi.

⁵⁶ AOK 11: 11. Ordu Başkomutanlığı.

derildi. O, Pantürkizm propagandasını sürekli olarak teşvik göreviyle hiçbir zaman ilgilenmemişti.⁵⁷

Pantürkizm'in ateşli bir taraftarı ve teşvikçisi ise **Ankara**'daki Alman sefiri **Franz von Papen** idi. Harbin ilk aylarında birçok kereler meşhur mültecilerin özellikleri hakkında bilgiler yollamış ve kendilerinden faydalanılması için tavsiyelerde bulunmuştu.

Franz Von Papen'in hedefi **Türkiye**'de çok faal olan mülteci grupları ve meşhur Pantürkistler vasıtasıyla **Ankara** hükümetinin **Almanya**'nın safında harbe girmesini sağlamaktı.⁵⁸ Güneydeki harp sahası (**Kırım**) ve özellikle de Türkler'le meskun bölgelerin gelecekte alacağı şekil ile ilgilenen, evvelce bahis mevzuu olan Türk generalleri **Erkilet** ve **Erden**'in cephe gezi ve gözlemlerinin gerçekleşmesindeki en büyük pay **Franz von Papen**'e aittir. Bu cephe gezisinde her iki Türk'e **Hentig** refakat etmişti. Sabık Türk Harbiye Nazırı **Enver Paşa**'nın kardeşi olan **Nuri Paşa** (Killigil)'nın **Berlin**'e gitmesi de muhtemelen **Papen**'in vasıtasıyla olmuştur. **Franz von Papen** gayretkeşliği dolayısıyla mülteciler arasındaki münferit siyasî yönler arasında bir fark gözetmiyordu. Her ne kadar sabık "**Promethee**" taraftarları olan **Ayaz İshakî** (İdil Tatarı) ve **Cafer Seydahmet**'i (Kırım Tatarı) **Almanya** muhalifi ve "**Sikorski ajanı**" olarak tanımlıyor ve bu tanımlama **Alimcan İdris**'in aynı mealdeki kötü

⁵⁷ 28.10.1941'de *Woermann'dan Ribbentrop'a* (PA AA. Ust. S. *Panturan* s.311 654); *Woermann'in* 22.1.1942 tarihli notu (age. s.311 628)

⁵⁸ *Glasneck, a.g.e.; Lothar Kreckler, Deutschland und die Türkei im Zweiten Weltkrieg (İkinci Dünya Harbinde Almanya ve Türkiye), doktora tezi, Frankfurt / M. 1964 s.211*

niyetli yazılarıyla iyice pekişiyorsa da, **“Promethee”** üyelerinden Azerbaycanlı **Mehmed Emin Resûlzâde**’yi, Kuzey Kafkasyalılarından **Said Şamil**, **Barasbi Bay Tugan**, **Aytek Namitok** ve diğerlerini tavsiye ediyordu.⁵⁹ Bu şahıslardan bazıları **Kafkasya**’daki mümkün olan faaliyetleri için 1942’de Alman makamlarıyla müzakerelerde bulunmuşlardır.

1942 Nisanında **Schulenburg**’a **Fransa**, **İtalya**, **Balkanlar**, **Türkiye** ve **İsviçre**’de yaşayan birkaç düzine mülteciye **Berlin**’de görüşmelerde bulunmak üzere davetiye gönderdi, 1942’nin Nisan sonu ve Mayıs başında davetlilerin çoğu geldi ve **Berlin**’in tanınmış oteli **“Adlon”**a yerleştirildiler. Bu yüzden bu teşebbüse **“Adloniade”** adı takıldı.⁶⁰ **Schulenburg**’un küçük bir çevre içinde kendilerinden faydalanmak ihtimallerini müzakere ettiği mülteciler arasında birkaç tane çok meşhur kişi de vardı: **“Kavkaz”**’ın Kuzey Kafkasyalı iki naşiri **Haydar Bammat** ve **Ali Han Kantemir**.

“Promethee”cilerden Azerbaycanlı **Resûlzâde** ve sabık bakanlardan bazılarıyla Kuzey Kafkasyalı (Avar) **Said Şamil**; Gürcüler’den nasyonal demokratların lideri **Spridon Kedia**, **“Tetri Georgi”** hareketinin kurucularından **Leo Kereselidze**, yüksek aristokrasinin temsilcilerinden **Prens Datha Vçnadze** ve “taht müddeisi” prens **Iraklı Bagration**, ayrıca nasyonal demokratlara yakın olan ve **“Kavkaz”** grubuna dahil olmuş olan **Zurap Avalişvili** (Avalov). Bütün bu oldukça tanınmış siyasîlerin yanısıra birçok sahtekâr, dolandırıcı, Montmante’li, dansöz ve

⁵⁹ *Papen’in 25.7.1941 tarihli raporu (PA AA, S. Panturan s.311 699-700.*

⁶⁰ *D.C. Ostgebiete-30.*

aktör de zuhur edip, bütün “**Adloniade**”ye ekzotik bir komedi görünümünü vermişlerdi.

Davetli mültecilerin isimlerinden de anlaşıldığı gibi misafirler değişik siyasî kamplara mensuptular: Liberal ve hatta sosyal ihtilâlcı sabık “**Promethee**” taraftarlarının yanısıra “**Kavkaz**” grubundan sağ eğilimli karşıtları vardı. Aslında kayda değer bir siyasî taraftar grubu bulunmayan ve tamamen tecrit edilmiş vaziyette bulunan Gürcü monarşistleri bu farklı grupların dışında bulunuyorlardı. Misafirlerin seçimi belli bir siyasî tercihi yansıtmıyor, daha ziyade **Schulenburg**’un şahsî dostluklarıyla **Nuri Paşa**’nın tavsiyelerinden kaynaklanıyordu. “**Adloniade**” asıl yetkili olan Şark Bakanlığı’yla daha önceden konuşulmamıştı ve ayrıca **Schulenburg**’un mümkün olduğunca mültecilerin işe karıştırılmaması yolundaki resmî talimattan haberi olduğu için de değeri tartışmalıydı.

“**Adloniade**” Hariciye Bakanlığı ile Şark Bakanlığı arasında uzun zamandan beri gizli sürmekte olan çatışmayı açık bir kavgaya dönüştürmüştü. **Rosenberg** sadece kendi yetki sahasının çiğnenmesine değil aynı zamanda Hariciye Bakanlığı’nın, Şark Bakanlığı’nın istihdam ettiği bazı doğuluları ayartmaya başlamış olmasına da kızılıyordu. Meselâ **Schulenburg**, **Türkistanlı Veli Kayyum**’u daha çok mülteci toplaması için **Paris**’e yollamıştı. **Rosenberg**, Hariciye Bakanlığı’nın kendi yetki sahasını ihlâlini **Adolf Hitler**’e şikayet etmiş, o da meşhur öfke krizlerinden birine kapılıp Hariciye Bakanlığı’nın işgal altındaki **Sovyetler Birliği**’nin meseleleriyle her türlü ilgilenişini “en sert bir ton”la yasaklayan bir talimat vermişti. **Adolf Hitler**’in ka-

rarı şüphesiz **Rosenberg**'in zaferi demekti. Buna rağmen prestij düşüncesiyle davetli misafirler tekrar geri gönderilemeyeceklerinden dolayı "**Adloniade**"ye devam edildi. Ayrıca bürokrasinin, bu kararının teknik sonuçlarını düzenlemek için birkaç haftaya ihtiyacı vardı. Buna rağmen **Rosenberg** Hariciye Bakanlığı'nın daha fazla direneceğinden çekindiği için 10 Temmuzda tekrar şikâyetle bulundu. **Hitler** bunun üzerine evvelki kararını tekrarladı. **Rosenberg**, "**Rusya Komitesi**" lağv, mülteciler hakkındaki bütün dosyaların teslim ve Hariciye Bakanlığı'nın bütün temsilcilerinin **Sovyetler Birliği**'nin işgal altındaki bölgelerinden geri çekilmesi gibi yeni taleplerde bulundu. Anlaşılan bu talepler çok ileriye gitmişti ve meselâ "**Rusya Komitesi**" uhdesine hiçbir önemli siyasî fonksiyon bırakılmamakla beraber mevcudiyetini sürdürdü. 18 Temmuz 1942 tarihli nihaî bir talimatla Hariciye Bakanlığı için yine de oldukça müsbet olan bir düzenlemeye gidildi: İşgal altındaki Sovyet bölgeleri ile ilgili meselelerin harici temsilciliği, Hariciye Bakanlığı'nın uhdesinde kalıyordu, haricî siyasetle ilgili veya askerî bütün diğer meselelerde Şark Bakanlığı, Hariciye Bakanlığı veya **OKW** ile anlaşarak hareket edecekti; sadece doğu bölgelerinin sivil idaresi yalnızca Şark Bakanlığı'nın uhdesinde bulunacaktı. Hariciye Bakanlığı böylece büyük ölçüde devre dışı bırakılmış ve tali hatta alınmıştı. Bir daha da "Sovyet Doğu Halkları" ile ilgili meselelerde siyasî faktör olarak ortaya çıkmadı.

Hariciye Bakanlığı'nın diplomatlarına sadece **Ankara** ve **Kâbil**'deki misyonlarla belli bir hareket sahası kalmıştı. **Franz von Papen** daha 1942 yazında bile hâlâ Türkler'i, Başlayan Kafkasya ta-

arruzunun Türkler için fikrince gitgide daha çok cazip hale getirdiğine inandığı Almanlar safında harbe sokmaya çalışıyordu. Pantürkizm'i teşvik etmeye devam edilmesini ve **Türkiye** üzerinden **Sovyetler Birliği** içlerine yeraltı faaliyetlerinin sızdırılmasını teklif etti. Fakat çabaları semeresiz kaldı ve **Türkiye** tarafsızlığını muhafaza etti. Güya "belli Türk çevreleri sözcüsü" olarak Nazi rejiminin menfaatleriyle her zaman bağdaşmayan menfaatleri temsil ettiğinden (meselâ Kırım'ın muhtariyeti gibi) dolayı nihayet **Papen**'in Pantürkistler ve mültecilerle olan münasebetleri **Berlin**'de rahatsız edici bulundu. Daha 1942 Temmuzunda **Hitler, von Papen**'in faaliyetlerine kızgın bir şekilde tepki gösterdi ve harp siyasetinde **Türkiye**'yi haricî siyasette nazar-ı itibara almanın yanlış olduğunu beyan etti. Nihayet Eylül ayında **Franz von Papen**'e **SSCB**'deki Kafkas veya Türk-Tatar boyları hususunda Türkler'in ilgileri karşısında çekimser kalması talimatı verildi. "Bu meseleler dolayısıyla şu anda Türk hükümeti ile herhangi bir görüşmede bulunmakla ilgilenmiyoruz." "**Türkiye** muharip devletlere karşı bizim fikrimize göre genel siyasî tutumunu değiştirmeye..." razı olana kadar **Franz von Papen** çekimser kalmalıydı.

Müteakip iki yıl içindeki Türk-Alman münasebetlerinde **Ankara**'daki Alman sefareti sadece bir müşahit rolü oynayabildi. Sayısız karşı istihbarat ve **SD** ajanının merkezi olduğu için mülteciler meseleleri ve **Sovyetler Birliği**'ne karşı dikkati dağıtma denemeleri ile uğraşmakla beraber, artık hiçbir faal rol oynamadı. Bu, birkaç tahditle **Kabil**'deki Alman sefareti için de geçerlidir. **Afganistan**, İngiliz ve

Sovyet toprakları ile ve İngiliz-Sovyet kontrolündeki topraklarla **İran** çevrili olduğundan bu yüzden herhangi büyük harekât için müsait bulunmadığından dolayı asgarî kadrolu (1941 Eylülünden beri on kişi) Alman sefaretinin sadece tali bir önemi vardı. Fakat bir haberalma kaynağı idi ve 1943'e kadar Türkistanlı mülteci gruplarıyla irtibat içinde **Sovyet Orta Asyası**'ndaki yeraltı faaliyetleriyle uğraşmıştı. Haber istasyonu olarak **Ankara** ve **Kabil**'deki misyonlar harpte gitgide boşa çalışan bir makineye dönen Hariciye Bakanlığı'nın bir organı değil de daha ziyade karşı istihbaratın ve **SD**'nin bir vasıtası halindeydiler. Hariciye Bakanlığı'nın Sovyet doğu halklarının meseleleriyle, özellikle de mülteci gruplarıyla yaklaşık bir yıl süren ilgilenişi onların milli temsilciliklerinin tesisinde büyük önemi haizdir. "**Adloniade**"nin millî temsilciliklerin tesisinde büyük ölçüde katkısı olmuştur. Bilindiği üzere Rosenberg tanınmış mültecilerle temasa yanaşmamıştı. **Nikuradze** ve **Veli Kayyum** gibi Şark Bakanlığı'nın veya **NSDAP**'nin Haricî Siyaset Dairesi'nin istihdam edip maaş verdiği mülteciler o zamana kadar siyasî önemi haiz olmamışlardı. "**Adloniade**"nin misafirleri Şark Bakanlığı'na devredilmek zorunda kalındığından dolayı bu bakanlık başlanan müzakereleri devam ettirmeye mecbur kalmıştı. **Rosenberg**'in "**Adloniade**" mültecilerine karşı olan antipatisi, tutumunu belirlemeyi sürdürmüşse de bakanlığın alt mercileri (**Prof. von Mende** gibi) görüşmelerin devamına taraftardılar.

Protokolu **Bormann**'ın dosyalarında elimize geçen 16 Temmuz 1941 tarihinde **Adolf Hitler**'in huzurunda yapılan önemli bir toplantıda yeni teşkil

olunacak bakanlığın görev sahaları tespit edildi. Bir gün sonra 17 Haziranda **Rosenberg** "İşgal Altındaki Doğu Mintıkları Bakanlığı"na tayin edildi. Bu sebepten bu günü Şark Bakanlığı'nın resmî kuruluş günü olarak kabul etmek gerekir. Yetkileri bakımından bu bakanlık garip bir yapı arz ediyordu. Evvelâ bu bir bölge bakanlığı idi, ve işgal altındaki **Sovyetler Birliği**'nde görevlendirilen devlet komiserlerinin, başkomiserlerin ve ilçe komiserlerinin sivil idaresi bu bakanlığa bağlı idi. Bu bakımdan ancak İngilizler'in eski Hindistan Bakanlığı veya diğer devletlerin müstemleke bakanlıklarıyla mukayese edilebilir. Dolayısıyla sivil idare için gerekli olan organlara sahipti; dahilî idare, maliye, sağlık işleri, ilim, basın, kültür daireleri ve bir seri iktisadî daireler. Fakat çok önemli iki saha Şark Bakanlığı'nın yetkisi haricinde bırakılmıştı. Polis ve bu vesileyle icra gücünün temeli **SS**'in yetkisindeydi. Ekonomide birçok iktisadî dairelerin mevcudiyetine rağmen Dört Yıllık Plân Görevlisi'nin (**Hermann Göring**) dairesine bağlıydı. Her iki merci de Şark Bakanlığı'nın fonksiyonlarını hem Nazi hiyerarşisi içinde hem de işgal altındaki Sovyet bölgelerinde büyük ölçüde bloke etmiş ve böylece asi ve kendi bildiğini yapan devlet komiserleri, **Hinrich Lohse** "Ostland" ve **Erich Koch**'a "Ukrayna" arka çıkmıştır. Özellikle canavarca idaresi ile kısa zamanda üne kavuşan **Koch**, bakanının talimatlarından tamamen bağımsız hareket etmiştir.

Şark Bakanlığı üç ana bölümden, siyaset (I), idare (II), ve ekonomi (III) müteşekkildi. Bunlardan bizi sadece birincisi ilgilendirmektedir. Bu kısmın başında *Ministerialdirektor* olarak önemli bir pozis-

yonu sahip olan ve **Rosenberg**'in uzun süreden beri mesai arkadaşı olan **Leibbrandt** bulunuyordu. Bu siyasî kısım şu şekilde bir taksimata tâbi idi: "*Genel Siyaset*"ı (I,1) Hariciye Bakanlığı'ndan devralınan Kafkasya uzmanı **Otto Brautigam** idare ediyordu; "*Ostland*" (I,2) dairesi yine Hariciye Bakanlığı'ndan devralınan **Peter Kleist**'a, "*Ukrayna*" (I,3) dairesi ise **SS Oberführer Wilhelm Kinkel**'e bağlıydı; "*Kafkasya*" (I,4) dairesini **Profesör von Mende**, "*Yerleşim*" (I,5) dairesini de kötü şöhretli **Ernst Wetzel** idare ediyorlardı. "*Kültür*" (I,6), "*Basın*" (I,7), "*Gençlik*" (I,8) ve "*Kadınlar*" (I,9) daireleri de bizim için önemli değildirler. Aslî Rus bölgesi hiçbir zaman uzun süre Alman hakimiyeti altında kalmadığından "*Rusya*" (I,10) dairesi sadece ismen mevcuttu. Sovyet doğu halkları için önem kazanacak olan daire **Mende**'nin "*Kafkasya*" dairesiydi. **Kafkasya**'da hiçbir zaman Alman sivil idaresi altına girmediği ve sadece küçük bir kısmı geçici olarak askerî işgale uğradığı halde **Mende** gitgide daha küçük milliyetlerin hamisi oldukça, dairesi "*Rusya*" dairesinin aksine geniş muhtevalı bir idarî organ haline geldi.

Leibbrandt **SS**'den gelen yoğun baskı üzerine işten çıkarılınca 1943 yazında "siyaset" genel dairesi bazı tadilata uğradı. **Leibbrandt**'ın yerine **SS Generali Berger** geçti ve prestij düşüncesiyle "genel dairesi"ni "siyaset sevk dairesi"ne dönüştürdü. "*Genel Siyaset*" **Brautigam**'ın uhdesinde kaldı. **Kinkel**'in yeni teşkil olunan "*Almanlık*" dairesini devraldı. "*Kültür*", "*Basın*" vesaire gibi uzmanlık daireleri mevcudiyetlerini sürdürmeye devam ettiler, fakat **Berger** memleket dairelerini lağv etti. **Bra-**

utigam, Ruslar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar ve sairenin meseleleriyle ilgilenirken Kafkasyalılar ve Türk-Tatarlar için yetkili olan ve **Profesör von Mende**'ye bağlı olan "*Yabancı Kavimler*" dairesinin teşkili bir yenilikti. Sovyet doğu halkları mensuplarıyla ilgilenmek için teşkil olunmuş **Mittelstelle** ve **Leitstelle**'ler **Mende**'ye bağlydılar.

Bütün bunlara ilâveten Şark Bakanlığı'na daha birçok özel daire ve enstitü de bağlanmıştı: '*Kafkasya İnşa Dairesi*' (**Arno Schickedanz**), '*Kıta Avrupası Araştırma Enstitüsü*' (**Aleksandr Nikuradze**), '*Doğu Araştırma Merkezi*', '*Alman Doğu Bürosu*', '*Doğu Milletleri Merkezi*' (**ZAVO: Zentrale für die Völker des Ostens**) ve '*Alman İlminin Doğuya Yönelmesi Görevlisi*'.⁶¹

Şark Bakanlığı bünyesinde de işgal altındaki Sovyet bölgelerindeki idareye benzer hususlar mevcuttu: **Rosenberg**, bakanlığının alt seviyesindeki organlarının çalışması doğrudan doğruya bakanın kontrolü altında değildi. Ne **Rosenberg** ne de müsteşarı **Alfred Meyer** mücessem tedbir veya talimatlarla pek temayüz etmemişlerdir. Bunun sebebi kısmen bakanın dengesiz ve ağır kanlı karakterinde yatmakta, kısmen de dairenin çoğu kez açık seçik yetkilerinin belirlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Birçok karar, tesadüflerin önemli ve çoğ kez mühim bir rol oynadığı şahsî münasebetler dolayısıyla verilmiştir. **Rosenberg**'in **SS** ve **Koch** ile olan anlaşmazlıkları alt kademelere pek tesir etmemiştir, 1943'de **Berger**'in tayiniyle Şark Bakanlığı'nın yeniden teşkilâtlanmasından sonra bile daireler

⁶¹ En önemlisi **Rosenberg**'in **Lammers**'e 18.6.1942 tarihli mektubu (BA; R. 6/66.)

haricen değişikliğe uğramış yapılarına rağmen dahilen aynı kalmışlardır. Hatta Şark Bakanlığı binası 1944 Martında bombalandıktan ve bakanlığın işlerinin düzgün yürümesi zorlaştıktan sonra bile özellikle **Profesör von Mende**'ye bağlı daireler 1945 Nisanına kadar faal vaziyette kalmışlardır.

Şark Bakanlığı'nın yapısı ile **Rosenberg**'in karakteri "**Adloniade**" misafirleriyle yapılan müzakerelerin sürdürölmesini isteyen bakanlık memurlarının isteklerini yerine getirebilmelerini izah etmektedir. Çünkü mektuplarından da anlaşıldığı gibi **Rosenberg**'in mültecilere karşı olan tavrı değişmemiştir.⁶² Diğer makamların müşahadeleri de bu hususu teyit etmektedir. **SS Generali Berger**'in, amiri **Himmler**'e bildirdiğı gibi "**Adloniade**" meselesinde Şark Bakanlığı **SS**'in aynısı menfi görüşe sahiptir ve dört bir taraftan getirilen misafirler en kısa zamanda çekip giderlerse muhakkak ki memnun olacaktır.⁶³

Evvelce hiçbir şekilde siyasî yönden ortaya çıkmamış olan tercümanlık faaliyetleri vazgeçilmez bulunan Şark Bakanlığı'nın istihdam ettiğı Kafkasyalılar ve Türk-Tatarlar tabiatıyla bir istisna teşkil etmektedirler. Fakat bütün direnişlere rağmen **Mende** daha 1942 yılının ilk aylarında görevi **Almanya**'da Sovyet doğu haklarının lejyonierleri ve sair mensupları ile ilgilenmek olan "**Mittelstelle**"lerin tesisini sağlamıştı. Bu irtibat daireleri milliyetlere göre ayrılmışlardı ve bu hususta harp esirleri komisyonlarına tekaböl ediyorlardı. Geleceğın Kafkasya Devlet Komiseri olarak bu teşekkülleri ileride rakip

⁶² 9.4.1942'de Berger'den Himmler'e (D.C. RF SS-842)

⁶³ "Kafkasya temsilcilikleri..." a.g.e.

olarak gören **Arno Schickedanz** kuruluşlarına itiraz etmişti. İrtibat dairelerinin teşkilini tehlikeye sokmamak için önce **Türkistan** irtibat dairesi kuruldu. Nazi emperyalistlerinin **Orta Asya** hakkında hemen ilhak ve müstemlekeleştirme plânları olmadığından bu dairenin tesisine karşı direnen asgarîydi. Sonraları bunu Kafkasyalıların, Tatarların⁶⁴ ve en son olarak da **Kırım Tatarları**’nın irtibat daireleri takip etti. **Profesör von Mende** bunun için fonksiyonlarını irtibat daireleri vasıtasıyla müessese olarak kesinleştirdiğini iddia ederek harp esirleri komisyonlarını örnek olarak gösteriyordu.⁶⁵

Şark Bakanlığı “**Adloniade**” mirasına konduğu zaman irtibat dairelerinin bir kısmı çoktan mevcuttu. Daha fazla malûmat sahibi bir uzman olduğu için, **Rosenberg**’i tanınmış mültecilerin faydalı bir şekilde kullanılabileceğine ikna etmek **Mende** için zor olmamıştı. Nasıl lejyonlar evvelce niyet edilmediği halde teşkil olunmuşlarsa irtibat daireleri de yaptıkları “uzmanlık faaliyetleri” ile başlangıçtaki aksi düşünceleri bertaraf ettiler. “**Adloniade**” misafirleriyle yapılan müzakereler esnasında **Mende** kendi dairesini büyütüyordu. Ayrıca 1942 Ağustosunda Sovyet harp esirlerine uygulanacak muamele ve onlarla ilgilenme esnasında ortaya çıkacak meselelerin halledilmesi için “*Doğu Milletleri Mensubları Merkezi*” (**ZAVO**) kuruldu. Bu teşekkülün görevi diğer merciler tarafından temin edilmedikleri takdirde bilgi vermek, giydirmek, kalacak yer ve seyahat yardımı sağlamaktı.⁶⁵ **ZAVO**’nun irtibat da-

⁶⁴ *İdil-Ural Tatarları*.

⁶⁵ *Staatsaekretär (Bakanlık müsteşarı) Mayers’in 13.8.1942 tarihli talimatı (BA, R 58/225)*

irelerinden farkı ise, onlar daha ziyade siyasi ilgilenmede bulunurken (propaganda, dergiler, eğitici kurslar, sonraları da millî temsilcilikler) **ZAVO** bilhassa teknik yardımda bulunuyordu. İrtibat daireleri ile millî temsilciliklerin faaliyetlerinin birbirine karışması daha ileride ele alınacaktır.

1943 yazında Şark Bakanlığı kısmen daha geçici olan millî temsilciliklere diğer mercilerce de tanıyacak bir statü vermeye başladığı zaman **Mende**'nin dairesi büyük bir kadroya sahipti bile. Hem Alman hem de doğulu personeli **Mende** büyük ölçüde kendisi seçmiş ve bu hususta oldukça bağımsız davranmıştı. Kendisi **NCDAP** üyesi olmadığı için tercihlerini de parti düsturları doğrultusunda yapmamıştı. Bunun nasyonal sosyalist "*Doğu Sahası*" ideolojisinin bir uzantısı olan bir bakanlıkta mümkün olması, aşırı bir uzmanlaşmanın totaliter bir rejimde bile ulaşabileceği izafî bağımsızlığı göstermektedir. **Von Mende** gerekli dil ve mevzu bilgisine sahip pek az uzmandan biri olduğu için ne yeri doldurulabilir ne de kolayca kontrol edilebilirdi. Bu yüzden **Kırım**'ın "**Germenleştirilmesi**" yolundaki Nazi plânları mücessemleştirdiği sırada bile dağılmış **Kırım Tatarları**'nın vatanları **Kırım**'a dönmelerini sağlamak yolundaki gayretleriyle **Tavriya** (**Kırım**) genel komiserinin niyetlerine karşı olan muhtariyet arzularını gizleyebiliyordu.⁶⁶ **Von Mende** "*Kafkas*" ve "*Yabancı Milletler*" dairelerinin teş-

⁶⁶ *Kırım*al'ın 1942 Ekim'inde İstanbul'daki "Milli Fırka"nın idare heyetine raporu (*Kırım*al'ın şahsi arşivinde); *Himmler*'in 1942 Temmuz ve Ağustos'undaki mektupları ile mukayese edin. (*Nurberg dökümanı No -2417*)

kilini, **Rosenberg**'in mültecilerden faydalanılmasını istememesine rağmen sayılarının ne gariptir ki **Rosenberg**'in hiç itiraz etmemiş olduğu **Mittel** ve **Leitstelle**'lerdeki sabık harp esirlerinden çok az olduğuna işaret ederek sağlamıştı. Nihayet **Rosenberg**, **Mende**'nin istediğini yapmasına müsaade etmiş ve hatta "sevk edici" fonksiyonlarını tebaruz ettirmek için 1943 yılında "**Mittelstelle**"lerin ismini "**Leitstelle**"ye çevirmişti.⁶⁷

Alman ricatı dolayısıyla Şark Bakanlığı'nın işgal edilmiş bölgelerindeki idarî organları fonksiyonlarını kaybettikçe "*Yabancı Milletler*" dairesi o derece ön plâna çıkmıştı. **Kızıl Ordu** 1944 yazında işgal edilmiş bölgelerin büyük kısmını geri alınca "işgal altındaki" doğu bölgeleri için kurulmuş olan bakanlık büyük ölçüde fonksiyonlarını kaybetmiş oldu. Bu tarihten itibaren faaliyetleri ya diğer resmî makamlarla olan çekişmelerle ya da Alman hakimiyet bölgesinde bulunan Sovyet doğu milletleri mensuplarıyla ilgilenmeye münhasır kılmıştı. **Rosenberg**'in başlangıçta büyük itimatsızlıkla tahammül ettiği millî temsilcilikler sonunda elindeki yegâne elle tutulur görev sahası olarak kalmıştı. 10 Kasım 1944' de devlet komiserliklerinin resmen lağvı ile Şark Bakanlığı nihaî olarak fonksiyonsuzluğunu kabul etmişti.⁶⁸

Rosenberg hâlâ bakan olarak kalmakla beraber bundan sonraki mücadelelerinde harbin başlangıcından beri olduğu gibi asıl kimliği, yani perde arkasında daha güçlü iktidar adaylarının yönettiği Nazi "**Şark Siyaseti**"nin gemi aslanı olduğu ortaya çıktı. Sahip olduğu nüfusa bakılacak olursa hiçbir

⁶⁷ "*Kafkas temsilcilikleri ... a.g.e. dallin, s.623 ile mukayese edin.*

⁶⁸ *Dallin, s.653.*

zaman gerçekten bakan olmamıştır. **Vlasov Komitesi** ve başka hususlar dolayısıyla meydana gelen birçok çekişmelerden ve bu çekişmeler esnasında birçok kere beyhude yere **Hitler**'le görüşmeye çalıştıktan sonra nihayet **Hitler**'e istifasını sundu.⁶⁹ İstifasına hiçbir cevap alamadığından resmen görevinde kaldıysa da hiç okunmayan muhtıralar hazırlamaktan öteye birşey yapamadı. **Vlasov**'a karşı olan mücadelesinde kuruluşlarına o kadar çok itirazda bulunmuş olduğu Rus asıllı olmayan milletlerin millî temsilciliklerini artık koruyordu.⁷⁰ Yaptığı son resmî iş 1945 Martında millî temsilcilikleri millî komiteler olarak tanımak oldu.

Profesör von Mende'ye bağlı olan “*yabancı milletler*” dairesi bu fırtınalardan büyük ölçüde masun kalmıştı. Bu daire Şark Bakanlığı'nın en sağlam müessesesi olduğunu isbat etti ve harbin son günlerine kadar ayakta kalarak devlet komiserliklerinden ve birçok diğer daireden daha uzun ömürlü oldu. Bu mercinin devamlılığını muhtemelen bir fonksiyon boşluğunu doldurduğu ve bu yüzden kimse tarafından mevcudiyetinin lüzumsuz bulunmaması ile izah edebiliriz. Onun yerini alabilecek başka bir merci de yoktu. 1944 ilkbaharında **SS** tarafından kurulan “**Leitstellen-Ost**”⁷¹ hiçbir zaman ciddi bir rekabet teşkil etmedi ve sadece **von Mende**'nin faaliyetini Türk-Tatar ve Kafkas **SS** birlikleri sektöründe tamamladı. Ayrıca 1943 sonbaharından

⁶⁹ 2.10.1942'de Rosenberg'den Hitler'e (Nurnberg dokümanı Rosenberg 14 IMT, cilt XLI s.185. 194'de; Dallin age. s.646 ile mukayase edin.

⁷⁰ Dallin, s.669.

⁷¹ *Leitstellen-Ost: Şark sevk daireleri.*

beri SS merkez dairesi, OKW ve Şark Bakanlığı'nın "yabancı milletler" dairesi arasında büyük ölçüde görev koordinasyonu yapılıyordu.

Şark Bakanlığı'nın yapısı, Sovyet doğu halkları mensuplarına karşı uygulanan siyasetin **Almanya'** da oldukça alt seviyedeki bir idarî düzeyde yapıldığını ortaya koymaktadır.

Bu sebepten millî temsilcilikler harp döneminde Alman basını tarafından çok az kaale alınmışlardı. Her ne kadar **Rosenberg**, "**Völkischer Beobachter**"in⁷² müntehiri olarak bakanlığının fonksiyonsuz kalışı üzerine mevcut yegâne görev sahasına basında destek sağlamak imkânından faydalanabilir idiyse de millî temsilciliklerden nadiren ve dolaylı olarak bahs olunmuştur. Şark Bakanlığı'nın üst kademesinin 1941'den 1945'e kadar sürekli olarak önemini yitirdiği ve bu esnada **von Mende**'nin dairesinin kadro olarak ve siyasî yönden gitgide geliştiği göz önüne alınırsa "**alt seviyede idarî düzey**" deyiminin izafiliği anlaşılır. **Mende**'nin dairesi nihayet yüzlerce Alman ve ecnebiyi istihdam ediyordu ve sürekli olarak çoğu kez kendine has hedeflere doğru yol alan yegâne resmî makamdı.⁷³

İKİNCİ DÜNYA HARBİNDE KAFKASYA'DA YANILTMA TEŞEBBÜSLERİ

Almanlar'ın yaniltma faaliyetleri radyo yayınları ve el ilânlarından daha büyük ölçüde Sovyet hükü-

⁷² *Völkischer Beobachter: Halkın Gözcüsü, NSDAP'nin önemli yayın organlarından.*

⁷³ *P. von Zür Mühlen, Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasında, Mavi Yay., Ankara 1984.*

metinin talep ettiği bütün milliyetlerin dayanışmasını doğrudan felce uğratmaya çalıştılar. Buna daha ziyade Kafkas kavimleri maruz kalmışlardı. Çünkü Alman birlikleri iki ilâ beş ay süreyle **Kuzey Kafkasya**'nın batısını işgal etmişlerdi ve **Kuzey Kafkasya** ile **Transkafkasya**'nın diğer mıntıkaları da Alman nüfus sahasının hemen yakınındaydılar. Buralara Alman komando grupları dolambaçlı dağ patikalarından sızarak veya uçaklardan paraşütle atlayıp kolayca ulaşabiliyorlardı. Ayrıyeten Türk-Sovyet sınırı üzerinden **Gürcistan**'la illegal irtibatlar da mevcuttu. **Azerbaycan**, **Gürcistan** ve diğer bölgelerin petrol ve diğer ham madde kaynaklarıyla arz ettikleri ekonomik cazibe Nazi rejimi için özellikle büyük olduğundan dolayı Kafkas mıntıkası Almanlar'ın dikkati dağıtma faaliyetleri için âdeta mukadderdi.

Yeraltı faaliyetinde **SD** (RSHA, VI, daire) ile karşı istihbarat birbirleriyle yarışıyorlardı. **Oberlander**'in komutası altındaki, ekseriyetle Kafkasyalılar'dan müteşekkil **Bergmann** taburundan evvelce bahsolunmuştu.

Bu birlik karşı istihbaratın II. şubesinin (sabotaj şubesi) emrine verilmiş, **Kafkasya** seferi esnasında **Kızıl Ordu**'nun gerisine indirilmiş ve çeyrek yıl süreyle mahallî asilerle çok sıkı temas içinde çarpışmıştı.⁷⁴

Benzer bir proje **Mayer-Mader**'in emrindeki Türk taburu için de düşünülmüşse de bu birliğe hiçbir zaman görev yaptırılmamıştı.

Karşı istihbaratın ekseri yanıltma harekâtı en çok tesirin beklendiği **Gürcistan**'da yapıldı. 1942

⁷⁴ *Leverkuehn, s. 137.*

yazında paraşütle **Gürcistan** üzerinde atlayan "**Tamara I**" ve "**Tamara II**" komandoları harekete geçtiler. Paraşütçüler hem mülteci hem sabık harp esiri olan, iyice eğitilmiş Gürcüler'di, ama Almanlar da her iki harekâta katılmışlardı.⁷⁵ Fakat pek bir başarı sağlayamadılar, mahallî devriyelerle yaptıkları küçük müsamedelerden sonra ya yok edildiler ya da kısa zamanda yakalandılar.⁷⁶

Karşı istihbarattan daha yoğun bir şekilde **SD**, Kafkas ülkelerine sızma faaliyetlerine kendisini teksif etmişti. Daha 1941 yılında **SD**'in şefi **Walter Schellenberg**'e bağlı **Zeppelin** harekâtı başlatılmıştı. Evvelâ bu görevi kabul eden Sovyet harp esirleri sabotaj ve casusluk eğitimi görecekler ve Sovyet cephe hattı gerisindeki görevlere hazırlanacaklardı.⁷⁷ Almanlar'ın **Kafkasya** taarruzu esnasında evvelce bahsolunan **Sonderstab Kaukasus**'a dahil olan yeni tesis olunmuş Kafkas millî temsilciliklerinin birçok mensubu, Kafkas kavimleri genel ayaklanmada bulundukları takdirde geçici idarî organlar teşkil etmek üzere **Stavropol**'e nakledilmişlerdi. Fakat bunlar harbin gidişatı üzerinde herhangi bir tesir icra edemediler. Yeraltı faaliyetlerinin ekserisi **Stalingrad** muharebesinden sonra başlatıldılar. Anlaşılan onlara evvelce zafer sarhoşluğu için de pek büyük bir siyasî değer verilmemişti. Daha 1943

⁷⁵ Heilbrunn, s.154; Heilbrunn, "Tamara" harekâtını yanlışlıkla 1941 yılında vaki göstermektedir. "Sovyetler Birliği halklarının komiteleri...", (elyazması, von Mende'nin terekesinde)

⁷⁶ Lang, s.259 Mathe Kereslidze'nin naşire 3.11.1969'daki beyanı; Korosclidze, "tamara" harekâtına katıldığı için Sovyet devriyeleri tarafından tevkif edilmiş ve Almanya'ya ancak 14 senelik kamp cezasından sonra dönebilmişti.

⁷⁷ Heilburnn, s.147.

sonbaharında **Schellenberg**, personel eksikliğinden dolayı eski plânlarını uygulayamadığından şikâyet ediyordu.⁷⁸

Ancak sonraları **Wehrmacht**, **Sovyetler Birliği**'ne karşı yanıltma harekâtları için 200 uçak tahsis etti. Havaya uçurmalar ve sair sabotaj faaliyetleri için telsiz cihazları, silâh ve diğer malzemeyle donanmış ajanlar **Kızıl Ordu**'nun gerisine sızdırıldılar.⁷⁹ Daha büyük bir harekât ise daha harbin ilk aylarında 1941 Ekiminde **Kuzey Kafkasya Özel Komandosu 'Şamil'** adı altında hazırlanmıştı. 150 kadar Kuzey Kafkasyalı on ay süreyle bütün yeraltı faaliyetleri için eğitildiler. Eğitime katılanların tahsis edildiği üç gruptan ilki 1942 Temmuzunda göreve başlayacaktı. Sahte belgeler, patlayıcı madde ve silâhlarla mücehhez 30 kişi paraşütle **Maykop** civarına indirildiler. Bu grubun görevi bir taraftan köprü ve demiryollarını havaya uçurmak, diğer taraftan ise Sovyetler'in petrol tesislerini havaya uçurmalarını önlemektir. Almanlar'ın bu bölgeyi işgalinden sonra bu harekâta katılanlardan 29'u geri döndü. Aralarında on Alman'ın da bulunduğu yine 30 kişilik ikinci grup, 1942 Ağustosunda **Çeçen-İnguş** başkenti **Grozniy**'in 40 km. güneyine indiler. Görevleri ilk grubun görevlerine benziyordu, yalnız onlara ilâveten mahallî asilerle temas kurmaları emredilmişti. Bu harekâtın mensupları görevlerini yerine getiremediler. Paraşütle atlamaları esnasında görüldüler ve Sovyet devriyeleri tarafından üstlerine ateş açıldı. Kaybolan bu grubun akıbetini öğrenmek için Ağustos ayı sonlarında 12 kişilik bir arama grubu yollandı.

⁷⁸ Heilburnn, s. 151; 14.11.1943 tarihli dosya notu (BA, NS 31/44)

⁷⁹ Walter Schellenberg, *Memoiren (Hatıralar)*, Köln 1959 s.240

Bu on iki kişiden ancak üçü dört ay sonra geri döndü. Aranan 30 kişiden beşi 1942 Aralığında **Mosdok**'da cephenin Alman tarafına geçtiler. Geriye kalan 25 kişi ile arama grubundan dokuz kişinin akıbetleri meçhuldür. 40 Dağıstanlı'dan müteşekkil başka grup sonraları Alman ricatinden dolayı göreve başlayamadılar, sadece bazıları sonradan keşif kolu olarak cephede küçük görevlerde kullanıldılar.⁸⁰

SD'nin büyük ölçüde harekâtlarından birisi de "**Mainz 1**" idi. Fikir Gürcü mültecilerden gelmiş ve hazırlanıp teşkilâtlanmasında "**Gürcü İrtibat Heyeti**" mensupları **Mihail Kedia** ile **Aleksandr Tsomaia** büyük ölçüde müessir olmuşlardır. Almanlar önce Gürcü mültecilerin **Türkiye**'deki başkanı olan **Aleksandr Menagarişvili** ile teması sağladılar. **Profesör von Mende**, bu gaye için 1942 Ağustosunda **İstanbul**'a seyahat etti. Harekât Almanlar tarafından finanse edildi. Teşkilâtlanma ise hemen tamamıyla Türk makamlarının sessiz müsamahası ile **İstanbul**'da faaliyetleri için bir irtibat yeri ve merkezi tesis etmiş olan **Menagarişvili** çevresindeki Gürcü grubunun uhdesindeydi. 1942/1943 kışında küçük öncü kolları Türk-Sovyet sınırını yokladılar. Asıl harekât 1943 ilkbaharı için öngörül-müştü.

Hazırlıklar birçok kez tehir edildikten sonra nihayet 1943 Ekiminde **David Erkomayşvili**'nin komutasındaki yedi kişilik bir Gürcü grubu **Gürcistan** sınırını geçti ve birçok gece yürüyüşünden

⁸⁰ *Kuzey Kafkasya Özel Komandosu, "şamil" (elyazması, naşirin mülkiyetinde); el yazması doğrudan "zeppelin" harekâtının teşkilâtına katılmış birgörgü şahidininindir.*

sonra **Batum** civarına gelindi. Grup, **Erkomayşvili**'nin sakinlerini iyi tanıdığı küçük bir köyün yakınlarındaki bir ormanda kamp kurdu. **Erkomayşvili** kısa bir müddet sonra askerî ve siyasî bilgilerle sınırı geçip **Türkiye**'ye dönünce geriye kalan altı kişi kışı **Batum** civarında geçirdiler ve Gürcü yeraltı teşkilâtları tarafından desteklendiler. Onların yardımıyla sonradan sınırdan gizlice geçip **Menagarişvili**'nin merkezi vasıtasıyla **Almanya**'ya iletilen yeni bilgiler topladılar.⁸¹

“**Mainz 1**” harekâtının ikinci seferi 1944 Mayıs'ında yine **Erkomayşvili**'nin komutasında **Gürcistan**'a vardı ve kayıp vermeksizin ilk gruba ulaştı.

İlk grup etrafı dolaşarak dahilî siyasî durum hakkında mufassal bilgi edinmişti. Bu yüzden 1944 Haziranında **Erkomayşvili**, **İstanbul**'dan Alman makamlarına iletilen tafsilatlı bir raporla **Türkiye**'ye geri dönebildi. Almanca tercümesi yaklaşık 30 daktilo sayfası tutan **Erkomayşvili**'nin raporu, **Gürcistan**'daki askerî, siyasî ve iktisadî durum hakkında çoğunun doğruluğu kabul edilmiş, esash bilgileri haviydi. **Transkafkasya**'daki **Kızıl Ordu**'nun Tertibi ve gücü, Gürcü yeraltı teşkilâtlarının vüsatı ve faaliyetleri, Gürcü harp sanayiinin kapasitesi ve **Stalin**'nin Rus asıllı olmayan milliyetlere karşı siyaseti hakkındaki bilgiler özel ehemmiyeti haizdiler. Alman-Türk münasebetleri bozuldu-

⁸¹ “**Mainz ‘1’ Harekâtı**” el yazması 1950 tarihlidir ve naşire özel şahıslar tarafından faydalanılmak üzere verilmiştir. Yazar anonim ise de 1942 yazının sonlarında bir Türkiye seyahatinden bahsedilmesi ve yazarının bazı tafsilatlı bilgiler vermesi el yazmasının profesör von Mende'nin olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır; bir kopyası yazarın mülkiyetindedir.

ğundan plânlanan üçüncü bir sefer gerçekleşmedi. Harpten sonra "**Mainz 1**" harekâtına katılanların çoğu sahte isimlerle izlerini kaybettirdiler.⁸²

"**Mainz 1**"ın sonuçları Devlet Güvenlik Merkez Dairesi'ni benzeri faaliyetlerde bulunmaya teşvik etti. 1944 ilkbaharında "**Mainz 2**" harekâtı başlatıldı.

Bu sefer Gürcü komandolar **Türkiye** üzerinden sızdırılmadılar, "**Tamara**" harekâtında olduğu gibi paraşütle **Tiflis**'le **Batum** arasına indirildiler. Toplam olarak askerî üç kişiden müteşekkil beş grup Mayıs sonunda indirildiler.

Hepsi de 1942'deki "**Şamil**" harekâtında olduğu gibi telsiz cihazları ve silâhlarla mücehhezdi ve gerekli teknik eğitimi görmüşlerdi. Beş gruptan üçü başarıyla indiğini bildirdi, biri atlayış sırasında kazaya uğradı ve biri de hiçbir iz bırakmadan kayboldu. **Tiflis** civarına indirilen Gürcüler anlaşılan siyasî yeraltı teşkilâtlarıyla irtibatı temin etmişlerdi. Önceleri on gün arayla, sonraları daha seyrek olarak ve en son da 1944 sonbaharında telsizle haber yolladılar. **Batum** civarına indirilen grup anlaşılan "**Mainz 1**" mensuplarıyla teması sağlamıştı ve **Almanya**'ya muntazaman telsizle haber yolluyordu. Son yirmi yirmi beş telsiz yayını 1945 Nisanında dinlendi. İstihbarat açısından **Erkomayşvili**'nin raporlarından daha az değerliydi ve sadece mahalli bilgilere sahipti.⁸³

Bu gruplardan bazıları duman sütunlarıyla evelden belirlenen yerlerde havadan beslendiler. Telsiz yayınlarının alışı bölgeleri önceleri Balkan ülkeleri, sonraları ise **Slovakya** idi.

⁸² a.g.e.

⁸³ "**Mainz 1** Harekâtı" (el yazması, von Mende'nin terekasında)

SD askerî haberlerle ilgilenmediğinden dolayı **Kafkasya**'dan daha ziyade dahilî siyasî ve iktisadî haberler yollanıyordu.⁸⁴

Plânlanan üçüncü faaliyet olan "**Mainz 3**" teknik ve daha ziyade de askerî ve siyasî sebepler yüzünden gerçekleşmedi. Uçakların Güneydoğu cephesiyle Balkanlar'daki havalanış yerleri **Kızıl Ordu** tarafından işgal edilmişti ve bu faaliyetler de artık zaten harbin gidişatını değiştiremezlerdi.⁸⁴

Bu tür dikkati dağıtma faaliyetlerinin Kafkas ülkelerinde dahilî siyasî gidişat üzerinde herhangi bir tesir icra edip etmediği sorusuna genelde hayır demek gerekir. Bunlar her şeyden önce istihbarat malzemesinin iletilmesine ve **Sovyetler Birliği**'nin stratejik önemi haiz noktalarında sabotaj yapmaya yarıyorlardı. Gerçi dikkati dağıtma harekâtları **Kuzey Kafkasya**'da mahallî asilerle **Gürcistan**'da yeraltı gruplarıyla irtibatı sağlamışlardı. Buna rağmen dahilî siyasî durumuna yön vermiş oldukları pek söylenemez.

Gürcistan'da bir ihtilâl başlatmak gayesini güttüklerini söylemek her ne kadar inanılır gibi gelmiyorsa da anlaşılan karşı istihbaratın her iki "**Tamara**" harekâtının çok ileriye dönük hedefleri vardı.⁸⁵ Karşı istihbarat tarafından 1941 Mayısında teşkil olunan özel istihbarat heyeti "**Walli 1**" cephe gerisinde **Sovyetler Birliği**'ni içten çökertmekti ve bir özel gruba "bir ajan şebekesi vasıtasıyla **Sovyetler Birliği**'ndeki kavimler arasında millî nefreti alevlendirmek" görevi verilmişti.⁸⁶

⁸⁴ "Zeppelin" Harekâtları hakkında kısmi malumat, age.

⁸⁵ "Mainz 'I' Harekâtı" a.g.e.

⁸⁶ Heilburnn, s.154.

Bunun bahsolunan harekâtların haricinde ne dereceye denendiği kaynak araştırmasında ortaya çıkmamıştır. Başkaca yanıltma harekâtlarının neticeleri hakkında bir şey bilinmemektedir. Bazı teşebbüsler **Sovyetler Birliği** kendi adamlarını bu harekâtlara sızdırıp ya onlara ihanet ettikleri ya da Almanlar'ın verdiği görevleri sabote ettikleri için başarıya ulaşmamışlardır.⁸⁷ Özet olarak **Kafkasya**'daki dahilî siyasî olayların ancak cüz'î bir oranda Almanlar'ın tesiriyle meydana geldiği söylenebilir.⁸⁸

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ORTA ASYA'DA YANILTMA TEŞEBBÜSLERİ

Sovyetler'in beş Orta Asya cumhuriyeti coğrafi sebeplerden dolayı Alman sabotaj ve yeraltı faaliyetlerinin pek hedefi değildiler. Sovyet ekonomisinin savaş üretimine dönüştürülmesi üzerine tehdide maruz sanayi tesisleri oraya nakledilince **Orta Asya**'nın önemi gerçi arttıysa da bu bölge Nazi rejimi için ikinci derecede ehemmiyeti haizdi. Buna rağmen "**Tamara**" gibi harekâtlar **Orta Asya**'ya da sızdırıldılar. Oradaki Sovyet petrol sanayiini tahrip etmek için birkaç Türkistanlı paraşütle **Aral Gölü** kıyısına indirildiler. **SD** harekâtı "**Karl**" benzeyen faaliyetler **Ural**'da ve **Orta Volga**'da (Kazan) uygulandırsa da sonuçları bilinmemektedir.⁸⁹ Alman ricati uçakların kalkış alanlarının olduğundan dolayı **Stalingrad**'dan sonra benzeri harekâtlar muhtemelen artık yapılmadılar. **Orta Asya**' da yeraltı

⁸⁷ *Nürnberg Dokümanı USSR(SSCB) - 228, XMT;cilt VII. s.302*

⁸⁸ *Heilburnn, s.148.*

⁸⁹ *a.g.e. s.174-178.*

faaliyetleri için diğer imkânlar **İran** ve **Afganistan**'daki Alman diplomatik misyonları ve bu ülkelerde istihdam edilen bir yığın Alman "ilim adamı" ile mevcuttu. Fakat **İran** büyük bir ajan üssü haline getirilmeden önce ülke 1941 Eylülünde İngiliz ve Sovyet kıtaları tarafından işgal edildi. Tüm diplomatik personel de dahil olmak üzere bütün Alman ve İtalyan vatandaşları sınır dışı edildiler.⁹⁰

Bu yüzden **Afganistan** kontrol altında olmayan kara bağlantısı ile Alman kurye ve ajanları için ulaşılmaz oldu. Baskı yaparak, krala Almanlar'la İtalyanlar'ı sınır dışı ettirmek yeterli olduğundan dolayı **Sovyetler Birliği** ile **Büyük Britanya**'nın **İran**'daki hareketlerini tekrarlamalarına gerek kalmadı. Kral, misafirlik hukukunu çiğmemek hususunda önce tereddüt geçirdikten sonra bu isteğe boyun eğdi. 1941 Ekiminden sonra ülkede sadece diplomatik temsilciliklerin personeli kaldı. Bunlar Alman orta elçiliğinde sadece on kişiydiler.⁹¹

Sayıların azlığına rağmen bu diplomatlar, İtalyan meslektaşları tarafından takviye edilerek, yoğun bir şekilde **Britanya**'nın hakimiyetindeki **Hindistan** ile **Sovyet Orta Asyası**'nda dikkati dağıtma faaliyetlerine katıldılar. Her iki 'mihver sefareti'nin zaman zaman çok sıkı bir şekilde çalıştıkları, Türk ve Japon misyonlarının benzer faaliyetleri de hesaba alınırsa **Afganistan**'ın **İkinci Dünya Savaşı**'nda ne kadar önemli bir ajan merkezi olduğu ortaya çıkar. **Hindistan**'daki Britanya hakimiyetine karşı Alman yeraltı faaliyeti başlıca İpifakiri ve Veziri kabilesinin reisi olarak **Kuzey Batı Hin-**

⁹⁰ Walter Görlitz, *Der Zweite Weltkrieg. (İkinci Dünya Stutgart, 1952 s.76.*

⁹¹ ADAP, D cilt XII. doküman no. 240, no. 252 vs.

distan'da huzursuzluk yaratan asi lideri **Hacı Mirza Ali**'nin desteklenmesinden ibaretti. Alman orta elçiliği aynı şekilde **Almanya**'da bulunan Hintli milliyetçi lider **Subhas Kandra Bose** ile **Hindistan**'daki taraftarları arasında bir irtibat mahalli teşkil ediyordu. Orta elçilik vasıtasıyla **Bose**'nin talimatları **Hindistan**'a iletiliyor ve oradan da siyasî ve askerî bilgiler telsizle **Almanya**'ya gönderiliyordu. Anlaşılan **Hindistan**'daki faaliyetler **Sovyetler Birliği** ile olan irtibatlardan daha yoğun yürütülüyordu ve **Hindistan**'daki Britanya hakimiyeti **Orta Asya**'daki Sovyet iktidarından daha ziyade hassas bir darbe yemişe benzer.⁹²

Alman sefaretinin **SSCB**'ne karşı faaliyeti daha ziyade **Afganistan**'daki Türkistanlı mülteci grupların para ve her türden yardımcı malzeme ile desteklenmesinden ibaretti. Bu teşkilâtlar sıkı Afgan kontrolüne rağmen Sovyet tarafındaki yeraltı gruplarıyla irtibat halindeydiler ve onlarla bilgi alış-verişi yapıyor ve muhtemelen canlı bir kaçakçılık faaliyetinde bulunuyorlardı. Bu çevrelerin siyasî merkezlerini sabık Buhara emiri ile sabık **Hive Hanı**'nın soyundan gelenler teşkil ediyorlardı.⁹³

⁹² *Pilger'in 1.11.1941 tarihli telgrafı (PAAA, St. S. Afganistan, cilt I. s.250 093)*

⁹³ *Inge Werner, Die Afganistan-Politik des deutschen Imperialismus vom Ersten bis zum Ende des Zweiten Weltkriegs, (Birinci Dünya Harbinin Başından İkinci Dünya Harbinin Sonuna Kadar Alman Emperyalizmin Afganistan Siyaseti) doktora tezi, Halle/Saale, 1964 s.316. Inge Werner'in teksirle çoğaltılmış olan doktora tezi Johannes Glasneck'inkiyle (a.g.e.) birlikte maalesef eksik bir şekilde aşağıdaki biçimde yayınlanmıştır: Johannes Glasneck-Inge Kircheisen, Türkei und Afghanistan-Bremppunkte der Orkenpolitik im Zweiten Weltkrieg, (İkinci Dünya Harbinde Şark Siyasetinin Odak Noktaları- Türkiye ve Afganistan), Berlin 1968; Metinler aynı olduğu zaman her iki kaynak da belirtilmiştir. a.g.e., s.316. Glasneck-Kircheisen, age. s.242.*

Hitler'in Sovyetler Birliği'ne taarruzundan altı hafta sonra **Kabil'deki Alman elçiliğine** Anti-Sovyet gruplara irtibat görevi verildi. Anlaşılan bu karanlık yollarda Alman tekelini kurmak için veya duyulan itimatsızlıktan dolayı Türk sefaretine, kurulan temaslar hakkında bilgi verilmedi.⁹⁴

Afgan hükümeti, katı tarafsızlık siyaseti ve **Afgan Türkistanı'ndaki** muhtemel bir istirdatçı Pantürkizm'den korkusu yüzünden bu faaliyetleri büyük bir şüpheyile gözlediği için Alman çabaları büyük manilerle karşılaştılar. Nihayet orta elçilikteki Alman karşı istihbarat elemanı, **Mahmud**'la irtibat kurmaya muvaffak oldu. Bu adam **Türkiye Cumhuriyeti** vatandaşı idi ve **Mustafa Çokayoğlu**'nu teminat olarak gösterip Alman orta elçiliğinin itimadını kazanmıştı.

Sovyetler Birliği'ne uzanan sayısız kanalları vardı ama onun faaliyetleri de sıkı Afgan gözetiminden dolayı çok engelleniyordu.⁹⁵ Bütün zorluklara rağmen **Mahmud**, Almanlar'a muntazaman **Sovyetler Birliği'nden** haber sağlıyordu. Hatta münasebetleri **Çin Türkistanı'na** kadar uzanıyordu ve 1942 Şubatında orta elçiliğe **Doğu Türkistan Muhtar Cumhuriyeti'nin** sabık bir bakanıyla tanışmayı temin etmeyi teklif etti. Bu şahsın siyasî öneminin azlığından dolayı Almanlar yakın bir temas tesisinden imtina ettiler.⁹⁶

⁹⁴ *Pilger'in 25.7.1942 tarihli telgraftı (PA AA, St S. Rusya cilt 9 s.33 246-248), Werner, a.g.e. 272 Glasneck Kircheisen, s.249 ile mukayese edin.*

⁹⁵ *Werner, 272 veya Glsneck-Kircheisen, s.249.*

⁹⁶ *Pilger'in 25.9.1941 tarihli telgraftı (PAAA, St. s. Afganistan cilt I. s.250 037)*

Orta elçiliğin daima belli bir şüphe duyduğu **Mahmud**'un kısa süre sonra aynı zamanda hem Türkler, hem de Sovyetler için çalışan iki yanlı ajan olduğu ortaya çıktı. Bu yüzden 1942 Mayısında Alman misyonu, **Sovyetler Birliği** için yeni bir ajan ağı ve yeni haber kanalları tesisine başlamak zorunda kaldı. Haziran ayında **Mahmud** nihayet Afgan makamlarınca tevkif edildi. Herkesle canlı bir haber ticareti yaptığı bir şekilde ortaya çıkmış ve nihayet Afgan polisi için çok rahatsız edici olmuştu.⁹⁷ Bu adamın eskiden beri Sovyet istihbarat servisinin hizmetinde çalışan ve 1958'de Türk vatandaşlığına rağmen **Sovyetler Birliği**'ne göç eden **Mahmud Aykarlı** adında bir kişiyle aynı şahıs olduğu söyleniyor.⁹⁸ Şayet bu doğruysa, Sovyetler onun vasıtasıyla orta elçiliğinin en önemli faaliyetleri hakkında bilgi edinmiş olacaklarından dolayı onun gizli irtibatları, pek fazla değerli olmasa gerektir.

Alman orta elçiliği, 1942 Haziranından beri bir Özbek mülteci teşkilâtının lideri olan ve kendisine "Hansa" kod adı verilen **Said Mubaşir Tarasi** ile birlikte çalışıyordu.

Bu adam saray imamı ve kraliyetin Arapça mütercimi olduğu için mahallî mercilerin müdahalesinden belli bir ölçüde masun olarak faaliyet gösterebiliyor, Almanlara haber temin ediyor ve onlara daha başka temaslar sağlıyordu.⁹⁹ Alman orta elçisi **Hans Pilger**'in Temmuzda rapor ettiğine göre, o ye-

⁹⁷ *Pilger'in 5.2.1942 ve 8.5.1942 tarihli telgrafları (age. s. 250 032 ve 250 172)*

⁹⁸ *Pilger'in 1.6.1942 tarihli telgrafi (age. s. 250 190-191)*

⁹⁹ *Hayit'le mülakat.*

terince malî kaynağa sahipti ve kendisine “duruma göre evvelâ **Sovyet Türkistanı**’yla iki yönde haber iletecek bir merkez tesisi, saniyen **S** (sabotaj) birlikleri yollamak için hazırlık yapması, salisen de muhtemel bir göreve hazır olmak için teşkilâtları güçlendirip genişletilmesi...” talimatı verilmişti. Fakat **Orta Asya** ve **Afganistan**’daki halihazır durum göz önüne alınarak “şu anda bu irtibattan **II** (OKW/ Abweh Afganistan, cilt I, s. 250 197); Hayit’ le mülakat (II-Sabotaj) için pek az yararlanabileceği tahdidi konuyordu.¹⁰⁰ “**Hansa**” işbirliğinden önce de **Kabil**’deki Alman orta elçiliği Afgan-Sovyet hudut bölgesindeki (Badahşan Bölgesi) anti-Sovyet yeraltı teşkilâtları desteklemişti. **Pilger**’in bildirdiğine göre “**Baglan**” teşkilâtı ondan 200 radyo cihazı ile on dört günde bir haber yayınlanmasını rica etmişti. **Hint Pamiri**’nde ve Sovyet hududunda silâh temin edilebiliyordu.¹⁰¹ **Afganistan**’da silâh taşımak yaygın olduğundan ve hatta ülkede tüfek yapımı nadirattan olmadığından dolayı Alman orta elçiliği muhtemelen silâh ve cephane temini için sadece para tahsis etmiş ve bu teçhizat muhtemelen kaçakçı kervanlarıyla ulaşacakları yerlere nakledilmiştir. Japonlar ve Türkler de **Türkistan** yeraltı teşkilâtlarıyla sıkı temas halindeydiler. Alman sefareti şüphe ve muhtemelen de kıskançlıkla bu iki ülkenin daha iyi münasebetleri olduğunu belirtiyordu. Türk ve Japon çevreleri **Orta Asya** hakkında çoktan beri müşterek plânlar yapmışlardı. Almanlar bütün irtibatlarını Türkler’den ve Japonlar’dan gizli tutmaya çalışırken Türkler hatta ara-

¹⁰⁰ *Pilger’in 14.6.1942 tarihli telgrafı (PAAA, St.S.)*

¹⁰¹ *Werner, s.316’dan naklen.*

cılık hizmeti yapmayı teklif etmişlerdi.¹⁰² İtalyan orta elçiliği anti-Sovyet dikkati dağıtma teşebbüslerine iştirak etmişe benziyor. Misyon şefi **Pietro Quaroni**'nin sonradan iddia ettiğine göre, faaliyeti sadece **Hindistan**'daki Britanya hakimiyetine karşıydı.¹⁰³ Şayet evvelce anti-Sovyet faaliyette bulunmuş olsaydı, Sovyetler onu harpten sonra **Moskova** sefiri olarak kabul etmemiş olacaklarından dolayı, iddiası inanılır gözükmemektedir.

İtalyan misyonu 1943 sonbaharında **Mussolini**'ye karşı cephe alıp kralların safına geçip böylece "mihver ortaklığı"ndan ayrılınca Alman orta elçiliğinin faaliyetleri oldukça zarar gördü. Müşterek plânlamalar, verici cihazlar, koordineli yayın zamanları gibi birçok işi kolaylaştıran teknik imkânlar kaybolmakla kalmamamış anlaşılan kod ve şifrelerin gizli tutulması da tehlikeye düşmüştü. Her halükârda **Pilger**, Hariciye Bakanlığı'na geçici olarak **Kabil**'le telsiz muharebesini kesmeyi tavsiye etti.¹⁰⁴ Başka bir olay daha Almanların yanıltma faaliyetlerine sert bir darbe indirdi. 1943 Ekiminde **Mihailov** adında bir Sovyet albayı Alman orta elçiliğinin karşı istihbarat elemanına yanaştı ve **Hindistan**'daki Alman yeraltı faaliyeti hakkında çok iyi bilgiye sahip olduğunu ispat etti. Albay, orta elçilik aynı zamanda **Hitler**'e karşı da propaganda yaptığı takdirde bu faaliyetlerin sürdürülmesini teklif ediyordu. Bu takdirde Sovyetler Almanlar'ın faaliyetine memnuniyetle müsamaha gösterecekler ve İn-

¹⁰² *Pilger'in 1.2.1942 tarihli telgrafı (PAAA, USt. S. Panturan s.311 601)*

¹⁰³ *Werner s.298 ve 274*

¹⁰⁴ *Pietro Quaroni, Diplomaten unter sich. Erinnerungen eines Botschafter (Diplomatlar Arasında, Bir Sefirin Hatıraları), Frankfurt/M, 1954 s.164*

gilizler'e hiçbir şey ifşa etmeyeceklerdi, aksi takdirde ise diplomatik personelin teslimini talep etmek zorunda kalacaklardı.¹⁰⁵ Bu meselenin nasıl sonuçlandığı bilinmemekle beraber Sovyetler'in **Hindistan**'daki Alman yanıltma teşebbüsleri hakkında çok iyi bilgiye sahip olduklarını gösterdiği için bizim açımızdan ilginçtir. Bu bakımdan kendileri açısından çok daha önemli olan Almanlar'ın **Orta Asya** ile münasebetleri hakkında Alman orta elçiliğinin şayan-ı tercih bulmayacağı derecede çok bilgi sahibi oldukları kabul edilebilir. Almanlar'ın **Orta Asya**'daki yanıltma faaliyetleri önem ve vüsat açısından **Kafkasya**'dakinden azdır. Bu sadece teknik müşküller değil aynı zaman da siyasî maniler yüzünden **Kafkasya**'dakilerden daha zordu. **Afganistan**, ülkedeki Türkmen ve Özbek azınlıkların çokluğundan dolayı Pantürkizm'i kendi birliğine yönelik bir tehdit olarak gördüğünden dolayı ülkede yaşayan Türkistanlılar harbin başlangıcından beri hükümet tarafından gözleniyorlardı.¹⁰⁶ Gerçi Afgan makamları yaklaşık olarak bile olsa tam bir kontrol sağlayamamışa benzemektedirler ki küçük büyük bütün şehirlerde anti-Sovyet teşkilâtlar faaliyet halindeydiler.¹⁰⁷ Buna rağmen Afganların itimatsızlığı yabancı gizli servislerin faaliyetleri için bir mani teşkil etmiştir. Alman yanıltma teşebbüslerinin dahilî siyasî durum üzerinde kayda değer bir tesir icra etmemiş oldukları **Orta Asya** için **Kafkasya**'dan daha çok söylenebilir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Pinger'in 19.9.1943 tarihli telgrafı (PAAA, Pol. M. Afganistan, cilt 4, s.316 447)

¹⁰⁶ Pilger'in 15.10.1943 tarihli telgrafı (age. s.316 546-48)

¹⁰⁷ Dipnot 13'le mukayese edin.

¹⁰⁸ Werner, s.276 veya Glasneck-Kircheisen, s.250

TÜRKLER VE ALMAN İSTİHBARAT RAPORLARI

NO. 10
PAPEN'DEN
ALMAN DIŞİŞLERİNE

Alman Elçiliği
No. A 3018/41

Gizli
Tarabya, 5.8.1941

Dışışleri Ofisi,
Berlin

Pan-Turan hareketi hakkında, iyi haber alan (well informed) güvenilir bir ajan tarafından bildirilmiştir:

Türk hükümet çevreleri, Almanlar'ın **Rusya'**daki başarıları açısından Türk-Rus sınırının ötesindeki ırkdaşlarının kaderine, özellikle de Azeri Türkleri'nin kaderine giderek artan bir ilgi göstermektedirler.

Bu çevrelerde 1918 olaylarını geri getirme ve bu bölgeyi, özellikle değerli **Bakü** petrol bölgesini ilhak etme eğilimi (disposition) göze çarpmaktadır. Bu amaç için, bir kısmı **Abdülhamid** zamanında benzer hizmetler görmüş kişilerden uzmanlar komitesi niteliğinde bir şey oluşturulmuştur. Bunun görevi gerek içerideki göçmenler arasında, gerekse yurtdışından özellikle de **İran Azerbaycanı'**ndan **Hazar'**a kadar olan Türk nüfuslu bölgeleri yeni **Türkiye'**ye ilhak etmek üzere malzeme ve taraftar toplamaktadır.

172 Gizli Ordular

Bu grubun lideri, İstanbul Milletvekili **Şükrü Yenibahça**'dır (ai lesi nesillerden beri **Türkiye**'de yerleşmişse de kendisi Tatar kökenli olduğunu iddia etmektedir.)

Diğerleri:

Nuri Paşa; (**Enver Paşa**'nın kardeşi; bir zamanlar **İslam Ordusu**¹⁰⁹ denilen örgütte önde gelen bir yer işgal etmiş, kardeşinin Panturancı plânlarına özel bir ilgi duymasıyla tanınmıştır.)

Profesör Zeki Velidi (Başkir); eskiden **İstanbul Üniversitesi**'nde profesördü. Ancak **Atatürk**'le arasında geçen bir tartışmanın sonucunda buradan ayrılmak zorunda kaldı ve **Viyana, Halle** ve **Bonn**'da geçici bir süre ikamet etti.

Ahmed Cafer (Ahmet Sait Cafer olarak da tanınır): Bir Kırım Türkü. Kendisine hiç güvenilme-yeceği inancı yaygındır, aynı zamanda bir hükümet casusu olarak hareket etmektedir ve **General Sikorski**'nin **Londra**'daki **Prometheus Örgütü**'ne hâlâ yakın olduğu sanılmaktadır.

Ahmet Caferoğlu adıyla tanınmış bir Türkolog'dur.

Bir süre önce, görüşmeler için **Ankara**'ya gelen **Türkiye**'nin Kabil Büyükelçisi **Memduh Şevket** de aynı gruba dahil sayılabilir. Resmî görev açısından hükümete aykırı bir çizgi izlenmesi güçtür. Yukarıda dikkat çekilen kişilerle bir tutulması gerekiyorsa da kendisi Doğu-Türkleri'ne yakın dostluğuyla tanınır.

Ankara'daki Türk hükümet çevrelerinin, Bu Doğu-Türkleri (**Azerbaycan** dışta tutulmak üzere, yani **Volga Türkleri**, Tatarlar, Türkmenler, v.s.) ile

¹⁰⁹ *Pan-Türkist bir örgüt.*

ilgili şimdiki plânı, onları kendi bağımsız görünen ama Batı Türkleri'nin "danışmanlar" olarak siyasî ve kültürel açıdan egemen rolü oynayacakları bir doğu Türk devletinde toplamaktadır. Fakat bu plânlar Doğu Türkleri'nin kendi arzularına uymamaktadır. Onların kanısınca, **Türkiye**'de yaşayan Türkler kesinlikle Türk folklorunu kaybetmişlerdir. Dahası, bu yeni bir olay değildir; uzun yıllardan beri böyledir. **Bakü**'de bunlara Türkçe konuşan levantenler gözüyle bakılmaktadır ki, kendileriyle ne kadar az ilişkiye girilirse o kadar iyidir. Bu gelişmelerin başlangıcı yüzlerce yıl gerilerdedir. Osmanlı tarihinde yüzyıllardır yüksek saray ve imparatorluk görevlileri pek Türkler'den oluşmamaktaydı.

Sırasıyla Macar kökenli, Arnavut ve son olarak **Abdülhamid** döneminde Çerkez ve Arap asıllıydılar. Türk değillerdi. (Bu tarihî kavram ve siyasî tavır, **Tebriz**'deki ilgili çevrelerle yapılan konuşmalarda sık sık ifade edilmişti. **Tebriz** ahalisi de **Azerbaycan Türkleri**'nden oluştuğundan ve kendilerinin **Bakü**'dekilerle kanbağları olduklarını düşündükleri için şimdi, oralarda bu görüşler özellikle gündemdedir. **Tebriz**'deki bu hareketin önde gelenlerinden birinin bizzat İran umumi valisi olması özellikle kayda değer.)

Bu hareketin liderlerinin, en azından bugüne kadar, **Mehmed Emin Resûlzâde** (Musavat ya da Eşitlik Partisi'nin kurucusu) olduğu kabul edilmektedir. Bu zat Polonya Genelkurmayı'nın bir alt bölümünden başka bir şey olmayan **Polonya Prometheus** hareketine katılmıştır. R... **Polonya**'nın 1939'da düşmesinden sonra bile, **İsviçre**'ye transfer edilen (Pilsudski Fonu denilen) Genelkurmay fon-

larından geçimini sağladı, 1940'ta siyasi görevle (mission) **Sikorski**'yi ziyaret etti, sonra da **Bükreş**'teki Polonyalı mültecilerle birlikte yaşadı. Malî yanı bir kenara bırakılırsa, kendisi tuttuğu tarafın/safın politikacısıdır. (politician of parts) (**Prometheus** örgütünün diğer Türk üyeleri bir süre önce **Türkiye**'nin **Almanya**'ya karşı dostça olmayan bir tavır takınmış olmalarından **R.** konusunda da ihtiyatlı davranmak tavsiye edilir.)

R., **Türkiye**'de yaveri **Mirza Bala** tarafından temsil edilmektedir. (Kendisi Şu anda **Türkiye**'de orduya alınmıştır ve **İstanbul**'un yakınında özel asker olarak hizmet etmektedir. Hakkında büyük öğretmenin inanmış bir öğrencisi (tilmiz/discipline) olduğundan başka bir şey söylenemez.)

Güvenilir ajanın kanısınca bu kimselerle çalışmaya değer. (Bir başka Doğu-Türk güvenilir ajanın kanısınca, bütün bu ihtiyar bekçilerle bir şey yapmamak daha iyidir. Bunların geçmişleri ve malî bağlantıları nedeniyle, yeni **Azerbaycan Devleti**'nde güvenilir bir rol oynayabileceklerine inanılmamalıdır.

Bu yeni **Azerbaycan Devleti** diğer Doğu Türkleri'nin yükünü üzerine almak istemiyor ve daha ziyade şu görüşe dayanıyor: Doğu Türkleri, Volga Türkleri, Tatarlar, Türkmenler, v.s.'nin dağılmış oldukları biçim –yani hiçbir biçimde yoğun (compact) bir topluluk oluşturmamaları– nedeniyle ve hepsinden öte, ekonomik gerilik nedeniyle henüz bağımsızlık iddiasında olamazlar; ancak uzun bir evrim döneminden geçmelidirler. **Azerbaycan** devrimci hareketi, kendisini onları iyi bir devlet olmak için eğitmekle görevli saymıyor. Bununla birlikte, gü-

venilir ajan bu görevin Ruslar'a bırakılmamasını, gelişmelerde belirleyici etkeninin Alman örgütlenme ve deneyi olması gerektiği belirtmektedir.

Almanya güneydoğuda mümkün olduğu kadar güçlü bir devlet kurmaya, bu dolaylı yoldan Ruslar'ı sürekli bir denetim altında tutmaya önem vermektedir. Ukrayna bu iş için elverişli değildir. Ukraynalılar, slavdırlar ve herhangi bir anda Bulgarlar ve Sırpalar gibi Rusya ile ortak geçmişlerini hatırlayabilirler. Türkler içinde böyle bir durum tamamıyla olanaksızdır. İran hükümetinin de Azerbaycan Türkleri'yle aşırı derecede ilgilendiğini belirttiğimden güvenilir ajan bunun anlaşılır olduğu cevabını verdi.

Bugün İran'da Farisîler kadar Türkler de bulunmaktadır. Şah'ın kendisi bir Türk ailesinden gelmektedir. Bu nedenle, eğer kendisine böyle bir dönüşümün avantajları açıklanmış ve o da bu yolla siyasal bağımsızlığını elde edebileceğine inanmışsa, **İran-Arap Devleti**'ni sadece bir kalem oynatmasıyla karışık milliyetlerden oluşan bir devlete çevirebilir. Bu aynı zamanda Tebriz umumî valisinin harekette oynadığı rolü de açıklamaktadır.

Papen

NOT : S. 1'e ek:

Ankara'da Doğu Türkleri meselesinde hükümetin ajanlarından biri **General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet**'tir. Kendisi Tatar kökenlidir.

No 25
DITTMANN'DAN TIPPELSKIRCH'E

Rusya Komitesi

Heyet danışmanı **Dittmann**

Elçi **Von Papen**'ın 24 Temmuz - A3835 / 42 raporunda getirilen sorularla ilgili olarak şu görüşü ifade etmek isterim :

1) İşgal altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı'nda yaptığım konuşmalardan **Bakan Rosenberg**'in Alman himayesi altında bağımsız Kafkas devletleri kurma plânından yana olmadığı izlenimini edindim. Doğru; işgal altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı'nda bile Kafkaslar'daki koşulların **Sovyetler Birliği**'nde daha önce ele geçirilen bölgelerin koşullarından daha değişik olduğu, bu nedenle Kafkaslar'da diğerlerinden, Örneğin **Ukrayna**'dakinden en azından görünüşte değişik bir yöntem biçiminin uygulanması gereği giderek geçerlik kazanmaktadır. Ancak geçtiğimiz günlerde bakan **Rosenberg**'in **Führer**'e sunulmak üzere Kafkas bölgesinin gelecekteki siyasal yapısıyla ilgili kapsamlı (compresensive) bir memorandum hazırladığını; ayrıntılarını işgal altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı'ndaki uzman subayların bile henüz bilmediği bu memorandumun Kafkaslar'da sivil bir Alman yönetimi kurulması ilkesini savunduğunu öğrenmiş bulunuyorum. Ama Kafkaslar'daki Alman sivil otoritesinin yüksek temsilcisi daha önce düşünüldüğü gibi "**Reichkommissar**" (İmparatorluk Komiseri) ünvanı yerine "**Statthalter**" (naip) ve onun alt bölgelerindeki (**Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Kuzey Kafkasya**) temsilcileri ise "**General-**

bevollmachtige” (Genel Delege) ünvanı taşımaları düşünülmektedir.

2) Kırım Tatarları’na gelince, bildiğim kadarıyla kendilerine zaten emeklilik hakkı tanınmamıştır. Hatta daha üç hafta öncesine kadar Kırım Tatarları’nı **Kırım**’dan çıkarıp burasını bütünüyle bir Alman bölgesi haline getirmek düşünülüyordu. Yürürlüğe konulmasında teknik zorluklar bulunduğu için bu plân şimdi bırakılmıştır. **Perekop**’un kuzeyinde **Ukrayna**’nın bazı bölgeleriyle birlikte **Kırım, Gauleitter Frauenfeld**’in yönetiminde bir genel komiser tarafından yönetilecektir.

3) **Elçi von Papen**’in raporunda belirttiği gibi **Berlin**’deki Kafkas göçmenlerin önde gelen temsilcilerinin hoşnutsuzluğu şu geçtiğimiz günlerde önemli ölçüde artmıştır. Bu hoşnutsuzluğun nedeni, **Elçi Kont von Schulenburg**’un **Gauleiter Meyer**’e ilettiği Dışişleri Ofisinin kayıtlarındaki göçmenlerden mevkilerine uygun biçimde yararlanılması yolundaki ricanın Bakan **Rosenberg** tarafından reddedilmesinde aranmalıdır. Subayların tavsiyelerinin aksine Bakan **Rosenberg** göçmenlerden sadece birkaçının İşgal Altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı’nın danışmanlık makamlarında görev almasına karar verdi. Göçmenler bu önerinin pratik sonucu olarak İşgal altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı’nın memurları statüsünü alacaklarından bunu reddettiler. Temsilcilerle özellikle de Azeri göçmenlerle yaptığım görüşmelerde çok üzgün olduklarını gözlemledim. **Almanya**’daki görevlerinde bütünüyle fiyaskoyla sonuçlanmış gözüyle bakıldığı yolundaki kanılarını değiştirebilmek için büyük gayret sarfetmek gerekti. Artık **Almanya**’da kendilerine uygun bir faaliyet alanı bulamadıklarından

derhal **Türkiye**'ye dönme isteğindeydiler ki bunu da zor değiştirebildim. Göçmenlerin bu kritik dönemde **Türkiye**'ye dönmelerinin Türk çevrelerinde huzursuzluğu arttıracak yönde etki yapacağı ke-sindir.

Kanımca, **Elçi Von Papen**'in raporu, Dışişleri Ofisi'nden İşgal Altındaki Doğu Bölgeleri Bakan-lığı'na (belki de Devlet Sekreteri'nden **Gauleitter Meyer**'e bir mektup biçiminde) bir bildirge sunmak için bir fırsat olmalıdır. Bildirgede Elçi **Kont Von Schulenburg** ile **Gauleitter Meyer** arasındaki ko-nuşmaya değinilerek Türk-Alman ilişkileri ile göç-men sorununa acil bir çözüm bulmanın gerektiği be-lirtilmelidir. İki gün önce İşgal Altındaki Doğu Böl-geleri Bakanlığı'nın Kafkasya uzmanı **Profesör von Mende**'nin Dışişleri Ofisi'nden böyle bir bil-dirgenin gönderilmesini benden açıkça rica ettiğine de dikkati çekerim. profesör, bunun Bakan **Ro-senberg**'in görüşünü değiştireceğini ummaktadır.

DITTMANN

Berlin, 5.8.1942

**Sözlü görüşmeye ilişkin
Bakan Von Tippelskirch'in
dikkatine¹¹⁰**

İSTANBUL VE YABANCI GİZLİ SERVİSLER

1943 Yılında İstanbul, eski yozlaşmayı yeniden yaşıyordu. Her iki tarafın da arzuladığı, stratejik

¹¹⁰ (Alman Belgelerine Göre) Türkiye'deki Alman Politikası, (1941-43), Havass Yay., İstanbul 1977, s. 27, 29, 56, 63.

açından birinci derecede önem taşıyan tarafsız bir ülkedi **Türkiye**. **İstanbul**, **Doğu Akdeniz**'deki en iyi gözleme ve dinleme merkezi olduğu için, Türkler bu oyunun kumarbazlarından olmadığı halde, yabancıların yerliler üzerine casusluk yaptığı Bizans tipi bir yeraltı dünyasına sahip oldular. Dünyadaki bütün gizli servisler, düşmanlar arasında hiçbir engelin bulunmadığı lüks otelleri, dinlenme salonlarını ve en iyi restoranları doldurarak, Boğaz üzerindeki bu büyüleyici kente yerleşmişlerdi. Kokteyllerde, dansinglerde, hatta özel partilerde, Amerikan, Alman, İngiliz, Rus, Fransız, İtalyan, Polonyalı, Yugoslav, Yunan ve Japon ajanları, birbirine bitişik masalarda otururken ya da dans pistinde birbirlerine çarpıp, damlarını ve onlar kanalı ile sırlarından bazılarını paylaşırken görülebiliyorlardı.

Hiçbir zaman gizli servisler, böylesine açık bir biçimde göz önüne serilmemişti. Bu sözde gizli harekâtçıların gürültülü varlığının olaya yol açmadığı günler sayılıydı bir usta casus üçlüsünün, **Yoldaş Yakmihov**, **Matchkanelli** ve **Moadaradze**'nin başkanlık ettiği Ruslar her zamanki gibi en geniş takıma sahiptiler. Sadece en büyük gürültüyü yarattıkları için bile olsa en göze çarpanıydı onlar. Doğrudan harekete –sabotaj ve katliam teorisine– sarsılmaz bir inançları vardı. Hiçbir ayırım yapmadan her hareket düşüncesine uyarak, durmadan eşyaları ve insanları havaya uçuruyorlardı.

Kraliyet gizli servisinin her kolu, baş ajanları ile göze çarpıyordu. **MI.6**, **G.İ.S.**'nin **Balkanlar** ve **Sovyetler Birliği**'ndeki en ileri gelen uzmanları olan **Albay Wolfson**'la esrarengiz **GIBSON Kardeşler**'e sahipti. Ötekiler şehirden içeri ya da dışarı

süzülürken görülebiliyordu: **Romanya'daki Ploesti** petrol alanını sabote etmek ya da Yunan direnme hareketini düzenlemek için gözden kaybolup, sonra **Taksim Gazinosu**nda koroda çalışan neşeli Macar kızlarıyla dinlenmek üzere yeniden ortaya çıkarak. En gösterişli ve kavgalı grup, Rakip örgütler halinde –**Sicherheitsdienst, Aulandsorganisation** ve pek tabii **Abwehr**– çalışan Alman kolonisiydi, Koloninin **Schulze-Bernett** adında olan bir binbaşı şefi, başkent **Ankara'daki** merkez bürosu kadar ağır başlıydı. Savaştan sonra “**Çiçero**” harekâtının düzenleyicisi olarak dünya çapında bir ün kazanan ağırkanlı, sıkıcı bir Avusturyalı olan **Ludwig C. Moyzich**'in yönetimi altında bulunan **SD** bürosu da aynı durumdaydı. **Türkiye'ye İran Azerbeycanı**nda yabana atılmayacak kargaşalıklar çıkardıktan sonra gelen **Dr. Paul Leverkuehn**'in aceleci **Abwehr** merkezi ise **İstanbul'daydı**.

İçlerinden biri **İngiltere'nin Kahire'deki Orta Doğu** istihbarat bürosunda telsizci olan bir Yunanlı grubu da dahil olmak üzere yoğun bir ajan ağıyla **Türkiye'nin** her yanına nüfuz ediyordu.

Virgil'in kötülük gizlilikle desteklenir vecizesi, **İstanbul'da** zorlu bir denemeye konuldu. Kişisel bağılıklar ve Uluslararası anlaşmalar birbirine karıştı. Bir Amerikan yayımcısı Ruslar'a yol gösterdi; Nazi haber ajansının büro şefi İngilizler'e kolaylık sağladı. Kendisi **Moyzich**'in özel sekreteri genç sarışın **Elizabeth Kapp** tarafından Amerikalılar'a ihbar edilene dek, **Çiçero** İngiliz patronunu, Nazi **Moyzich'e** ihbar ediyordu.¹¹¹

ALMAN ELÇİSİ FRANZ VON PAPEN'İN FAALİYETLERİ

Bir zamanlar **Reich** başkanlığı ve sonra **Hitler**'in kabinesinde de Başbakan muavinliği yapmıştı.

Bu adam, meşhur **Franz von Papen**'di. **Birinci Dünya Savaşı**'nda casus başı ve sabotajcı ustası olduğu halde bu kirli geçmişi onun sonradan **Almanya Başbakanlığı**'na kadar yükselmesine engel olmamıştı. Sonra bir zamanlar **Avusturya**'da sefirlik etmiş ve milletin Nazi çizmesi altında kalmasına mühim yardımlarda bulunmuştu. Nihayet **Türk** hükümetine, Reich sefiri olarak âdeta empoze edilmişti. Geçmişi, bütün dünya diplomatçılarınca bilindiği halde, **Türk** hükümeti, kendisini sefir olarak kabul etmek zorunda kaldı. Halbuki **Türk** hükümeti, onun yakasına yapışmayı yüz kere tercih ederdi. **Papen**, **Canaris**'in, Müslüman dünyasına yolladığı delege oldu. Ağlarını **İstanbul**'dan **Kahire**'ye, **Halep**'e, **Şam**'a ve **Tahran**'dan **Afganistan**'a ve **Hindistan**'a yaydı. Faaliyet sahası **Filistin**,

Mısır, **Irak**, **İran**, **Suudi Arabistan**, **Suriye** ve **Türkiye** idi ve hiç şüphe yok ki **Papen** casuslukta pek usta bir adamdı. Nitekim buralara; gelir gelmez ilk işi ırk savaşlarının körüklemek oldu. **Sancak-ı Şerif**le tüm Müslüman dünyasını İngilizler'e karşı tahrik edecekti. Neden olmasındı, böyle bir şey yakındoğu mihver menfaatlerine az mı hizmet ederdi ki? **Papen** iyi hazırlanmıştı. Sadece casusluk için elinde üç milyon dolarlık bir bütçe vardı. Aşağı yukarı bu kadar bir parayı da siyasî ve diplomatik ihanetlere rüşvet olarak eli altında tutuyordu.

¹¹¹ L. Farago, *Tilkiler Savaşı*, C. 2. E Yay. İst. 1971 s.85-87.

Franz von Papen, her türlü hazırlığını yaptıktan sonra **Ayazpaşa Caddesi**'nde, muhteşem Park Otel yanındaki Alman elçiliği binasına yerleşti. Pencerelerinden, eski **İstanbul**'un bütün Bizans ihtişamını, kurşuni kubbeli camileri seyrediyor ve daha uzaklarda safir renkli Boğaziçi suları görünüyordu. Burası, harikulade stratejik bir yerdi.

Herr Von Papen'in başaracağı iş, muazzam bir şeydi. **Türkiye**'ye 1940'da gelmişti. Amiral kendisinden, Yakındoğu havaalanları, buralara gelen müttefik uçakları hakkında raporlar ve bunların getirdiği yolcuların tam listelerini istiyordu. Üstelik **Papen**'in yarım düzine kadar memleket rıhtımlarında, deniz casusluğunu da organize etmesi lâzımdı. **Berlin**'den hareketinden önce, yeni faaliyet sahasında kendisine faydalı olur ümidiyle Amiral ona şu tavsiyede bulunmuştu: Araplar'ı ne **Reichsmark**, ne diğer doğu paraları ilgilendirirdi. Hatta Amerikan dolarını bile umursamazlardı. **Papen**, Araplar arasında başarılı olmak istiyorsa muhakkak altınla ve sadece altınla iş görmeliydi.

Ve altın, Alman diplomatik valizleriyle **Türkiye**'ye sokuldu ve bu altın avuç avuç dağıtıldı. **Suriye**'deki Arap şeflerine, **İran**'dakilere, **Irak**'takilere ve **Filistin**'deki reislere verildi. Ama **Lauranti Beria**'nın Sovyet ajanlarında **İran**'a epey bol altın getiriyorlardı. Arapların yapacakları iş, her iki taraftan da altın alabilmek için iki ellerini de açmaktan ibaretti. Hem üstelik bu kadar bol altın almakla yine de herhangi bir yük altına girmiş oluyor değillerdi.

Müttefikler, **von Papen**'in bu cömertliğini, yalnız Araplar tarafından anlaşılabilen bir keyif içinde seyrediyordu. Çünkü, müttefikler, Almanları

bu sahada yenebileceklerinden emindiler. **Papen**, **Türkiye**'de hiçbir kimsenin başına gelmedik derecede göz hapsine alınmış bulunuyordu. Elçilikten çıksın da peşinde casuslar bulunmasın, yoktu. İster trende ister uçakta olsun, hiçbir vakit yalnız kalmıyordu. Şahsî masumlüğünü sağlayacak olan özel koruyucuları dışında; peşinde daha önemli ölçüde Türk polisi, İngiliz, Amerikan ve Rus gizli teşkilât ajanları gezip duruyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nda "**Black Tom**" suikastini **Papen**'in hazırladığını herkes bilirdi. **Almanya**'nın en büyük casus ve sabotajcısı, şimdi tavırlarını değiştirip kibarlaşmaya çaba harcamakla beraber bütün hayatını kaplamış olan mesleğin pis kokusunu bir türlü üstünden atamıyordu. Gerçi en iğrenç işleri yaptıracak, cinayetler tertip ettirecek, kurbanlarını zehirletecek ve gerekirse kurbanlarının cesetlerini **Boğaziçi** sularına attıracak adamları yok değildi. Fakat ne yaparsa yapsın, şahsiyeti etrafında hasıl olan kötülük çemberinden yakasını bir türlü sıyıramıyordu.

Türkiye'de giriştiği faaliyetin birinci kısmı, **Sovyet Rusya**'ya karşı yaptığı casusluk oldu. O sıralarda **Almanya** **Kırım**'ı almış ve **Ukrayna**'ya doğru saldırıya geçmişti. **Odesa** ve **Kiev** Nazilerin eline geçmişti. Şimdi artık **Boğazların** **Almanya** eline geçmesi lâzımdı. Bu suretle **Türkler**, geçen harpte de Almanların yanında savaşmaya mecbur edilmişlerdi. **Papen** kendisinden hizmet beklediği bütün adamları, sefarete çağırıyordu. Bu ziyaretçilerin hepsi doğruca, elçinin, döşemesinde gizli bir kapak bulunan odasına alınıyorlardı. Bu kapak, elektrikli bir düğme ile açılıp kapanır ve acele ka-

çıışları sağladığı kadar, belâ kesilen ziyaretçileri süratle yok etmeye yarardı. **Papen**'in hayatını yazmış olan yazarlar, Alman sefaretine girmeyi başara-bilmiş birçok gazeteci, bu gizli kapağın varlığını doğrulamışlardı.

Papen'in seçtiği ajanlar, daha ziyade Rus ve Tatar Müslümanlarıydı. Rus ihtilâlinden kaçmış göçmenler, Sovyet rejimine düşman mülteciler, Rus-Türk hududunda ve **Ukrayna**'da casusluk etmeyi seve seve kabul etmişlerdi. Fakat bu Rus Müslümanları, **Laurenti Beria**'nın **O.G.P.U.**'su tarafından sıkı bir göz hapsinde tutuluyorlardı. Bunlar Almanlar tarafından işe alındıktan bir iki saat sonra Ruslar **Von Papen**'in plânını öğrenmişlerdi bile...

Laurenti Beria, hudutlardaki casusluk faaliyetinin önüne geçmenin en iyi çaresinin Ruslar'ı temizlemek olduğunu iyi bilirdi. Fakat Almanlar'ın işgalindeki Rus topraklarında faaliyette bulunan bu ajanlarla uğraşmaktansa, silleyi doğrudan doğruya **İstanbul**'daki karargâha indirmeyi daha uygun buldu.

Türkiye tarafsız olduğu için Ruslar, **Moskova** ile **İstanbul** arasında serbestçe gidip gelebiliyorlardı. Türkler, geçen harpten sonra uzun bir zaman, yalnız Sovyetler'in kendileri ile dost kalmış olduklarını unutmamışlardı. Şu son yirmi beş yıl içinde Rus-Türk ilişkileri gayet iyi olmuştu. Ruslar, bu dostluktan pekâlâ yararlanılabileceğini düşündüler ve iki cesur Rus, hava yoluyla **Ankara**'ya ulaştı. Mühim Rus memurları, kendilerini hava alanında karşıladı ve her şeyin hazır olduğunu bildirdiler.

Von Papen, her sabah Ankara'daki dairesinden elçilik binasına giderdi. Bu gidiş daima aynı saat-

lerde olur ve çok defa karısı da beraberinde olurdu. Bir sabah yine bu yolculuk sırasında havayı müthiş bir patlama sarıverdi. **Papen** yere yıkıldı, karısı da birkaç adım öteye fırlayarak kendinden geçiverdi. Caddeye bakan evlerde ne cam vardı, ne de çerçeve; yolcular, yaralılarından yana koştu, otomobiller durdu, hasılı bir kargaşalık bir gürültüdür gitti.

Sokakta patlayan bombaların etkisiyle yaralanmış, hatta ölen insanlar vardıysa da ne **von Papen**'e, ne de karısına bir şeycikler olmamıştı. Çünkü bomba karı ve kocanın on yedi metre ötesinde patlamıştı.

Aradan çok bir zaman geçmeden polis, her iki suçluyuda yakaladı. Bunlar **George Pavlov** (Jorj Pavlov) ile **Leonid Karniloff** (Leonid Kornilof) idi. Bu iki ajan, hiçbir vakit **Laurenti Beria**'dan **von Papen**'i öldürmek hususunda emir almış olduklarını söylemedikleri gibi herhangi bir suretle **Sovyetler Birliği**'ni bu işe katacak itiraflarda bulunmaktan da çekindiler. Her biri on altı yıl sekiz ay ceza aldı. Fakat bu hadiseden iki yıl beş ay sonra Türkiye Nazilerle ilişkisini kesti. Her türlü zordan kurtulmuş olan Türkler de iki Rus'u serbest bıraktılar. Fakat boşa giden suikastin üstünden geçen zaman içinde kibar casus, pek çok fenalıklara sebep olmuştu. Eğer bomba **Papen**'i öldürmüş olsaydı bunların hiçbiri olmazdı. **Papen**, sonradan **Almanya**'da Amerikan kıtalarınca esir edildi.

Amiral Canaris'in emirleri, Boğazlarda Almanların durumunu kuvvetlendirmektir. **İmparator Wilhelm**, **Berlin-Bağdat demiryolu** hülyasını kurmuştu ama, halefi **Hitler**'de kendisini aynı rüyadan kurtaramamıştı. Bu itibarla **Hitler**, yakın ve

Orta Doğu memleketlerini zayıf düşürmek, **Türkiye**'den **Filistin**'e ve **Lübnan**'dan **Afganistan** yoluyla **Birmanya**'ya kadar uzanan alanlara ayak basabilmek için gereken her türlü tedbiri alma emrini vermişti.

Naziler, Yakın Doğu ülkelerine gayet dostça sızmaya çalışıyorlar ve **von Papen**, yerli reislere, **Almanya**'nın İslâm'ın koruyucusu olduğunu söylüyordu. Irak'ta birçok kişiyi kandırabilmişlerdi. **Irak** yerlileri nedense bu yalanın farkına sonradan varabilmişlerdi.¹¹²

FRANZ VON PAPEN: BELGELERİNİ KAYBEDEN DİPLOMAT-CASUS

Franz Von Papen 1897 yılında, **Westfalya**'nın **Werl** şehrinde dünyaya geldi. Alman geleneklerine

göre yetişmiş, gerçek bir süvari subayıydı. Ama kişiliğinin o gizlenmez yumuşaklık gene de kendini hissettiriyordu. Bir Fransızla evliydi. Karısı, **Villeroy** ve **Boch** Fransız-Sarre çini fabrikalarının sahibi olan varlıklı **Villeroy Ailesi**'nin kızıydı. **Von Papen** de yoksul bir aileden gelmiyordu: **Sarre**'da **Wallerfangen**'de bir malikanesi, sağlam bir serveti vardı.

Von Papen, Genelkurmay'ın haberalma bölümünde siyasi ve ekonomik sorunlarla uğraşıyordu.

¹¹² *Kurt Singer, İkinci Dünya Harbinde Casuslar ve Hainler, Başkan Yay. İst. 1982, s.300-305.*

Yabancı ülkelerde aldığı görevler sırasında **III/B** şefinin dikkatini çekmişti. **Von Papen**'i cin gibi akıllı, ama keyfine düşkün bulan **Albay Nikolay**, onu **ABD**'de Alman casusluk örgütünün başına getirdiyse de yersiz davranışları yüzünden buradan uzaklaştırıldı.

Almanya'ya dönerken vapurda İngilizler eşyalarını aradılar, belgeleri ele geçirdiler. Alman casusunun **ABD**'de giriştiği bütün bozguncu eylemler, bu belgelerde ortaya çıktı. **Intelligence Service** için bu bir yığın bilgi, tanrı tarafından göklerden gelen bir lütuf gibiydi.

1916 yılında binbaşı oldu. O yılın şubat ayında olağanüstü başarıları dolayısıyla **II. Wilhelm**'den "**Kırmızı Kartal**" nişanı aldı.

Ludendorff'un büyük genel karargâhın başına getirmek için **Nikolay**'ın yönetiminde siyasî çevrelerde manevralara girişti.

1917 Martında yarbaylığa yükseltildi; **Anadolu**'da **Cemal Paşa**'nın Kurmay Heyetinde görev aldı. Varlıklarını her yerde duyuran müttefik casuslarıyla ve çetrefil sorunlarla karşı karşıya kaldı.

1918 Eylülünde İngilizler **Filistin**'e hücum edip, **Nazareth**'i işgal edince, **Germania Oteli**'nde **von Papen**'in belgelerini ele geçirdiler. Diplomat casusun gizli belgelerini bu ikinci kez kaybedişiydi. **Intelligence Service Almanya**'nın diplomatik sırları ile ilgili olarak öğrenmek istediği her şeyi bu belgelerde buldu. **Yarbay Von Papen**, **İstanbul** ve **Balkanlar** üzerinden ülkesine dönmüştü. **Birinci Dünya Savaşı** bitip barış imzalanınca politikaya atıldı. 1921-32 yılları arasında katolik milletvekili oldu.

Alman Genelkurmayı ile olan bağlarını sürdürdü; **Nasyonal Sosyalist**'lerin ideolojisini benimseyerek **Reich**'in yeniden kurulmasına yardım etti; Nazi-lerle Alman sanayicileri arasında bağlantılar kurdu. Çift yanlı oyun, onu **Hitler**'in onu şansölye yardımcısı olmaya kadar götürdü. 1934-38 yılları arasında **Avusturya Elçiliği**'ne atandı. **Anschuluss**'u (Avusturya'nın ilhakı) hazırladı. 1939-44 yılları arasında ise **III. Reich**'in **Ankara Büyükelçisi** oldu. **Von Papen** savaştan sonra **Nurnberg** savaş suçluları mahkemesince yargılanarak beraat etti.¹¹³

SONUÇ

Şimdiye kadar anlatılmış olan karakteristiklerin mantıkî sonucu, eğitimci subayların belirgin bir büyüklük duygusuna kapılmaları olmuştur. Yabancı bir ordunun eğitimi ve desteklenmesi için gönderilmiş olduklarından, eğitilen ve yenileştiren orduya tepeden bakmak gibi bir hissin etkisi altındaydılar; eğitilen ordudan daha iyi olmasalar çağrılmazlardı düşüncesine sahiptirler.

Bir askerî heyetin görevlendirilmesiyle birlikte ekonomik çıkarlar da yavaş yavaş ev sahibi ülkeye sokulmaya başlar.

Destekleyen devlet askerî yardımla politik bir amaç güttüğünden işin başından itibaren desteklenen devleti belli bir ölçüde bağımlı hale getirmek niyetindedir. Askerlerin peşinden teknisyenler gelir ve onları er geç uzmanlar ve yöneticiler izler.

¹¹³ *Dünya Casusluk Tarihi*, s.87.

Bununla beraber, âdeta bir müttefik durumuna gelmiş olan desteklenen devletin, yardım eden devletin özel çıkarlarına sınırsız bir şekilde hizmet edeceğini kabul etmek yanlıştır. Ele aldığımız Türk-Alman örneğinde **Türkiye**'nin kendi çıkarlarıyla uyuşan hallerde ve uyuştugu sürece işbirliği yaptığı açıkça görüldü. Tarafların çıkarlarının birbiriyle çatıştığı anlarda Türk yöneticileri, kendi iradelerini uygulamayı ya da en azından Almanlar'ın niyetlerini boşa çıkarmayı ve sabote etmeyi başardılar. **İran** ve **Kafkasya** ile ilgili çatışmalarda bu husus bütün çıplaklığıyla görülmektedir. **Enver Paşa** ve **Talât Paşa** gibi gerçekten Alman dostu olanlar bile, Türkler'in hayatî çıkarları söz konusu olunca Almanlar'a bir ayrıcalık tanımadılar.¹¹⁴

Alman gizli faaliyetleri, **Birinci Dünya Harbi**'nden sonra az da olsa devam etti. **İkinci Dünya Harbi** yıllarında ise kuvvetlenerek sürdü. Hedefler yaklaşık olarak yine aynı hedeflerdi, yalnız bu sefer faaliyet sahası genişlemiş özellikle **Orta Doğu**, **Afrika**, **Orta Asya**, **Balkanlar** ve **Kafkasya** üzerinde yoğunlaşmıştı. Türkler yine Alman saflarına çekilmek ve Alman çıkarları için kullanılmak isteniyordu. Oyun yine aynı oyun, sahne yine aynı sahneydi!..

¹¹⁴ Wallach, a.g.e., s.232-233.

1943... İstanbul eski yozlaşmayı yeniden yaşıyordu. Türkiye, her iki tarafın da arzuladığı, stratejik açıdan birinci derecede öneme sahip tarafsız bir ülkeydi. İstanbul, Doğu Akdeniz'deki en iyi gözetleme ve dinleme merkezi olması sebebiyle, Türkler, bu oyunun kumarbazlarından olmadıkları halde, yabancıların yerliler üzerinde casusluk yaptığı Bizans tipi bir yeraltı dünyasına sahip oldu. Dünyadaki bütün gizli servisler, düşman tarafların arasında hiçbir engelin bulunmadığı lüks otellerin dinlenme salonlarını ve en iyi restoranları doldurarak, Boğaz üzerindeki bu büyüleyici kente yerleşmişlerdi. Kokteylerde, dansinglerde, hatta özel partilerde, Amerikan, Alman, İngiliz, Rus, Fransız, İtalyan, Polonyalı, Yugoslav, Yunan ve Japon ajanları, birbirine bitişik masalarda otururken ya da dans pistinde birbirlerine çarpıp, damlarını ve onların kanalıyla sırlarından bazılarını paylaşırken görülebiliyorlardı.